

ԻՈՐՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ՍՏՐԻԱՐԶՈՒԹԵՄՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԿԱ ՏՄԻԻ

Ա-Բ

1987

ԱՊՐԻԼ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԻ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԿԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1987

ՅՈՒՆԻԱՐ — ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ԹԻՒ 1-2

1987

January-February

No. 1-2

S I O N

VOL. 61

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

2001

St. James Press, Jerusalem

204-58

digitised by

A.R.A.R.@

204-58

ԱՍԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՅՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՍԸ

ԲԵԹՂԵՆԵՄԻ ՍՈՒՐԲ ԱՅՐԵՆ.

ԺՈՂՈՎՈՐԴ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՍՓԻՒՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ծննդեան այս հրաշալի ատմությունը գիշերուան մէջ, դժբախտաբար միայն հրեշտակներու բերնով է որ մարդկութեան կը տրուի խաղաղութեան աւետարար. «Յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հանութիւն»: Կ'ըսենք այսպէս, բեկուած սրտով, որովհետեւ կ'ապրինք ժամանակի մը մէջ, ուր չարիքն կործանաբար սպառնալիքները տակաւ կը բազմանան, եւ խորունկ անհամաձայնութիւններ եւ անհասկացողութիւններ իրենց բեմը կը յարդարեն ամէն օր, մին ի հեռու կսմիւսին: Անտեսուած անարդարութիւններ կան, հզօրներու արգելիչ նանկերուն ենթակայ:

Մանուկ մըն է այս գիշերուան ծնող Աստուածը, որ կը քնանայ յարդիւն վրայ մտորին, բայց որ պիտի նստի գահուն՝ շինուած գերութեան ծանրութեան ներքեւ կեդ սրտէն եւ իմաստութեան ծառաւ հոգիներէն: Պիտի ազատ մարդերը օրերու գերութենէն, նետելով իր հոգիին հունիքը սրտերուն խորը, հոն բուսցնելու համար արհաւիրութեան կարմիր եւ հեմակ ծաղիկներ, նման մարդոց վերհերուն:

Հոգին, որ կը մարդանայ հրաշքովը երկնքին, միակ ուրախութիւնն է որ չի խաբէր: Մոռնալ պահ մը տարիներ՝ որ մեզ գերեզմանին կը մօտեցնեն, վերջապահաւ, մոռնալ մարդկային հպարտութիւնը, իմաստութեան ունայնութիւնը, զգողութիւնները կեանքին, եւ զգալ ինքզինքը անմեղ ու բարի, նման խանձարուր քակող մանկան, մեծագոյն հեշտանքն է բոլոր անոնց՝ որոնց հոգին սկսեւ է սեւնալ տարիներու մուրէն եւ որոնց ցրբները անկարող են այլ եւս երկնքին բոցէն կիզուելու, պատմելու համար քաղցր խորհուրդը այս գիշերուան:

Աւետարան պէտք ունէր այս գիշեր մարմին առնող Սուրբ Հոգիին, որ կրակի պիտի վերածէր մեր կարը, պղծութիւն ու գունատ մեր խորհուրդներուն պարզելու օտարութիւն հրաշքը, ընելով մեզ նման մանկան՝ ելած ձեռքէն Աստուծոյ: Հոգին որ չի գար մեզի այս աւետարանի ուրեքէն, որ յաւերժական ժայթքն ու բխումն է լոյսի եւ սիրոյ, որ մեզի կը բերէ հաւատարմութիւն որ տրուած է մարդուն, իր կեանքը պայծառակերպելու աստուածայինին մէջ եւ տանելու զայն յաւերժին:

Աւետարանի սրբազան աւանդութեան համաձայն, Յիսուսի ծնունդը աստուածային էր եւ գերբնական: Քննութեան ենթարկել այս իրողութիւնը, ինչպէս փորձեցին ընել մարդիկ բանականութեան օրէնքներով, պիտի նշանակէր մարդուն համար իրագործուած երկնային խորհուրդը, ստեղծագործութիւնը՝ կոպիս եւ զգէտ դարբինի մը ձեռք տալ, որ ան իր մուրհով զայն սրբազան փորձէ:

Գիտութիւնը դաբեով փորձած է լուսաբանել Յիսուսի ծագման հրաշալի պատմութիւնը, զայն մարդկայնացնելու բուռն նիգերով, բայց ան կը

մնայ աստուածային խորհուրդ, անհունութեան հորիզոնին վրայ ձգուած պայծառ շամանգաղի մը նման, առանց անմիջենու հաշուոյն թանձրացեալ ըմբռնում դառնալու:

Կեանքի հրամայականները փոխուած են, քրիստոնէութեան ոգին եւ դասական մշակոյթը դարերուն՝ որ կը պատմուեանէր այդ ոգին, այսօր գեղեցիկ վերջամասցութիւններ կը թուին ըլլալ: Դրամը արժեչափն է դարձեր կեանքին, ամէն ինչ առիւննող եւ դիմագեղծող: Կ'ապրինք անկման մէջ եղող աշխարհի մը մէջ, փռեկեցուած անբուժելի հակասութիւններով: Ձկայ հոգեկան ապահովութիւն. մարդը կ'ապրի սուսի, ռճիւրի եւ սսուերներու աշխարհը: Մարդկութիւնը իբրեւ բարոյական հասկացողութիւն՝ հոգեվարէ մը կ'անցնի, հման անոր՝ զոր ունեցաւ հին աշխարհի վախճանից, երբ քրիստոնէութիւնը այդ կործանումին կը բերէր կարելի փրկութիւնը, շրջելով արժէքներու տախտակը եւ նիւթէն դուրս հաշելով անգնդասոյց ոգեղէնը մարդուն:

Այսօր պատկերը աշխարհին աւելի մեծ չափերու վրայ կը կրկնէ այդ ողբերգութիւնը: Օրերը որ մերն են, լեցուն են աղմուկով եւ անձկութեամբ: Տնեստական գործօնները դարէ մը ի վեր կը բաժնեն մարդուն հոգեկանը իր միւս մասէն: Եւ տակաւին տիրապէսման բնազդն ու եսապաշտութիւնը ազդեցուն, անասնական անգթութիւններու կ'առաջնորդեն մարդը իր ընկեր մարդուն դէմ, ախտաբանական նկարագիր հագնելու չափ: Քրիստոնէական մարդկայնականութիւնը, մարդեր համեղբայրութեան զգացումին մէջ զանգեւլու, փոխուած է ցեղային անչասողականութեան, վերբռնիկեցնելով մարդերու մէջ անասնական բնազդներ: Պատերազմներու պատճառներէն մին ալ հոգեկան այս խորունկ այլացումն է:

Քսաներորդ դարուն տակաւին կան անհասներ ինչպէս ժողովուրդներ՝ որոնք արիւնի պաշտամունքը կը վերածեն քաղաքակրթական հրամայականներու, հաւատալով թէ ստանց պատերազմի անըմբռնելի է կեանքը եւ նոյնիսկ յառաջդիմութիւնը:

Ձեմք դատարար պատմութիւնը, սակայն գիտեմք թէ յաղթանակը նոյնիսկ եթէ պատերազմիկներու ժպտի, քիչ անգամ անոնց կը պատկանի: Պատերազմները միայն տնեստապէս չէ որ կ'աղիատցնեն ժողովուրդները, այլ կը խամբեն անոր ծաղիկը, կը բթացնեն անոր զգայնութիւնը եւ կը թողուն աղկաղկ, հաւմանդամ սերունդ մը իրենց ետին: Պատերազմը ուրիշ բան չէ, բայց երբեմն բան, երբեմն բառասուն տարիներու այս երազին կործանումը՝ կոյր եւ պատահական ուժերու գրոհին մէջ: Հին առածը՝ «մահ պարտուածներուն», պէ՛տ է շրջել, քսելու համար «մահ յաղթողներուն»:

Խաղաղարարները սիրով կը տանին պայքարը չարին դէմ, անոնք գիտեն քանզի պատճառները խռովութեանց, որոնց հոգին վեր է պայքարէն: Խաղաղութեան կարօսը ճիշդ է եղած դարերով տառապող մարդկութեան, կեանքի մութ, հեւագին եւ արիւնոտ ծփանքներուն դիմաց: Այդ ճիշդ այսօր աւելի քան շատ քան եւ քարոզած է կեանքի անհամաչափ եւ տրտման գնացքին համընթաց, եւ դարձեր սուր եւ ցաւագին աղաղակ մը՝ միլիոններու հոգիէն քարոզացող:

Ս. Էջմիածին, Ս. Ծնունդ 1987

Ամեն. Տ. Եղիշ Արհապ, Տէրտէրեան,
Պատրիարք Հայոց,
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր Մեր,

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից հոր ոգեւնչումով յղում ենք Ձեզ մեծ աւետիսը մեր Փրկչի՝ Յիսուսի Քրիստոսի հրաշալի Ծննդեան ու Աստուածայայտութեան, աղօթքով սրտաբուխ որ Սուրբ Ծննդեան պատգամը՝ խաղաղութեան ու ի մարդիկ հանութեան, հզօրապէս հնչի մեր օրերի աշխարհի վրայ՝ բոլոր սաղմոսերգուի մարգարէութեան՝ «Ողորմութիւն եւ ճշմարտութիւն պատահեցան, արդարութիւն եւ խաղաղութիւն համբուրեցին»:

Մեր աղօթքն է նաեւ որ խաղաղութեան մի աշխարհի երկնքի տակ, անվտանգ ու խաղաղ գոյատեւի եւ շինարար վերելք ապրի մեր մայր Եկեղեցին ու մեր հաւատարմոր ժողովուրդը ի Հայաստան և սփիւռոս աշխարհի, կերտելով առաւել պայծառ իր ապագան, միշտ խանդավառ ու լուսաւեւ, վերածնունդ մեր մայր հայրենիքի արդի ծաղկումով:

Մաղթում ենք ջերմապէս որ Տէրը ամուսնան պահի ձեր պատմական Սուրբ Աթոռը եւ Ձեզ պարգեւի քաջաոգոյութիւն՝ երջանիկ հովուապետութեամբ, մեզապէս լուսառաս պահպանելով ձեր Եկեղեցիներն ու կրթական եւ մշակութային հաստատութիւնները:

Շնորհի Սուրբ Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ այժմ եւ միշտ. Ամէն:

Եղբայրական սիրով ի Քրիստոս՝

Վ Ա Զ Գ Է Ն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Այս մտածումով քեզի կ'աւանդեմ, ժողովուրդ Հայոց, Յիսուսի ծննդեան աւետիսը: Շարունակեալ յաւերժի ծննդեան եւ մարդուն աստուածացումին: Մի ամպոսեր յոյսիդ պայծառութիւնը, որքան ալ դառն ըլլան օրերու բերումները եւ քրքներու մատուցած բաժակները: Մեզի հետ միասին այս գիշեր ձեր երկիւղած էութեան խորեւէն երգեցէ՛ք հայ երթորդին ծննդեան օրհնութեան սրտառու հրաւերը. «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի, որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ. որդի մարդկան օրհնեցէ՛ք, զի վասն մեր մարմնացաւ»: Այսպէս են երգեր դարերով մեր ցեղէն անոնք՝ որոնց նայուածքը լեռներն ի վեր քալել է գիտցեր, թոթափելով իրենց հոգիներէն դարերու ժանգն ու փոշին, բերելու համար մեզի այս գիշերուան Աստուածորդւոյն ծննդեան հաւատքը: Մայրացնենք մեր հոգին այս գիշերուան մեծ խորհուրդովը, նման մեր պապերուն, որոնք դարեր բարունակ կաւէն ու հողէն վարդեր հանեցին, զեղումի երելով գիշերները եւ բանալով դռները երկնքին, իջեցնելով Աստուածորդին իրենց սրտերուն մէջ եւ մտքի գաղղ ընթանութեան:

19 Յունուար 1987

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆՔԻԼԻՄԱԿ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Թիւ 443:86

Անթիլիաս, 10 Դեկտեմբեր 1986

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց Ս. Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

Հոգեկան գոհունակութեան փառք զգացումով կը համակուինք այս գիրք Ձերի ուղղելու պահուն, փառք տալով Ամենակային Աստուծոյ, որ շնորհ ըրաւ Մեզի այս սարի եւս վայելելու մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան տօնին առթած ուրախութիւնը, եւ այդ ուրախութեան մէջ ուղչունելու Ձերդ Եղբայրութիւնը, Ս. Երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռիդ Միաբանութիւնը եւ հաւատացեալ ժողովուրդը:

Խաղաղութեան աւետիս հնչեցնող Ս. Ծննդեան տօնին առիթով, խորապէս կը ցաւի սակայն Մեր սիրքը, տեսնելով խռովեալ եւ խռովեցուցիչ կացութիւնը Լիբանանի, ուր եւ ուրիշ իր կրօնական-հոգեւոր, ազգային-ընկերային եւ կրթական-մշակութային ծառայութիւնները կը մասնուցէ Կիլիկիեան Ս. Աթոռը մեր սիրեցեալ ժողովրդեան: Մեր յոյսը, Աստուծոյ շնորհով, կը մնայ անխափան, մեր հաւատքը՝ անաստան եւ մեր սէրը՝ անսպառ՝ ի սպասաւորութիւն մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ: Այս առիթով կը յորդորենք մեր ժողովուրդը, յիշեցնելով անոր Առաքելին խօսքը. «Մենք անոր ձեռագործն ենք, Քրիստոս Յիսուսով ստեղծուած, բարի գործերու համար, զորս Աստուած կանխապէս տեսնեց մեզի համար, որպէսզի անոնց մէջ փայլենք» (Եփես. Բ. 10):

Մօտ օրէն պիտի դիմաւորենք 1987 տարին, պատմութեան տարեգրութեանց անցընելով 1986ը: Մեր խոր մաղթանքն է, որ բացուող տարին Ձեր Ս. Աթոռին համար ըլլայ պայծառութեան տարի մը, որպէսզի Սուրբ Տեղեաց մէջ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դարաւոր իրաւունքները արժանաւորապէս պահպանուին եւ ժառանգաւորաց Վարժաւանը ու Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը արձանագրեն նորանոր նուաճումներ:

Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան առիթով, Ձերդ Եղբայրութեան, Ձեր Աթոռի ուխտեալ Միաբանութեան եւ հաւատացեալ ժողովրդեան կը յայտնենք Մեր առաջիկայ մաղթանքները՝ վասն պայծառութեան Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց եւ ազգիս մերոյ Հայկազնեան:

Մնամք եղբայրական սիրոյ ուղջունիւ

Աղօթակից

Կ Ա Ր Ե Գ Ի Ն Բ.

Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

LAMBETH PALACE, LONDON, SE1 7JU
CHRISTMAS 1986

His Beatitude Yeghishe Derderian,
Armenian Patriarch of Jerusalem.

Your Beatitude,

The fact that Christians are found within every human culture, race and ideology is a powerful sign of the universality of Christ's Church. As we prepare to celebrate the Incarnation of Our Lord, the essential unity of all God's people and the renewal of men and women everywhere in the image of God is reaffirmed.

In recent months this unity was celebrated in the Day of Prayer for Peace in Assisi, called by His Holiness Pope John Paul II. In following our Incarnate Lord, the Prince of Peace, christian men and women are sustained by the biblical vision of peace with justice for all. Our prayer is for that vision of peace and justice to become a reality giving hope to our troubled and divided world. Christians everywhere are thus themselves made free and liberate others from the cynicism and self-interest of sterile confrontation. Unless humankind finds the centre of our being outside ourselves conflict is bound to arise. Only in God can a common interest be pursued and salvation assured.

United in our belief that Christian love triumphs over hate, truth over falsehood and peace over war, I send to you and to your Church my warmest Christian greetings.

Your Brother in Christ
DR. ROBERT RUNCIE
Archbishop of Canterbury

His Holiness Eghishe
Armenian Patriarch of Jerusalem
Your Holiness,
beloved Brother in the Lord!

Translated from the Russian

With heartfelt joy and love I greet you with the feast of the Nativity of the Lord, our God and Saviour Jesus Christ.

Out of His infinite love to man, the Pre-Eternal Son of God comes to being from heaven, is incarnate by the Holy Spirit and the Virgin Mary (Jn. 1:14) so that people may be partakers of the Divine nature and become His heirs (2 Pet. 1:4; Gal. 4:7).

On this great and salutary day, every years for almost two thousand years, when the most wondrous mystery is being accomplished, Christians praise the newly-born Saviour of the world, beseeching His help and intercession.

In our days, when humanity faces its possible destruction through the acceler-

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ

Նիւ Եորք, 15 Դեկտ. 1986

Նորին Ամենապատուութիւն

Տ. Նիկիտէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Ամենապատիւ Տէր,

Ամանորի, Ս. Մննդեան եւ Աստուածայայտնութեան կրկնակ տօներուն առթիւ, Ձերդ Ամենապատուութեան եւ Երուսաղէմի զինուորնայ Միաբանութեան կը ներկայացնենք միւր սրտագին մաղթանքներն ու շնորհաւորութիւնները:

Տօնի եւ ցնծութեան այս օրերուն, սովորութիւն ունինք զիրար ուրախացնելու զանազան նուէրներով, եւ միւր օրերու ոճով եւ սովորութիւններով վերապրելով այն՝ ինչ որ զգացին մոգերը Բեթղեհէմի մատրին մէջ, խանձարուրով պատուած Արքային ընծայելով իրենց նուէրները՝ ոսկին, կնդրուկն ու զմուսքը: Բայց, որքան ալ ճգնինք եւ փորձենք գերազանցել մենք զմեզ, մենք չենք կրնար փոխարինել այն մեծ ու անզին նուէրը՝ զոր Աստուած, Իր անսահման սէրէն մղուած, տուաւ աշխարհին Իր Միածին Ողբով: Ուստի, խոնարհաբար փառաւորենք զԱստուած եւ «զոհութիւն տանք Իր անպատու մարգեիւն համար»:

Կ'աղօթենք որ պարգեւին ըարեաց Աստուած բոլորս արժանի ընէ Իր երկնային շնորհներուն եւ պարգեւներուն:

Մնամք սիրոյ ողջունիւ

Աղօթակից՝

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐԺԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՇՃԵԱՆ

ating arms race and the sophistication of nuclear, chemical, bacteriological and other types of lethal weapons, we ask the Prince of Peace and the Lord to bless the efforts of all Christians and people of good will pursuing the noble cause of establishing the ardently-desired peace, love and happiness on our planet.

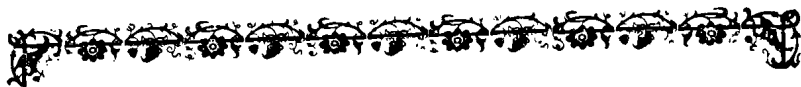
As we approach the Millenium Jubilee of the Baptism of Russia, the Russian Orthodox Church is praying fervently to the Lord that He may grant her all things that are pertinent to her salvific mission.

Extending our brotherly and heartfelt feelings to Your Holiness on the great feast of the Nativity of Christ, we offer up our prayers to the Infant God, asking Him to grant you personally and all the people on the earth a joyful, peaceful and quiet New Year, like one that was praised by the dwellers of heaven on the Holy Christmas night: «Glory to God in the highest, and on earth peace among men with whom he is pleased» (Lk. 2:14).

With love in Christ our Saviour, . . .

† PIMEN, PATRIARCH OF MOSCOW AND ALL RUSSIA

Moscow, Christmas 1986/87

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Ամանորի և Ս. Ծննդեան տօներուն առիթով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ
Եկեղեցւոյ Սրբազան Պետերուն յղուած են հետեւեալ շնորհաւորական հեռագիրները.

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1986

Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին

Նոր Տարւոյ և Ս. Ծննդեան տօներուն բարեբաւորիկ առիթով, խոնարհաբար
կը ներկայացնենք Ձերդ Սուրբ Օծութեան մեր և Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան
սրտագին շնորհաւորութիւնները, խնդրելով Բարձրեալն Աստուծոյ որ շնորհէ Ձեզ
յաջողութիւններով լի երկար և առողջ կեանք, և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին՝ ան-
սասանութիւն և բարգաւաճում:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1986

Նորին Սրբութիւն

Յովնանէս – Պօղոս Բ. Պապ

Վատիկան

Ս. Ծննդեան և Նոր Տարւոյ բարեբաւորիկ առիթներով, յարգանք կը ներկա-
յացնենք Ձերդ Սրբութեան մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները մաղթելով Ձեզ,
շարունակական առողջութիւն և Ձեր մեծ Եկեղեցիին՝ բարգաւաճում: Թող Ամենա-
կարողն Աստուած յաջողութեամբ պսակէ Ձեր բարի ջանքերն ու ծրագիրները:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1986

Ն. Ամենապատուութիւն Պիմէն

Պատրիարք Համայն Ռուսիոյ

Մոսկուա

Ս. Ծննդեան և Ամանորի առիթներով, կը ներկայացնենք Ձեզ մեր եղբայրական
և ջերմ շնորհաւորութիւնները, սրտագին մաղթանքներով Ձերդ Սրբութեան առողջ-
ջութեան և բարգաւաճ գործունէութեան համար:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ, ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Նոր Տարիները իրենք իրենց կու գոն ու կ'երթան, իսկ կեանքը մեզմով է պայմանաւոր: Ամանորը բառ մըն է, զոր մարդուն միտքը հնարած է, ժամանակի գաղափարը թանձրացեալ կերպով կարենալ ըմբռնելու և անով չափելու կեանքին տեղդոթիւնն ու արժէքը:

Նոր Տարուան առիթով կը զգուշանանք պաշտօնական խօսքերէ, ինչպէս նաև ժամանակի իմացքին շուրջ ընթացիկ տեսութիւններէ: Օրերը որոնք մեր երէկը կազմեցին և որոնք մեր վաղը պիտի ըլլան, լեցուն կը թուին ծանր մտահոգութիւններէ աւելի դառն անակնկալներով: Ոչ մարդաբէ, ոչ ալ ողբասաց կ'ուզենք ըլլալ, սակայն մարդկութեան առջև պարզուող մղձաւանջը կը շարունակէ մնալ սև: Աւելիս՝ խաղաղութեան հաւանականութիւնները կը մոայլուին, կը թշուկուին նորանոր տագնապներով, և չյայտարարուած պատերազմը՝ Եւրոպայի, Միջին Արևելքի և Մարադոյի Արևելքի մէջ, նոր անդոհով կը լեցնէ սիրտերը: Որքան ալ միսթարական եղած չըլլայ իրականութիւնը որուն մէջ կ'ապրինք, առօրեայէն վեր մտածող հոգիներուն մէջ չէ մթադնած զալիք խաղաղութեան առհաւատչեան: Վասնզի ամենախոր նուաստացումները վերագնելի են, պայմանով որ վճարելու սէրը չպակսի մեզի, ինչպէս նաև ամենէն բարձր վրաստանութիւնները կը մնան խոցելի, եթէ պաշտպանուած չեն աւելի լայն և մարդկային ազդակներէ:

Այսօր աւելի քան երբեք, աշխարհը ի վիճակի է զգալու ոգեղէն ոյժին դերը կեանքին մէջ: Երէկ երբ լինել թէ չլինելու ծփանքին էր յանձնուած աշխարհի ճակատագիրը, բոլոր հոգիներուն մէջ կար այն խորունկ հաւատքը թէ բարին հօգը է չարէն և արդարութիւնը անխրաւութենէն: Աշխարհ այլևս մօտ է հաւատալու թէ անարիւն պատերազմը, այսինքն կենդանի խաղաղութիւնը երկնող տրամադրութիւնները կ'աւելնան: Որքան ծաւալուն դառնան պատերազմի նախճիրները, անսովոր համեմատութեամբ հետզհետէ կ'աճի թիւը առնոց՝ որոնց մէջ կ'ապրի եղբայրութեան և արդարութեան երազը: Աշխարհ կը փորձէ լաւէն լաւագոյնին երթալ, ինչ որ ալ ըլլան ժամանակին արգելքներն ու շարիքները:

Ստույգ է թէ վերջացած են մեծ պատերազմները խաղաղութեան առեւտրի դաշինքներով, սակայն փշրուած չէ ընչաքաղցութեան ոսկեհորթը, որուն առջև կը մորթուին արդարութիւնները և որուն սեղանին վրայ կը դոհուին սըրբութիւնները: Տակաւին դոյզն չափովս իսկ հարթուած չեն ընկերային այն բոլոր աններգաշնակութիւնները՝ յանուն որոնց միամիտ բազմութիւնները արդարութեան մղուած պատերազմներու կ'առաջնորդուին: Տակաւին չէ հասկցուած

ու գնահատուած «տիրութեան զօրութիւնը» և «յիմարութեան իմաստութիւնը», ու չէ ըմբռնուած այն անայլայլ խաղաղութիւնը, որուն մէջ «այդին իր պատուը, երկիրն իր արմտիքը և երկիրն իր ցօղը» տայ հաւասարապէս ամենուն:

Նոր Տարին ժամանակի հասկացողութիւն մը, հանգրուան մըն է, որուն իւրաքանչիւր վայրկեանը կտոր մը յաւիտեանականութիւն է, եթէ լեցուի մեր կեանքէն և իրողորժումներէն: Սակայն ժամանակը անբովանդակ զայապար պիտի մնար առանց միտքին՝ որ հոս կը նշանակէ բոլոր ապրումներու զուժարը, այն չափով որով յաջողուած է անոնց Մեծ զապտնիքէն քիչ մը բան բնեւել: Չենք յաւակնիր հաստատելու թէ միտքը լուծած է երկիրքը, կեանքին խորագոյն իրականութիւնը: Բայց կը հաւատանք թէ զապտնիքներու այդ խորութենէն խորշկներ ինկած են մեր սեւեռումին:

Կեանքը երկու բաժին ունի, կրկնուող բաժինը և նորոգուող մասը: Այս վերջինն է որ կեանքը կ'ընէ տեական և կենդանի՝ նոր օրին դիմաց, անցեալէն առնելու ինչ որ իրադրժեւելի է դեռ այդ նոր օրուան մէջ և ձգելու՝ ինչ որ իրապէս հինցած է և անօգտազորժելի դարձած: Անոնք թէև անցեալին մէջ, բայց վեր են տնկէ և մենք անոնցմէ յաճախ կը ստանանք մեր ստեղծագործ ներշնչումները, զանոնք անգամ մը ևս մայրացնելով մեր հոգիին մէջ:

Ինչ որ չի նորոգուիր, մեռած է: Փերթողը, նկարիչը, կրօնաւորը, որոնք չեն կրնար եկող օրուան մէջ նորոգել իրենց միտքը, ողին, դատապարտուած են մեռնելու: Չորցած տերևներու և ճիւղերու նման, անոնք թօթափուելու միայն արժանի են կեանքի մեծ ծառէն: Տօները հանգրուաններ են, ամէն տարի իրարու յաջորդող, որոնք կու գան մեր կեանքին մէջ առիթ ըլլալու որ նորոգուի և կենդանանայ մնայունը և մեռնի ու չքանայ խեղճերանքը: Ի վերջոյ պէտք է խելամոտիք թէ մենք չենք եկած հոս, մեզի տրուած ժամանակի մուրհակը վճարելու համար միայն:

Տառապեցանք, սիրեցինք, մաշեցանք, բայց Նոր Տարւոյ սեմին՝ այս արարքներուն անդրադարձներն են որ պիտի շարունակեն խմորը կազմել մեր վալուան, անշուշտ որոշ յաւելումներով, վասնզի ամէն ապրում մեր հոգիին վրայ ճամբու մը պէս է, նման արցունքի հետքին՝ մեր այտերէն վար: Ուրիշ խօսքով, մեր վաղը թաւալուն կաթիլ մըն է. մեր երէկի ճամբաներէն փշուր փշուր գոյանալիք: Երէկը կը մեռնի վաղուան երկունքին մէջ: Նոր Տարին կամուրջն է ժամանակին, դէպքերը կը փլին կամ կը սահին իր ներքեւէն, բայց մեր ներքին ձայնը ամէն Ամանորի նորէն կը բանայ իր ճամբան դէպի յաւիտեանականը: Ինչպէս ձիւնին մէջ թաւալող ձիւնագնդակը իր վրայ կը փաթթէ անցած տեղերուն նոր ձիւնները, անոնցմով հետգնտէ մեծնալու և զունդ դառնալու համար, այնպէս ալ մեր ապագան մեղմէ կը շինուի, անքակտելի միութիւն մը պահելով մեր անցեալին և ներկային հետ:

Նոյն երևոյթը կարելի է դիտել ազգերու ճակատագրին երկայնքովը, իբր անոնք կ'անցնին անհատին համար դժուած բոլոր փուլերէն: Ինչ որ ճիշդ է մարդուն համար, պատճառ չկայ որ ճիշդ չըլլայ ազգերու պարագային, տագնապներէն, փորձանքներէն և փորձերէն ստեղծելու ճամբան՝ ուրկէ հաղորդ

կ'ըլլանք դալիբին: Եւ ազգի մը պատմութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց իր ազատագրումը արտաքին կորստաբեր ժամանակէն: Երբ ազգ մը որքան իր ներկային՝ նոյնքան ալ իր պատմութեան բովանդակովը կը մտածէ և կը զգայ ինքզինքը, կը գոյացնէ այդ կերպով իր հաւաքական ՆԱՐ, իր ողին ու զիտակցութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ Ռլնան: Որովհետեւ Յաւերժը պէտք է փնտռել ոչ թէ անցեալի՝ իր թէ ան ժամանակի սկիզբը եղած ըլլար, ոչ ալ դէպի ապագան, իբրեւ թէ ան ըլլար ժամանակներու վախճանը, այլ զայն պէտք է գտնել ներկային մէջ: Վասնզի յաւերժը ներկային իսկութիւնն է ինքնին: Ամանորը իրաւունք կը դառնայ երբ զայն ընենք տարւոյն գերագոյն օրը, ուր կը վերանորոգենք զմեզ մեր յաւերժին մէջ, այսինքն մեր հուծեան ապրող ու արփող և զմեզ մեր ներքին զիտակցութեան կանչող կշռոյթին մէջ:

Կեանքը ապրիլ մը չէ լոկ. մարդը մեծ ապագայի մը կանչուած է և անոր պէտք է պատրաստուի: Այս կեանքը պզտիկ ներկայ մըն է միայն, ուր հանդերձեալը կը շինուի: Հանդերձեալը վիպակն է երեւոյթական ենթադրութիւն մը չէ, այլ իրականութիւն: Երբեք պէտք չէ կարծել թէ այս աշխարհը իր մէջ ունի իր ապագան, իր վախճանը: Օրօրոցն ու գերեզմանը սկիզբ մը և վախճան մը չեն, այլ վայրկեաններ կեանքի յաւերժէն: Աշխարհն իսկ իր գոյութեամբ անշատ և առանձին բան մը չէ, այլ յաւիտեականութեան և մեծ ապագայի արտաքին և տեսանելի կողմը միայն, հազիւ նշմարելի մասնիկը մեծ մարդկին, շարժուն և փխրուն ալիքը անշափելի ուկիանին:

Գտնով կրօնական երեսին, անիկա այս քոյրը պատմուճանող, լուսաւորող, տօնադարձող կախարդանքն է: Տառապեցանք, մաշեցանք, բայց Նոր Տարւոյ սեմին ինքզինքնիս կը զգանք աւելի քան նոր: Այս կախարդանքը մեզի կուտայ ոյժ, և կ'ազատազրէ զմեզ մեր մեծ և պզտիկ վիշտերէն և յուսահատութիւններէն: Եթէ կարելի չէ ըլլալ ամբողջովին հոս, զոնէ հոն՝ երբ մարդը կը դադրի մեր մէջ և կը սկսի աստուածայինը: Մարդկային կեանքն ու պատմութիւնը յաւիտեական Մենդոց Գիրք մըն է:

Այս տեսակէտով, Ամանորի և Մնունդի տօներուն մերձաւորութիւնը կը դառնայ նշանակալից: Նոր Տարիին զգացումը ունի իր մէջ գեղեցիկ, եթէ նոր և ներքին ծնունդի խոկումով մը չկարենայ ոգևորուիլ: Նոր և ներքին ծնունդի այդ ինքնեկ բերումն է որ պիտի շարժէ մեր մէջ մեր Փրկչի Մենդեան տօնը: Պատմական դէպքի մը յիշատակութիւնը ըլլալէ աւելի՝ քրիստոնէին համար ան պէտք է ըլլայ հոգեկան նորոգումի մը հանդիսաւորումը: Գրիստոս, որ անգամ մը միայն ծնաւ պատմութեան մէջ՝ մարդկային մարմնով, ամէն օր պէտք է հոգիով ծնի մեր մէջ: Այս է գաղտնիքը ներքին վերածնութեան, որ քրիստոնէական կրօնի ամենագեղեցիկ պարզան է մարդկութեան:

* * *

Մեր ճակատագիրը կ'ուզէ որ Սփիւռքը այս օրերու տազնապներու ծիրին մէջ շարունակէ մնալ և դիմաւորել անոր կարելի անդրադարձումները: Փառքականութիւն չենք ընել, ոչ ալ Աստուծոյ բարձր պահպանութեան յանձնե-

լով կը զոհանանք մարդկութեան ապագան: Ի վերջոյ, «Խորհուրդ մարդկան կամք Աստուծոյ»: Եթէ ապագան Աստուծոյ ձեռքին մէջ է, սակայն մարդեր են անոր գործաւորները: Սիրտերու քաղցրութիւն, միտքերու լայնութիւն, կիրքերու զգաստութիւն՝ բոլոր ճակատներու վրայ, կեանքի այս մռայլէն և թոհու բռնէն շատ բան պիտի գեղչէր: Իրարու զօրծ արգիլելու, զիրար չէզոքացնելու և առաջադիւր համար վատնուած ուժերը եթէ զօրծածուէին մեր կեանքի կազմակերպութեան, պահպանման և ստեղծագործական թափին, մեզի պիտի շահեցնէին այն բոլորը՝ զոր չտրուեցաւ մեզի ունենալու անցնող կէս դարուն, հակառակ մեր պէտքին և փափաքներուն:

Մեր նիւթական և բարոյական գոյութիւնը ամէն օր հարկին տակն է լուրջ վտանգներու և ատենը չէ Բիւզանդական վէճերու, երբ այնքան պէտք կայ ամփոփուելու, լրջանալու և իրարու հետ ըլլալու: Պարտինք ունենալ միշտ, և մանաւանդ այս օրերուն, այն կարելի տրամադրութիւնը, մարդկօրէն և հայօրէն քննելու և լուծելու մեր միտքին և խիղճին առջև դրուած ազգային ու ժամանակի հարցերը: Պէտք չէ որ առիթ ըլլանք մեր հաւաքական կորովը քայքայող արարքներու և անոր խղճմտանքը պղտորող առիթներու:

Միւս կողմէն չենք հանդուրժեր որ անպատասխանատու նկատուելու չափ անկշիռ անձնաւորութիւններ միջամուխ ըլլան այս կարգի հարցերուն: Մեր մտքի և զրի գործաւորները պէտք է զիտնան թէ ճորոյ հոգւոյն են, չարաչար չգործածելու համար Հայ մտքին զէնքը Հայուն դէմ: Երկրորդական հարցերու մէջ եղած կարծիքի տարբերութիւնները չեն կրնար խանգարել միեկնոյն նպատակին նուիրուած հոգիներուն համերաշխութիւնը, երբ անոնք համաձայն են էականին՝ այսինքն բուն սկզբունքին: Ինքնաճանաչ հասարակութիւններու համար վէճը սկզբունքին շուրջ չէ, այլ այն միջոցներուն և զօրծունէութեան՝ որոնց միջոցով կ'արտայայտուի սկզբունքը: Երբ մթնոլորտը կը լեցուի այսպիսի լուրջ և բարի տրամադրութիւններով, այսինքն երբ ողջմտութենէն միայն կ'առաջնորդուին բոլոր կողմերը, փոխադարձ հասկացողութեան գետին մը դիրքին կ'ըլլայ յարգութիւն: Կարծիքի տարբերութիւնները, եթէ շարունակեն մնալ իսկ, առ առաւել միջոցներու զանազանութիւն միայն կրնան յառաջ բերել, ու սիրտերը, սիրով լուսաւորուած, թէև տարբեր ճամբաներէ, բայց աւելի սերտ կերպով կ'ուղղուին նոյն նպատակին:

Նոր Տարւոյ սեմին և առերևոյթ խաղաղութեան մը ընդմէջէն, մեր աչքերուն կը պարզուին շփոթ Եւրոպա մը, իր յառաջդիմութիւններու մէջ շուտաւազ Ամերիկան և տակաւ իր վրդովանքը հրաբուխի վերածող Արևելքը: Հակառակ այս բոլորին սակայն, աշխարհը նորէն տրամադիր է հաւատալու թէ սպասուած խաղաղութիւնը պիտի գայ: Պիտի ուզէինք որ աշխարհի չորս ծագերուն նետուած մեր ժողովուրդի բեկորները, այս օրերուն մանաւանդ, ունենային իրենց մեծ պապերու նկարագրի սրտապնդիչ գիծը, ողջմտութիւնը, պարզել կարենալու համար այնպիսի զօրծունէութիւն մը՝ որ բոլոր կողմերու զնահատանքին արժանանար: Արևելքի մէջ մանաւանդ նոր կացութեան առջին է մեր ժողովուրդը: Անծանօթ չեն մեզի պայմաններն ու ժողովուրդները այս երկիրներուն, ու զիտենք թէ հոն ինչպէս կը ստեղծուին կնճիռները, թափ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Թ.

ՆՈՐ ՏՈՄ ԱՐԻ ՀԱՐՑ

Եկեղեցական Բարեկարգութեան ծրագրին մէջ առաջիններու զիծին վրայ չի կրնար դրուիլ անշուշտ այս հարցը, քանի որ իր կարեւորութիւնը ո՛չ վարդապետական և ոչ ալ բարոյական երես ունի, և առ առաւելն երկրորդական աստիճանի եկեղեցագիտական արժէք մը կը ներկայացնէ:

Բուն խնդիրը, Հին և Նոր կամ Յուկեան և Գրիգորեան Տոմարներու Հարց, ծնունդ առաւ ԺԶ. Դարու երրորդ քառորդին, երբ, Հինին գիտական անճշգրտութիւնները հաստատուած ըլլալով, Լիլիոս, Կլաւիոս և Սերլետոս զիտուններուն կողմէ նոր մը պատրաստուեցաւ աստղաբաշխական զննութեանց համեմատ, զիտնականապէս շատ աւելի կատարեալ զործ մը անշուշտ, և Հռովմայ Գրիգոր ԺԿ. Պապին (1573-1585) օրով և հրամանաւ կիրառութեան դրուեցաւ, այդ պատճառաւ ևս կոչուելով Գրիգորեան Տոմար:

Կ'առնեն զգացումները և մանաւանդ ինչ միլիոններով կ'արտայայտեն իրենք զիրենք: Ունենանք մեր ժողովուրդի աւանդական իմաստութիւնը, որպէսզի փորձառութեան այդ սլաքը որեւէ կողմէ աւելի կարենայ ցոյց տալ մեր սեփական գոյութեան կողմը:

Քառասուն տարի է որ մեր մտաւոր ու հոգեկան ձգտումներու արտայայտութիւնը ելող Հայ Մամուլը կը ծրագրէ, կը պատգամէ, իբր թէ մեր կեանքին վերաբերեալ հարցերը, բայց մենք տակաւին կը թուի թէ չունինք ուղիւթիւն, իրարու ըսածը հերքելէ և իրարու արգելք ըլլալէն զատ: Զունինք տակաւին «մեր ամէն բանէ վեր»ը, հասարակաց այն հոգեզինեալ կարգախօսը՝ որ ոսկի թելով մը առնչէր մեր հոգիները իրարու: Զունինք խոստումներ, ինչ որ ալ լինի քաղաքական աշխարհի վիճակը, նոր Տարին նորոգուող կեանքի խորհուրդն է որ կը բերէ մեզի և քաղցր ու մտերիմ բան մը կայ այս մտածումին մէջ, եթէ նոյնիսկ անիկա չբխի բախտորոշ երեոյթներու դասաւորումէն:

Լուռ կ'անցնինք տարին սկսող հանգիսաւոր այս պահէն, մեր մէջ մեր զգացած բարոյական և հոգեկան այլ ապրումներէն: Շրջանն է մեր պապերուն գերազոյն իրականութեան, ողջմտութեան և զգաստութեան: Ծանր կիրքերու ուղեներ կ'անցնին Սփիւռքի բոլոր վառարաններէն, երբեմն շատ մօտէն նոյնիսկ, շահագրգռելով մեր գոյութիւնը: Մտիկ ընենք մեր հոգիի գերազոյն մղումներուն, որոնք դարբերով գործեր են և պահպաներ մեր ժողովուրդը:

Ոչ մէկ ատեն հայուն խելքը կանչուած է այնքան — անելիք — նկատի ունենալու՝ որքան այս օրերուն:

Ե.

Որովհետև այն ատեն Արևելեայք որևէ կերպով չուզեցին շահագրգռել այս նորութեամբ, հարցը ժամանափակուեցաւ Արևմտեան քրիստոնեայ ազգերուն մէջ միայն։ Անոնք ալ, թակայն, անմիջապէս և միահաղոյն չընդունեցին զայն։ ամենէն առաջ Հռովմի ամենէն հաւատարիմ ազգերը որդեգրեցին զայն, և յետոյ, յաջորդաբար, միւսները, ու ամենէն վերջը, ԺԸ. Դարուն, Անկլիքան Եկեղեցին։

Խնդրոյն՝ մեր այս յօդուածաշարքին տեսակէտէն մօտենալէ առաջ սակայն, աւելորդ չնկատուի թերևս բացատրական հակիրճ նօթ մը գնել հոս, հարցը իր էութեանը մէջ ճանչնալու համար։ այս պատճառաւ յաջորդ տողերուն մէջ յառաջ կը բերենք ինչ որ նոյն նիւթին վերաբերմամբ տարիներ առաջ մեր կողմէ դարձեալ գրուած էր այլուր։

Յուլեան Տոմարը կամ Հին Տոմարը, որ Յուլիոս Կեսարի օրով գործադրութեան ընդունուած էր Քրիստոսէ 45 տարի առաջ, յաջորդելով Հռոմուլեան Տոմարին, տարին կը հաշուէր 365 և մէկ քառորդ օր, կամ երեք տարի յաջորդաբար 365՝ և չորրորդ տարին 366 օր։ Այս հաշուումը աստղաբաշխօրէն և կատարելապէս ճիշդ էր սակայն, զի իսկապէս տարին ոչ թէ 365 և մէկ քառորդ օր էր, այլ տասնմէկուկէս վայրկեան պակաս։ Արդ, տարեկան 11,30 վայրկեանի յընթացս դարերու այսպէս աւելի հաշուումէն, 900 տարիներու միջոցին եօթ օրերու սխալ մը գոյացած էր, այնպէս որ 1582ին աստղաբաշխական տարւոյն և տոմարականին միջև տաս օրերու տարբերութիւն մը առաջ եկած կամ զարնան գիշերահաւասարը տոմարական հաշուումին մէջ տաս օր ետ մնացած էր իրականէն, այսինքն բնականէն։ Այդ սխալը ուղղելու համար կարգադրուեցաւ որ նոյն տարին տաս օրերու ոստում մը ընեն և Հոկտեմբեր 5ը 15 հաշուեն, և ապազայի տարբերութիւններուն առաջին առնելու համար դարաւերջի տարիներու նահանջները զեղչուին, այսինքն սովորական տարիներու պէս 365 օր ունենան, ի բաց առեալ իւրաքանչիւր չորրորդ դարաւերջը։

Հին Տոմարը այդ որոշումը չընդունելով՝ 1582ին տաս օր տարբերութիւն ունեցաւ, իսկ վերոյիշեալ նահանջներու զեղչելը չընելով, 1700ին տարբերութիւնը եղաւ 11 օր, 1800ին 12 և 1900ին ալ 13 օր։ Այս տարբերութիւնը 2100 թուականին պիտի ըլլար 14 օր, եթէ Տոմարներու միացման զաւգափարը չիրագործուէր տակաւին։

Պէտք է աւելցնել սակայն թէ նոր Տոմարին գիտական ճշդութիւնն ալ կատարեալ չէ բոլորովին, և մանրբորոգական անճշտութեան մը գումարը 4050 տարուան մէջ մէկ օրուան տարբերութեան սխալը պիտի արտադրէ իր ժամանակին։

Երկու տոմարներուն տարբերութեան արդիւնքը ուշագրաւ կը դառնար Զատիկի տօնին պատճառաւ մասնաւորապէս և Ըստ Նիկիոյ Ժողովին կանոններուն, Զատիկի տօնը պէտք էր կատարել զարնան գիշերահաւասարէն (Մարտ 21) վերջ եկող լուսնի լրումին յաջորդող առաջին Կիրակիին։ Հին Տոմարը գիշերահաւասարը կը կապէր տոմարական Մարտ 21ին, իսկ նորը՝ աստղաբաշխականին կը հետևէր, այնպէս որ Հինին Մարտ 21էն առաջ կատարուած կ'ըլլար արդէն բուն՝ այսինքն բնական գիշերահաւասարը։ Եթէ պատահէր որ լուսնի

լրուումը տեղի ունենար տոմարական և աստղաբաշխական գիշերահաւասարներու տարբերութենէն օր մը միայն ետքը և յաջորդող առաջին կիրակիէն օր մը միայն առաջ, Հին և Նոր Տոմարներուն համար նոյն օրը կը կատարուէր Զատիկը. իսկ լուսնի լրուումը որքան ուշ և յաջորդող առաջին կիրակիէն ևս որչափ առաջ տեղի ունենար, նոյնքան աւելի կ'ըլլար երկու տոմարներու Զատիկներուն հեռաւորութիւնը: Եւ որովհետեւ Զատիկին է առանցքը շարժական տօներու խումբին, այս պատճառաւ անոր հետ կը տեղափոխուին բոլոր այդ տօները: Նոր և Հին Տոմարներու այս խնդիրը շատոնց պիտի կարգադրուած ըլլար, եթէ ասոր արգելք եղած չըլլային զլսաւորաբար քաղաքական և պատկ չափով մը նաեւ եկեղեցական պատճառներ: Եւ ճիշդ այդ պատճառներուն, և մասնաւորապէս քաղաքական պատճառներուն բարձուած համարուելովն էր որ Մեծ Պատերազմէն վերջ հարցը արժէութիւն ստացաւ Արեւելեան Եկեղեցիներուն համար:

Փիչ մը աւելի պարզենք այս մասին մեր միտքը. Հին Տոմարը աւելի կոնսուս պիտի ջնջուած լինէր Օրթոտոքս Յայն Եկեղեցիին և իրեն հետևողութեամբ միւսներուն մօտ և Նորը ընդունուած լինէր ամէնքէն, եթէ Ռուսիոյ Զարական Ռէժիմը այդ ընդունելութեան մէջ Արևմտեան ազդեցութեանց ճամբայ մը տեսնելու տկարամտութենէն տարուած չլինէր: Ու Հայ Եկեղեցին ևս վաղուց պիտի ընդունած լինէր Նորը, եթէ մէկ կողմէն էլ միաժամ մէջ չզգացուէր Զարական քաղաքականութեան հանդէպ նկատումներու հարկը, և եթէ միւս կողմէ Պոլսոյ մէջ նոյնպէս անհրաժեշտ չհամարուէր զգուշաւորութեան պէտքը հանդէպ Օսմ. կառավարութեան, որ վերջապէս հաշտ աչքով չէր կրնար դիտել որեւէ նարութիւն, զոր իր հպատակ քրիստոնեաները կ'ընդունէին Արևմուտքէն: Մնաց որ ոչ միայն Զարական կառավարութիւնը քաղաքական տարրի իր հաշիւը Հին Տոմարին համեմատ կ'ընէր, այլ նաև Օսմանեանը, որ ելևժլատականի տեղ ընդունած էր քրիստոնէական թուականը, կը հետևէր նոյնպէս Հինին: Եւ ասիկա անշուշտ դժուարութեանց ամենէն լուրջ կողմն էր:

Սա ևս ստորոյ է դարձնալ որ եթէ Եկեղեցական իշխանութենէ մը եղած լինէր Տոմարական միութեան առաջարկը կամ հրահանգ մը, զործը հաւանաբար պիտի բազմէր կարևոր դժուարութեանց, տրուած ըլլալով եկեղեցական իշխանութեանց միմեանց վերաբերմամբ ոչ այնքան կամ ոչ միշտ թոյլատու ընթացքը, և տրուած ըլլալով մանաւանդ այն հանգամանքը որ զուտ գիտական կամ կարգապահական խնդրոց մէջ իսկ նախաձեռնող եղած լինելու իրողութիւնը յետոյ գերադասութեան փոստ նկատել տալու միտումը իրական բան մը եղած է եկեղեցական իշխանութիւններէն ումանց մօտ:

Այս բոլոր պատճառներով, Մեծ Պատերազմէն անմիջապէս յետոյ Հարցը նորոգուեցաւ զոնթէ ինքնարեւարար: Երբ Զարականին յաջորդող Ռուսական Պետութիւնը ընդունեց Նոր Տոմարը, 1922ին Ռուսաց Պատրիարքը ևս ընդունեց զայն. իրեն հետևեցաւ նոյնպէս Վրաց Եկեղեցին: Այդ միջոցին էր որ Պոլսոյ Յայն Պատրիարքը, Մելիթէոս, ազատախոհ և նորութեանց հետամուտ զուրկ մը, փութաց ընդ առաջ: Յունաստանի մէջ ևս համակրութիւն գտաւ նորութիւնը, ինչպէս, կարծենք, Եւկուսուլուիոյ և Ռուսանիոյ մէջ. բայց միւս

Պատրիարքական Աթոռները, Աղեքսանդրիա, Անտիոք և Երուսաղէմ, մնացին վերապահ, ու Մեթիթէոս ինքն էր որ Աղեքսանդրիոյ մէջ արժարժեց զայն յետոյ, երբ Կ. Պոլսէ հեռանալէն վերջ ընտրուեցաւ Պատրիարք Աղեքսանդրիոյ Աթոռին:

Բայց Յոյն Եկեղեցւոյ այն մասերուն մէջ ալ որոնք համակրութիւն ցոյց տուած էին Նոր Տոմարին, կարելի չեղաւ ամբողջապէս ընդունիլ զայն: Չուզեցին, աւելի ճիշդ պիտի լինէր ըսել՝ չկարողացան Ձատիկը, և հետևաբար իր շրջանն ալ, դէթ ամենէն անձկագոյն պարունակին մէջ, դնել ըստ Նոր Տոմարի: «Ձատիկ օրը Նիկիոյ Տիեզերականը սահմանեց, Տիեզերական մը միայն պէտք է օրինադրէ անոր փոփոխութիւնը» պատճառաբանութեամբ մնացին կէս ընդունուածի ձևին մէջ, որ Տոմարը բարեկարգելէ աւելի՝ խառնավարեալ և երկակենցաղ կերպի մը կը վերածէր զայն. այսինքն՝ զիտական բնոյթ ունեցող հարցի մը վրայ դաւանաբանական տեսակէտէ նայելու մատչելիութիւն:

Խնդրոյն՝ Յունական Եկեղեցւոյ մէջ ստացած այս շփոթ վիճակին պատճառաւ էր հետևաբար որ Արևելեան միւս փոքր Եկեղեցիները — Ասորականը, Ղպտականը և Եթովպականը — որոնք սկիզբէն կարծես կասկածանքով նայած էին զործին, յետոյ ևս որևէ քայլ չառին դէպի Նորը և ցարդ անշարժ կը մնան Հինին մէջ:

Անդին, Ռուսաց Եկեղեցին, որ, ինչպէս տեսանք, շտապեր էր 1922ին ընդունիլ Նոր Տոմարը, դեռ տարին չբոլորած՝ հարկադրուեցաւ նահանջել դէպի Հինը, այսինքն յետոս կոչեց Պատրիարքական հրամանագրով կատարուած տնօրինութիւնը, և իրեն հետեւեցաւ Վրացականը. պատճառը՝ ժողովուրդին բուն պահանջն էր եղած, և հաւանաբար նաև, ինչպէս կը գիտէ ԶեկոնիՅՈՒՄԵր, Յունական Եկեղեցիի հեռուոր ազդեցութիւնը:

Այս է ահա Տոմարական Հարցին Արևելեան Եկեղեցիներու մէջ ստացած և այժմ ունեցած վիճակին պատկերը. Կ. Պոլսոյ և Աղեքսանդրիոյ Աթոռները, Ելլադա կամ արդի Յունաստանը, և Պալքանեան մէկ կամ երկու Եկեղեցիներ կիսով չափ ընդունած են Նորը. Անտիոքի և Երուսաղէմի Աթոռները, Ռուսաց և Վրաց Եկեղեցիները, Ասորականը, Ղպտականը, Եթովպականը ամբողջովին յարած կը մնան Հինին:

Մեր մէջ, հարցը սկզբնաւորուեցաւ և իր ընթացքը կատարեց հետևեալ կերպով. էլ միածին, քիչ մը աճապարանքով, այսինքն հակառակ իր սովորութեան՝ առանց Կիլիկիոյ, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Աթոռներուն ևս կարծիքը նախապէս հարցնելու, իսկոյն հետեւեցաւ Ռուսական Եկեղեցւոյ շարժումին: Բայց Գէորգ Ե. Ի կողմէ 1923 Նոյեմբեր 9ի Կոնդակը հազիւ արձակուած, պատահեցաւ Ռուսական Եկեղեցւոյ նահանջը. Մայր Աթոռը մատնուեցաւ կնճռոտ դրութեան. էլ միածին չնահանջեց. ինքը մնաց Նորին յարած. բայց, ինչպէս կը գիտէ ԶեկոնիՅՈՒՄԵր, Համամիութենական սահմաններու թեմերուն մէջ, ուր Հայ Ժողովուրդը Ռուս և Վրացի Ժողովուրդներու հետ սերտօրէն կապուած էր սովորոյթներով, ընտանեկան, վաճառականական և այլ հիմունքներով, և սովոր էր եկեղեցական տօները միասին կատարել, Նոր Տոմարի զործածութեան

տնօրինութիւնը ջերմ ընդունելութեան չհանդիպեցաւ . ու դժգոհութիւնը աւելի զգալի դարձաւ Զատիկի տօնին, զոր ամէնքը առաջ սովոր էին միասին կատարել, իսկ այժմ ստիպուած պիտի լինէին անջատ տօնել:

Գալով Սփիւռքին, Հայրապետական Կոնգալը ամէն տեղ զաղափարապէս ջերմ ընդունելութիւն գտաւ . նոյնպէս գործադրութիւնը, բացի բուն Յունական երկիրներէ և այն վայրերէն, ուր Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ազդեցութիւնը գերակշիռ է, գոհացողիչ եղաւ, ինչպէս Կ. Պոլիս, Եգիպտոս, Սուրիոյ և Լիբանանի Կիլիկիան Թեմերը, Իրաք, Իրան, Հնդկաստան, Ամերիկա եւայն: Բացառիկներուն մէջ ամենէն ուշադրաւ է անշուշտ Երուսաղէմ: Հայ Պատրիարքութեան Աթոռը, որ չկրցաւ և պիտի չկարենայ դաւանական բնոյթ չունեցող ինդոյ մը համար տաճարապետութեամբ մատենել Ս. Տեղեաց իրաւակցութեան իր գոյամիճակը . այս պատճառաւ, Հոգեւոյս Դուրեան Պատրիարքի օրէն ցարդ կը շարունակէ հետեիլ Հին Տոմարին:

ՁԵՆՈՒՅՈՒՄԸ, որ իր ներկայացուցած բոլոր խնդիրներուն և հարցերուն առթիւ իր կողմէ թելադրութիւններ կ'ընէ, այս հարցին առթիւ կը լռէ, բաւականաչափ միայն զայն իր ներկայ վիճակին մէջ յանձնել Ազգային-Եկեղեցական ապագայ ժողովին ուշադրութեանը:

Իժուար էր տրգարն տարբեր կերպով, այսինքն վճռականօրէն մօտենալ խնդրին: Հարցեր կան, զորոս ժամանակը միայն կրնայ լուծել, ու Տոմարական Հարցը առոնցմէ է: Լուսագոյն էր անշուշտ սկիզբէն շտապած շրջալ և մնալ Հինին մէջ. բայց հարկադրիչ հանգամանքներ, որոնց ցոյց տուած անհրաժեշտութիւնը այսօր դժուար է այլևս յիշել, անխուսափելի դարձուցած էին այն ատեն եղած տնօրինութիւնը: Զատիկը իրական կամ տոմարական լուսնի լրումին կապիւղ և բոլոր տօնիւրը քանի մը եօթնեակ առաջ կամ վերջը կատարելու պարագան որնէ առնչութիւն չունի քրիստոնէական հաւատքին հետ. ու չմոռնալ նոյն ատեն որ, ինչպէս վերև մատնանշուեցաւ, Նոր Տոմարն ալ, հակառակ Հինին վրայ ունեցած գիտական մեծագոյն առաւելութեանց, ինքն ալ բոլորովին ճիշդ չէ և չի կրնար ըլլալ, քանի որ ժամանակին բուն կշիռը չափը կը խուսափին մարդկային հաշուողութեան ամենէն նուրը ճշգրտութիւններէն:

Այնպէս որ եթէ ապագային, երջանիկ օր մը, գումարուած Ազգային-Եկեղեցական ժողովը սահմանադրէ Հինին դառնալ վերստին, մենք ոչ կորանք պիտի համարինք զայն ազգային արժանապատուութեան համար և ոչ խղճահարութիւն որ և է պատճառաւ:

(«Սիւն», 1938 Օգոստոս)

(Շարունակելի՝ 10)

ԹՈՐԴՈՒ ՊԵՏՐԻԱՐԻ

Վ Ա Թ Ս Ո Ի Ն, Ա Մ Ե Ա Կ Մ Ը

Անցնող տարեվերջին, «Սիոն» բոլորեց իր վաթսուներորդ տարին։ Այս առթիւ կ'արժէ յետադարձ ու հպանցիկ ակնարկ մը նետել երկար այն ճամբուն՝ ուրկէ անցաւ Ս. Աթոռոյս պաշտօնաթերթը, իր սպասը բերելով մեր դպրութեան, կրօնական, գրական և բանասիրական՝ երեք զխաւոր մարդերու վրայ մասնաւորապէս։

1927ի տարեմուտին էր որ, Երջանկայիշատակ Տ. Եղիշէ Ա. Դուրեան գիտնական Պատրիարքի հրամանով և վերին հսկողութեամբ և Տ. Բարգէն Նպս. Կիւլէսէրեանի (յետադային Աթոռակից Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ) խմբագրապետութեամբ, կէս դարու պարտադրեալ լռութենէ մը ետք կեանքի կը վերակոչուէր «Սիոն», առնելով իր վրայ Նո՛ւ Շրջան յաւելուածական մակդիրը, իբրև շարունակութիւն Նսայի Պատրիարքի օրով 12 տարի (1866 - 1877) լոյս տեսած «Սիոն»ին։

Դուրեան Սրբազանի օրով Հայ Երուսաղէմի մէջ սկզբնաւորուած գարթօնքին (եթէ խորթ կամ ծանր չի հնչեր բառը) մէջ «Սիոն»ի վերհրատարակութիւնը ամենէն կարևոր և ուշադրաւ քայլերէն մին կը հանդիսանայ, անոր համար որ կարելի չէր ըմբռնել «հոգևոր տուն» մը և դպրանոց մը առանց իր խօսնակին։ Կրօնքին ու կրթութեան դուզընթաց՝ զիրն ու զրականութիւնը։ Մին միւսին լծորդուած ու լրացուցիչ։ Այս է եղած դարաւոր ու անբեկանելի ունեցածութիւնը ոգեղէն արժէքներու հաւատացող մեր ժողովուրդին։

Դուրեանի աշակերտ և արժանաւոր յաջորդ Տ. Թորգոմ Պարք. Գուշակեանի օրով։ Ս. Աթոռոյս պաշտօնաթերթը ապրիցաւ իր փառքի օրերը, շնորհիւ գոազէտ Պատրիարքի բարձր ապուստոյն և անդուլ ճիւղերու։ Աւելի քան եօթ տարիներ (1932 - 39) ամէն ամիս կանոնաւորաբար լոյս տեսնող «Սիոն»ի իւրաքանչիւր թիւին մէջ մեծանուն Հովուապետի ստորագրութեան կարելի էր հանդիպիլ բազմիցս, Խճադրական (Երբեմն գոյգ), Կրօնական, Բանաստեղծական (յաճախ Թարգմանածոյ), Գրախօսական և այլ բաժանմունքներու կարգին։

Թորգոմ Սրբազանի անակնկալ և անժամանակ մահէն ետք, իրիտասարդ և բազմաշնորհ հոգևորական մը, Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան (այժմու Գահակալը Ս. Աթոռոյս) ձեռք առաւ ղեկը «Սիոն»ին, և մօտ կէս դարու անդուլ ու անվկանդ ջանքերով գարդարեց անոր էջերը կրօնական ու զրական անհաշիւ յօդուածներով, Խճադրականներով ու քերթուածներով, իր բանաստեղծական շունչը զգացնելով իր զրչէն ելած մէն մի կտորի մէջ։

Ս. Ուխտիս Միտան վեղարակիրներ ալ, իրենց նախասիրութիւններուն համեմատ և կարողութեանց ներած չսփոյլը, դրած են իրենց մտքի լումաները և Սիոն Երզնկայի գոյնը սնանկին մէջ, մասնաւոր իրենց երիտաւորութեանը և մասնաւորաբար առաջին շրջաններուն:

Բաց աստի, 1950ական թուականներուն, «Սիոն» հրատարակութեան տուաւ, աշխարհաբար թարգմանութեամբ, Եկեղեցական նշանաւոր Հայերու (Բարոն, Ոսկեբերան, Ծնորդալի ելին.) կրօնաշունչ ճառերը, հանդիսական առիթներով սրբազան բեմերէն կարդացուած: Իսկ աւելի ուշ՝ Ս. Աթոռոյ Դիւանատան թղթածրարներուն մէջ երկար ատենէ ի վեր պահուած անտիպ և արժէքաւոր գործեր, ինչպէս Թէոդիկի և Հայ Գողգոթայէն մասեր, Շղթայակրի, Ջաւէն Պատրիարքի, Ղեկնդ Եպս. Դուրեանի Նամականիները ևայլն:

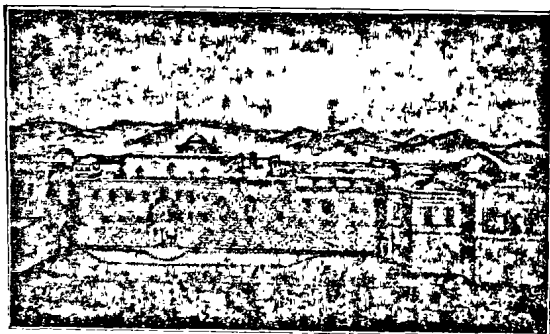
Վանական երեք տաղանայներու ընթացքին իսկ «Սիոն» անշեղ ու անսայթաք ընթացաւ իրեն համար լուսադծուած ճանապարհէն:

Պարագաներու դժբախտ բերումով, «Սիոն» ատենէ մը ի վեր վերածուած է Երանանայի:

Վաթսունամեակի առիթով, «Սիոն» Խմբագրութիւնը պիտի ջանայ և փորձէ գէթ երկու ամիսը անգամ մը լոյսին դալ, քաղմապատկելով իր ճիգերը, հակառակ աշխատակիցներու զգալի ու ցաւալի պակասին ու իր շուրջը բրգացող խոչընդոտներուն, շրջապատի փոշիէն ու խուարէն անդին նշմարելու համար պայծառաշող լոյսը Ռեւոլուտանին ու քրիստոնէական կրօնին և զայն իր էջերէն մատրուակելու համար ընթերցող հասարակութեան: Պիտի աշխատի նախ բարձր պահել զրական ճաշակը ու սիրցնել Հայ Մշակոյթը բոլոր անոնց՝ որոնք կը զգան թէ կեանքի սովորական ու տափով հաճոյքներէն զերիվիւ վայելքներ կան, որոնց առջած զոհունակութիւնը աւելի ամուր է ու տեսական:

Ոչ ոք յոյսով ու աջա վստահութեամբ է որ «Սիոն» կը թեւակոխէ իր ճիգը տարիէն ներս:

Գ. Ճ.

ԱՐՈՇԱՎԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏԳԱՍԸ(*)

«Խաղաղութեանց շուրջ Քրիստոս, զխաղաղութիւն եւ զերկրային ողորմութիւնս քս պարգեւեալ յարաբանս քս, մարդասէր Տէր»

Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հագւոյն Սրբոյ.
Ամէն:

Սիրելի հաւատարեայներ,

Այցնող տարւոյն 365 օրերը այսօր իրենց լրումին հասան: Այսօր կանգնած ենք Նոր Տարւուան սեմին:

Համալսարնային երկրորդ, աշխարհաստօն պատերազմէն առդին, աշխարհ թոհուրոհի մէջ եղած է շարունակ:

Ամէն տեղ պատերազմ ու իրարանցում, սով ու սրածուծիւն, պայքար ու անգործութիւն, անարեւելութիւն ու արեւանգում՝ զանազազին ու շմորուն կասութեան մասնած են մարդկութիւնը:

Ընդհարումները դասակարգային տարբերութիւն չեն ճանչնար: Քրիստոսնեան քրիստոնէին, իսլամը իսլամին, ասիական սեւամորթին դէմ: Ամէն տեղ կեղեքում ու հալածանք եւ անապահով կացութիւն:

Հոս ինչպէ՞ս չյիշել մեր անմահանուն բանաստեղծ Եղիշէ Զարենցի Վեպրոյնները Խելագորուած երկասիրութիւնը, ներկայ աշխարհի անկերպարան վիճակը այնքան մօտէն յիշեցնող:

Դէպքերու տխուր շարադրութենէն այնպէս կը թուի թէ մարդկութիւնը պատերազմ յայտարարած է Արարչին դէմ:

Այս պատճառաւ, մարդկութիւնը այսօր մասնուած է անելի եւ բարոյալքող ու շլատիչ կացութեան, իր խղճին արդարամէտ ձայնը լռեցնել փորձելով:

Թէև ամբողջ մարդկային պատմութիւնը տկարին ու զօրաւորին, աւելի ճիշդ՝ բարիին ու չարին միջև մղուած յարատեւ ու անտեղիտալի պայքարի անվերջ շարադրութիւն մըն է, եւ սակայն պատերազմի աստիճանները կարեւոր աւելի օրուած են մեր օրերուն:

Աշխարհ Երթա՛ն պէտքը ունի այսօր Քրիստոսով խոստացուած երկնապարզե խաղաղութեան, ի հեճուկս քաղաքագէտներէ հետապնդուած տոհեւոյթ ու խափուօթի խաղաղութեան: Վասնզի հրազէններու լուծութիւնը գրաւակտնը չի կրնար ըլլալ մնայուն խաղաղութեան:

Ամանորի այս լուսազեղ առաւօտուն, օրրադան այս բիմէն, մեր աղօթքն ու մաղթանքն է որ Տէրը իր համապարփով լոյսով առաջնորդէ այն աշխարհի դեկտվարները, որպէսզի անոնք ալ իրենց կարգին համայն մարդկային ցեղը առաջնորդեն դէպի կանաչուէտ ափունքներ:

Թող Աստուած իր շնորհը անպակաս ընէ մեր բոլորին վրայն:

Վերջացնելով խօսքս, Ձեր բոլորին կը մաղթեմ, Նոր Տարւուան եւ Ս. Կնդեան տօներուն առթիւ, բարեկեցութիւն եւ աստուածապաշտութեան սգով լեցուն խաղաղ եւ երջանիկ օրեր:

ՌՈՒԲԷՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

(*) Քաղաք՝ Խոսուած Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի քննէն, Նոր Տարւուան առաւօտուն:

14 Յունուար 1987

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

Քրիստոս 33 տարիներ ապրեցաւ մեր երկրին վրայ: Տարիներու այդ գումարը սակայն շատ դիւրաւ կարելի է բաժնել երկու շրջաններու. ա) առաջին 30՝ և բ) վերջին 3 տարիները:

Առաջին շրջանին մասին Աւետարանները քիչ բան կ'աւանդեն մեզի, գրեթէ բոլորովին լռելով վերջին 18 տարիներուն վրայ: Վերջին երեք տարիները իր առաքելութեան, աստուածային կոչումի իրագործման շրջանը կը կազմեն, ուր Ան լիարուան ցանեց Աստուծոյ թագաւորութեան սերմերը հոգիներուն խորը և անոր արդեգրութեան կոչեց անդին ու կեղեքուած բազմութիւնները:

Առաջին շրջանը վերջացաւ ու գործունէութեան բուն շրջանը սկսաւ Տրորջ մկրտութեամբ, ձեռամբ Զաքարիայի և եղիսաբեթի որդւոյն՝ Յովհաննէսի:

Այս իրողութիւնն իսկ բաւ է չեղեւալ Մկրտութեան գերն ու կարեւորութիւնը մեր կեանքին մէջ: Մկրտութեամբ մենք մաս կը կազմենք Քրիստոսի խորհրդական մարմինը եղող եկեղեցիին ու կը դառնանք որդեգիրը Երկնաւոր Հօր:

Չմկրտուած անհատը տիրապետուած է Ադամական մեղքէն: Մեր մօտ, երբ Ս. Պատարագի ընթացքին «Մի ոք յերախայեց» (բառը չմկրտուած կը նշանակէ գրաբարով) կ'երգուի, չմկրտուած անձը կ'արգիւի ներկայ ըլլալ Ս. Խորհուրդին:

Պարապ տեղը չէ որ Մկրտութեան տօնը (զոր բոլոր առաքելական եկեղեցիներ կը կատարեն Յունուարի 6ին) չորս հրամայուած տօներէն մին նկատուած է կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ:

Տօնացոյցին մէջ այս տօնը կոչուած է Աստուածայայտնութիւն (Epiphany կամ Theophany), որովհետեւ այդ դէպքի առթիւ է որ ի յայտ եկաւ Քրիստոսի աս-

տուածային բնութիւնը, երկնային վկայութեամբ և աղանակեալ իշմամբ Սուրբ Հոգւոյ:

Մեր մօտ, Ս. Ծնունդն ու Մկրտութիւնը — հնագոյն սովորութեան համաձայն — նոյն օրը տօնուելուն պատճառաւ է կարծես որ, առաջինին գերազանցութեան պատճառաւ, շուքի մէջ մնացած է Աստուածայայտնութիւնը, որուն մասին գրութեանց քիչ անգամ կարելի է հանդիպել նորատիպ քարոզող իրքերու մէջ: Իրականութեան մէջ սակայն Աստուածայայտնութիւնն ալ, Ծնունդին նման, է «Խորհուրդ մեծ և օքսիդելի»:

Դժբախտութիւն է որ պարագաները չեն արտօնած մեզ մատուա մը ունենալ Յորդանանի գետափին — Յոյներ, Ղպտիներ, Հայէշներ ունին —, մեծ այս տօնը իր պատմական վայրին վրայ հանդիսաւորելու համար: Յոյներ տօնի նախօրեակին (5/18 Յունուար) հանդիսութիւն կը կատարեն հոն — Տօնի օրը Սուրբ Թաւրութեան Տաճարէն ներս պաշտօն կատարելու իրաւունքը ունին —, իսկ Լատիններ (Ֆրանչիսկանք)՝ Հոկտեմբերի վերջին Հինգշաբթիին, թէ՛ հղանակի յարմարութեան և թէ՛ մանաւանդ Յ. Յունուարին Բեթղեմէի մէջ կատարած իրենց մեծաշուք հանդիսութեանց պատճառաւ:

Դառնալով տօնի խորհուրդին, ինչպէս ըսինք, Մկրտութեամբ է որ անհատ մը կը դառնայ Քրիստոսնայ: Հին ատեն, ծնողքներ ութօրեայ կը մկրտէին իրենց նորածինները (երախայ՝ զոյգ իմաստներով), հէթիւ փոխարինելու համար կարծես Հին Ուխտի ութօրեայ թլփատութիւնը: Այսօր ալ ծնողքներ կանչուած են օր առ օր իրենց սրտահատորները անգամագրելու Քրիստոսի եկեղեցիին:

Գիտնանք արժէքը մկրտութեան սուրբանէն մեզի տրուած անսպառ շնորհին:

ԳԵՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՒԼԻՋԵԱՆ

Ա Ն Վ Ե Ր Ն Ա Գ Ի Ր

Խաչելութեան պատկերին մէջ,
Երկիր, երկինք, մարդն ու Աստուած,
Կազմեր էին
Նդերական Երջանակ նոր,
Առաջնորդուած աստուածային
Տեսիլներու ոսկի աստղէն:

Խաչի ոսկին՝
Աստուածամայր, Մագդաղիկէն
Եւ Յովնանէս, խաժ պարմանին,
Ան որ Թաքոս բաղձած վերէն,
Կը կենային,
Սիրտերուն՝ ցաւ, աչրններուն՝
Արցունք պղտոր:

Հասակն ի վեր քառաթելին,
Կը բարձրանար
Վարսուած մարմինն Վարդապետին:
Կը հոսէին փոքրերն ի վար
Արեան քելեր,
Սըլափին ճակ պըսակին փօւս:
Կը բարձէին աղօթամած
Շրթունքներն իր:

«Արիւնովըս վնարեցի
Գինը զոհին հիւն Ագուսին,
Արդարութիւնն այս երկնային,
Կսակ մնայ թող աշխարհին:
Երբ ոսք դրի
Երկրին վրայ այս անկասար,
Աշխարհն արդէն
Կը հեռանար երկինքներէն:

Արեւին ճակ մարդն էր սեւցած
Իր մեղքին մէջ,
Իսկ հզօրին քաթն արիւնոտ

Կը բռնէր մէսն այլեւս մաւած
Արդարութեան նմարին բեկ:
Ոչ բարութիւն եւ ոչ ալ սէր,
Տարագրուած խիղճն էր մարդուն,
Նահանջելով ինքն իրեն դէմ
՝Իէպի քրմայր անըստոյգ:
«Ձի մարդն ինկած հըրեւսակ է,
Որ ինքզինքին դէմ կը դաւէ»:

Ժողովուրդներ ալ ծերացած,
Իջած յասակն իրենց մեղքին,
Հիւծած ձայնով կ'երգէին դեռ,
Շիջելամեծ փառքերն իրենց
Աստուածներուն:

Արդ կը թողում երկիրն այս նիղն,
Անկերպարան,
Հագիւ հըպած գրգըլեակին
Իր պատառուն,
Որուն մէկ ծայրն խէթն էր բռներ,
Միւսն՝ չարիքն համասարած
Եւ գերազօր»:

Կ'ալելիածէր ամբողջ ժիս,
Դողգոթայի գահաւանդին՝
Ինչպէս ռվիհան մը ծփանուս
Եւ անոր պէս մոնչաձայն:
Հայնույններով զինք ծանակող
Պղծաւորքներն չէին զգար
Թէ խաչափայտն թառ մ'էր անհուն,
Որուն կայէն թեւասարած
Պիտի թռէր Աստուածորդին
Դէպի էակն այն սիրելի,
Որ ըսկիզբն էր ու վախճանն իր:

Կը տգունէր մութէն ծծուած

Լոյսն արեւուն,
Միակ ու որբ մարդն էր կեցած
Ընդմէջ երկրի եւ երկնի:
Արիւնալիւր ամառ մըն էր
Լոյսը օրուան,
Դասիկոնէն մեծ պալատին
Ձոյգ մը ձեռքեր՝
Կը փորձէին լրտալ մեղէն
Սիրք մարդուն:

* * *

Մահուան ռոման՝ Մայրն Աստուծոյ,
Քօղին ներքեւ երկաւածալ,
Կը մրնար լուռ, սիրտին մէջ սուր:
Շնորհներու
Անհորիզոն երկնակամար,
Որու մահուր արգանդին մէջ
Մարմին առաւ Աստուածորդին:
Լոյսի ճանար,
Եւ մարգարիս արքայութեան,
Կաթիլ մը լոկ կուտութենէն
Իր կենսառաս,
Կրնայ փոխել դրախտի ուր,
Սիրք մարդուն:
Դարերն իմով այգալուստած,
Խորհուրդով նոր կ'օրէին աշխարհն:

Քալած է ան
Այս աշխարհէն դէպի երկինք,
Մակընթացուած
Լուսանցներէն հոգիներուն,
Հասնելու իր խաչապըսակ
Ջաւկին պանդուխտ:
Այժմ կ'ըսեն,
Թէ երկնի դասերուն մէջ,
Արեւներու երանգներով ոսկեջրուած,
Հազած ամպի շրջաւոր լուսէ,
Պաղատան ու բարեխօս է,
Մեղէն կրծուած
Որդիներուն իր շնորհով:

* * *

Իսկ Յովհաննէս,

Կրսեւ որդին Սողոմէի,
Մեծ սերմնացան
Երկինքներու ցորենին սուրբ:
Արիւնալիւր ճամբաներէն
Այս աշխարհին, քալած է ան,
Ուխտաւորի պէս ջերմեռանդ,
Պանելով միշտ պայծառութիւնն
Ապագայի անմար յոյսին
Եւ երկնային պատգամներու
Բեռն սրբազան,
Սիրք գեղուն Տիրոջ սիրովն
Անվերջալոյս:

«Տուր ինծի, Տէր, կամք, քաջութիւն,
Նուանելու չարիքն հօգ
Այս աշխարհի որդիներուն»,
Կ'ըսէր սիրուած աւակերսն այն:
«Թող հոգիիս մէջ ընդլայնի
Սէրդ անհուն,
Որ կ'արեւմտ
Աղջամուղջին մէջ նաւելէն,
Սծուիս փոխել աղտմանդի:
Ելիր ինծի, Տէր բարերար,
Պատգամութիւն աներկեւան,
Ձոր խոստացար
Դիւերուան մէջն այն դուանան ...:

Հոգիս սակայն Քեզի համար,
Տէր մեծահաւատ,
Տառապելու զինուորիւնն
Ունի կրակ,
Նոյնայն եմ այն մեծ ջահերուն՝
Որոնք իրենց յանգած պահուն
Կ'արձակեն բոցն իրենց պայծառ:

Իմաստութեան որոնումով
Տաղմապահար,
Վերլուծելի խորհուրդ Բանին,
Անոր ճալով
Շունչ եւ արիւն եւ կերպարան,
Յղացին մէջ մարդեղութեան»:

* * *

Խաչի ռոման՝ շուան մ'ինչպէս,

Հասակն էր նուրբ
 Մազգաղինէ մեղաւորին:
 Յոգնած սէրէն աշխարհներուն,
 Զգուանքն անձին,
 Ինչպէս խաբար կ'ըլլար փոշի,
 Շնունդ աւելով այն պատկերին,
 Հայելիին, որուն մէջէն
 Մերք կը քուլի մարդուն ճեմնէ
 Մտանիկը իր աստուածային:
 Անարգաւանդ հոլի նրման,
 Զուրկ բերկրանէն սուրբ մայրութեան,
 Երգապնակ մ'է փերլած,
 Երգէն առաջ:

ճրտում է ան,
 Նըման անոնց որոհ իրենց
 Մեծ կտրուսը լաղին յաւերժ,
 Աղաւնիի պէս արձալած
 Իրենց հոգին իր էտէն:
 Որուն ցոյր ամուրջ մ'ինչպէս
 Կը ծրփայ միշտ
 Իր կախաւորուած հոգիին դէմ:

Կործանած է ըզզխանքն իր,
 Տիւր իրեն կ'առքէ սոսկում,
 Գիշերն վրտան կը թաւալի,
 Լեցուն սառած զահանդանով:
 Եւ իր հոգին,
 Հեծկլանով ձմեռնային,
 Զուր կ'որոնէ
 Գաւունները իր օրերուն,
 Կեանքով լեցուն:

«Դու լինագոյն նեմաբութիւն»,
 Կը մըմնչն քթոններն իր,
 «Զուարթացուր
 Հակաս շփեմած արեւին դէմ:
 Հոգիս ալիւն մեկուսացած,
 Կ'երգէ նման թռչունին որք,
 Խորն անհաւին,
 Ունայնութիւնն այս աշխարհին:
 Որքան քաղցր է
 Մեռնելէն վերջ տարիլ նորէն»:

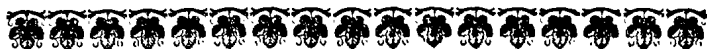
Գեղեցկութիւնն մեղանշական
 Խաւան մըն է,
 Անգլիակից դաշի նրման,
 Որուն խորին չնն հաւսնանար
 Զբաղուցներն մեր իրձերուն
 Քաղցրածաւալ:

Անցեալներու
 Ալիւն ննջող հրդեհին մէջ,
 Ան կը մըմնայ իրեն խանձող,
 Կեցած դիմացն իր երազի
 Լուսամուտին:

Միակ բարին անանձնական,
 Արցունքն եղաւ,
 Իր աչիւնէն թափուած առաս,
 Զոհին վըրայ ազատարար.
 Ուր լաց, հանդիմ, արիւն, կսկիծ,
 Կ'ընդիառնուին
 Ու կը կազմեն կայլակն անբիծ
 Աստուածեղէն ըզգացումին:

ՀՈՒՐԾԱՄ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ ԱԶՔԵՐՈՎ

Բանաստեղծի աչքերով
Դեռ կը նայիմ ես կեանքին,
Մեծախորհուրդ բայց մեղին,
Դէն շարժել փորձելով
Օրերու բեռն ահագին,
Անոնց կեղտէն, փոշիէն
Ա՛լ մաքրելու իմ հոգին
Ու նայելու երկնքին:

Բանաստեղծի աչքերով
Ու հաւաստով աննկուն
Դեռ կը նայիմ օրերուն
Հմայաթափ ու անգոյն.
Կեցած դէմը բիւր կեանքին,
Նոյն նծարով կը կռւեմ
Անոր աւազն ու ոսկին,
Անոր ամառն ու ձմեռ,
Անոր ցերեկն ու գիշեր:

Բանաստեղծի աչքերով
Դեռ կը դիտեմ կեանքը սին,
Կ'ուզեմ սփռել սէր, գորով,
Հասնիլ օր մը անհասին,
Ցանել սերմեր ծոցն հողին
Բայց չսպասել պտուղին:

1987

Բանաստեղծի աչքերով
Կ'ուզեմ գգուել ես աստղեր,
Մանր սէրերէն ըլլալ վեր,
Ու ամէն խիստ, բարութիւն,
Դիզուած մեր մօտ կամ հեռուն
(Ի՞նչ փոյթ փայլես եմ նկուն)
Բերել, բաշխել մարդերուն:
Օրերուն դէմ ահալի,
Մարդերն տեսնել աւելի
Բարի կ'ուզեմ ես այսօր,
Գոյներն՝ պայծառ աւելի,
Երգերն՝ հզօր աւելի,
Սէրերն՝ ամուր աւելի,
Ու բարիով ծոցուորած
Հասկերն՝ աստ ավելի.
Մանկան մը քաշմ ժպիտով,
Սիրողի տաք համբոյրով,
Ուրբի մը խունկ աղօթքով
Վերածելու երկիրն մեր
Վեհ, սրբազն ճանապարհ,
Ուր ամէն մարդ ու խորհուրդ
Գերազնիւ է ու բարի:

Բանաստեղծի աչքերով
Կ'ուզեմ նայիլ ես կեանքին,
Հողագունդն ալս ընելու
Նախագալիքն երկնքին:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՐԱՆՈՐԻԶ

Գ Լ ՈՒ Խ Ց Ա Ս Ն Մ Է Կ Ե Ր Ո Ր Դ

ረ ሆ ሂ ገ ዩ ሪ (*)

Տրդաս հեռացած էր պալատէն և առանձինն կը շրջէր անառններուն մէջ և լեւններուն վրայ: Ոչ ոք կը համարձակէր իրեն ծառնելու: Իր անարկուզ կերպարանքը կը սարսափեցնէր բոլորը: Պալատական պաշտօնատարները, զինուորականները, քուրմերը, Աշխէն Թադուհին և Խոսրովիդուխանը, բոլորն ալ կը մտածէին թէ ինչպէ՞ս կրնային Թադուսը պալատ վերադարձնել: Խոսրովիդուխանը կը հաւատար թէ մեծ մարտիրոս Գրիգորիոսը միայն պիտի կրնար իր եղբայրը բուժել: Դեշիքը երազ էր տեսեր, երկխօսէն հրեշտակ մը կ'իջնէր և կը կենար Խոր-Վիրապի շաւրթին: Նշողարձակ կերպարանքով, արեւու ճառագայթներուն տակ հալող ձիւնին պէտ: Եւ ով հրաշք, երկնային տաղ եակը լուսեղէն պարանով դուրս կը հանէր բազմաւորչար վկան: Յետոյ կը բացուէր արիւնավառ հարիզանը հայ աշխարհին, որ կ'այրէր բացերու մէջ: Սե ծախը մինչև երկինք կը բարձրանար, իսկ Անահիտի սակի արձանը կը հալէր համառութեմ հրդեհին մէջ: Իրեն կը Թուէր թէ մամանակի խորէն շարան շարան արքաներ, հայրապետներ, զօրավարներ, սակեմամուկ զգեստներով, խաչերով և սուրբերով կը քալէին գէպի արեւելք, որ ծով էր արիւնի: Յետոյ հրեշտակը կը ստանար կերպարանքը Գրիգորիոսին, որ հեկայ խալով մը կ'օրհնէր հայ աշխարհը: Երբ արթնցաւ, քրտինքներու մէջ էր և կը կեար իր յաւուսմէն:

Նախարարներեն ոչ մեկը կը հաւատար թէ Գրիգորիոսը ապկաւին ողջ կրնար ըլլալ, բայց Խորովիգոսիսը գիտէր թէ ողջ չի ալ, թէ իր սխառածը զազրադրուն կրայ մը չէր: Ու կը մտածէր թէ բոլոր թանգարանէ, իրականութիւնները նախ

տեսիլներն են հոգիին մէջ, Հոն ուր կանգ
կ'առնէ մտածումը, կը շողայ տեսիլքին
նառագայթը: Տեսիլքը հոգեկան իրակա-
նութեան շողն է, զկը՝ բնական իրողու-
թիւններէն: Սուրբերն ու ստեղծագործ
հոգիները տեսիլքի լոյսով կ'առաջնորդ-
ուին, Խոսքովիդ՝ յօռտ պիտի գիտ-
նար որ մեր պատմութիւնը դարերով տե-
սիլներու լայդ հրաշքով պիտի քուլէր և
մեր գոյութիւնը գիտը պիտի ըլլար այդ
տեսիլներուն:

Օրեր յետոյ, Օտա, Աշեքսանդր և Աբառաւազդ իշխանները, Խորովիդուխտի ընկերակցութեամբ, ճամբայ ելան գէպի Աբառաշատի բերդը, որուն հինաւուրց պալատին ներքե փորուած էր Խոր-Վիրապը, որ կը ծառայէր իբրեւ զնաան ժողովարաններու։ Օտա նախարարը բերել տուաւ երկուք պարան մը և կախելով Վիրապէն վար, շարժեց, յետոյ գոչեց բարձրածայն։ Շրիթգործոս, եթէ ողջ ես յայտնէ ինքզինքդ։ Բանտարկեալը բռնեց պարանը և շարժեց։ Նկողններուն ուրախութիւնը չափ չունէր։ Երբ Վիրապէն գուրս, իր գունաթափ վերարկուին մէջ հազիւ երեքուրով, բազմաշարչարը նայեցաւ ներկաններուն, անոր աչքերուն մէջ տարածք վառող խաղաղութիւն մը կար։ Բնուրը լեցնեցաւ ծանր զգացումէ մը, որը եւս ապաշաւար միայն կրնար տալ։

Ճերմակ էին մաղերը վերապէն դուրս
ելլողին, լեւան էյնող ձիւնահեփերուն
պէտէ: Խոզումներէն կնճռատած դէմքին
վրայ՝ բոսոր վկայութիւններ տարինե-
րուն: Բայց իբր պաշտածայն հոգին, իբրեւ
փող երկնքին, կընար առկաւին շարժել
հոգիները անդամադերկութեան: Տոկացած
էր տարիներով, վճռակալն ու պիտի, ու-
րուն փայթ չէին եղած վերքերն իր հո-
դիին առ մարմինն եւ առժամօք քաղցին,
պահելով իր մէջ կակիժը անցնող օրերուն:
Սպասած էր անայլալ, հլու՝ Աստուծոյ

(*) Գլուխ մը՝ ապագան ելու պատրաստ
 իշխանութի Լուսաւորի հարազատ գործէն:

ձայնին, պահելով միշտ պայծառութիւնը յոյսին ու հաւատքին, ազգորուած իր ժողովուրդի լուսաւորութեան երազով:

Խորովիդուխտը պատմեց Վիրապէն գուրս ելլողին Տրդատի ախուր պատմութիւնը: Մեծ եղաւ զարմանքը ուժեղուն, երբ Գրիգորիոսը յայտնեց թէ իրազեկ էր եղածին: Վասկայն մի յուսահատիք, ստորին տակաւին իր վախճանին չհասած, նոր և հրաշալի լոյս մը պիտի բացուի մեր աշխարհին վրայ, տարիներու իմ հասունցած երազին պէս: Կը զգայի թէ առանց իմ երազի իրագործման, մանր պիտի չմասննար ինծի: Ամէն առաւօտ բարեպաշտ հոգի մը նկանակ մը կը նետէր զնստունէն ներս, յիշեցնելով ինծի իսրայէլի որդիներուն համար անապատին մէջ երկինքէն թափուող մանանան: Եւ գիտէի թէ որ բարի ձեռքէն էր որ այդ բարիքը կու գար: Հոս Խորովիդուխտը չկրցաւ զսպել իր բացումները: Շեւ չէի կրնար տեսնել այդ բարեկցորդը, բայց կը զգայի կարծես իր պատկերը, երկնքի վրայ շարժող Աստուծոյ ձեռքին պէս: Հակառակ Խոր-Վիրապի մութին, ուժէն օր անհունօրէն կ'ըսէինք ներքին աշխարհս: Այլեւ լուսաւոր կերպով կ'ըմբռնէի կեանքին իմաստը, ծնելու բարիքը և առաւպանքի քաղցրութիւնը: Վիրապը դադարած էր ինծի համար թխուր իրականութիւն մը, բայց, Հակառակ նիւթիդէն մութին, լոյս կար շուրջս: Կը տեսնէի աստղեր, հոգիին երկնքին վրայ բացուող շուշաններու նման: Կը հաւատայի աստղիս, որ ծլած էր մէջս, հայրենի հողէն, ժողովուրդիս սիրտէն: Եւ այլեւ ինքզինքիս չէի պատկաներ, տարիներու երազս զիս իր թեւերուն մէջ առած կ'օրօրէր: Գիտէի թէ համբերութիւնը յաճախ զոնն է անհամբերութեան, սակայն վրստանութեան ուժը կը սանձադրեմք սիրտս վախի տաճանայէն: Գիտէի նոյն աստիճանի երկար էր ձամբան որ կ'առաջնորդէր զիս դժուրէն լոյսին: Եւ

ան իր նոր յարութեան փառքը, անհուն խաչելութենէն յետոյ, Դուռն Քրիստոսի անթեղուած հաւատք, երկինքէն իրաւած մեզի իբրեւ գարնանային անձրեւ, որպէս զի իրենց գերեզմաններուն մէջ մխիթարութեամբ սարսուռն մեր արդար նահատակները: Դուռն կամուռը զոնը եղար, անարտաքին, որպէսզի մեր աշխարհին բաշխեալ հոգիք իբրեւ ջուր մկրտութեան, լուսաւ մեղքերը բազմաթիւր մեր հոգիներուն: Կը պաղատէիք քեզի որ ներս Տրդատին և իշխաններուն, քեզի հասցուցած իրենց շարիքին համար: Խորովիդուխտը հիմա կը զգար որ Աստուած ողջ պահած էր Գրիգորիոսը իբրեւ ազատարար թաղաւորին և հայրենիքին:

Գրիգորիոսի հողամոյն կերպարանքը, որ կտակն էր բանտին, նման էր մարդու մը՝ որ անցած էր կարծես մահաւան մղձաւանջէն, բայց մնացած էր կենդանի: Յոգնութիւն և հեռաւորութիւն կար անոր աշխարհուն մէջ, որոնք կը վախճային կարծես լոյսէն: Կը նայէր մեղմով շուրջիններուն, տարիներու բանտարկութիւնը վերածնունդ էր զինքը պատին գամուած պատկերին, որ նախկէն չէր սպասած: Սակայն իր նայուածքը երկնայնացած ոյժ մը ունէր, երկնքին կողմէն գլուխը կ'առնէր: Մէկը կարծես առած ըլլար տեսարար ծանրութիւնը իր միտքերուն և թողած միայն կաշին, իր ոսկորները առաւարադ: Սակայն խաղաղ ու վստահ էին իր խօսքերը և անոնցմէ կը ծաւալէր երկնայնի ապահովութիւն մը: Անոնք կ'իջնէին իր շրթներէն առանց փշուրելու: Ճանաչու գործը զիրար կը լրացնէին, վերածնունդ խօսողը երկինքէն իջած պատգամաւորի մը: Ձայնը պահած էր երեքմի իր դայն քաղցրութիւնը, որ իր հոտած մարմինէն կը ըլլէր անդնդանի համով, իբր արդիւնք ճշմունքեան, որ մեր մարմինն աւելորդը կը չողիտանէ և կը թողու միայն ճորթը, իբրեւ պատանք մարմին: Անոր կախուած կողմերը կը պրկէին սանտրը իր թարթիչներուն, փոքրեւել համար կարծես ներսի ասպնեակը, որպէսզի ան կարենար տեսնել քիչը աշխարհէն և առնել աւելին երկինքէն: Վի յուսահատիք

կ'ըսէր, «դարձ Աստուծոյ է. Յիսուսի շնորհիւ պիտի բուժուի արքան»։ Յետոյ իշխանները մօտեցան իրեն և ծնրադրեցին իր առջև։ Խոսքով դուրստը սուրբին առջև նետուեցաւ և հեկեկալով անոր ձեռքերէ կը համբուէր։ Գրիգորիոսը, յուզուած յիշատակներով, ըսաւ. «Խոսքով դուրստ, լսուեցան մեր աղօթքները, թագաւորը պիտի վերագտնէ իր առողջութիւնը և նոր դարագլուխ մը պիտի բացուի հոյ աշխարհին համար, այնպէս կ'ըսէ ինծի Տիրոջ հոգին։ Բարեբախտ են անոնք, որոնք խորհեցան, խօսեցան և գործեցին, համաձայն գիտակցութեան մը՝ որ շնորհն է խղճին։ Եթէ ապրած էք ցարդ մեղքերու մէջ, մի յուսահատի՛ք, հաւատացէ՛ք գերագոյն արդարութեան ձայնին։ Յաճախ դժբախտութիւնը, մեղքը կը բռնան աշփոքը, որոնք բնաւ պիտի չբացուէին։ Մտքը Աստուծոյ կ'երթայ, հեռանալով յաճախ երկնքէն։ Մեղքի ամպէն կարելի է տեսնել զԱստուծո՛ւ և արցունքի բիւրեղէն՝ փրկութեան ծիածանը։ Երբ զոհերը բարենաւ գթայ իրենց դահիճներուն, այն ատի՛ն մեր կեանքի ցաւաքին աղջէն պիտի կրնայ բխիլ օրոյ և խաղաղութեան գարունը։ Որովհետեւ մեղքն իսկ թանկագին է, երբ անկէ կը բխի զղջումին աղաժանգը»։

* * *

Վաղարշապատէն և աւելի հեռուներէն, հազարաւորներ կեցած անտառի մը եզրին՝ կը ապաստին տաքնապով, վախով, հետաքրքրութեամբ։ Եթէ անբուժելի միայ թագաւորը կամ պատէ, ապանէ սուրբը, կը մտածէին, իրարու քով շարուած մարդերը։ Զինուորները կը հսկէին, իսկ զողովուրդը պատ պատ կեցած, անհուն անձկութեան մը մէջ կ'հետար ինքն իր վրայ։ Անոնք իրարու կը պատմէին Գրիգորիոսին կեանքն ու շարժարանքները։ Քստմեղի հետաքրքրութիւն մը կը ստիպէր շատերը անտառին խորքերէ երկարել, գէթ հեռուէն թագաւորը տեսնելու համար, որ ըստ իր մօտիկ եղած պատմութիւններուն, գաղանախու հետ կ'ապրէր։ Կէսօրէն վերջ, Վաղարշապատի կողմէն տեսանելի եղաւ հսկայ թափօր մը, բաղկացած իշխաններէն, զինուորներէն,

քուրմերէն և պալատի պաշտօնեաներէն, որոնք զինուած էին պարաններով և սուրբով։ Անոնց առջևէն կը քալէր սուրբը, մինչև ականջները ծփացող իր վերարկուին մէջ ամփոփուած։ Տօգոյն էր, կարծես գերեզմանէն նոր ելած. սակայն իր աչքերը կը շողային վիշտէն քաղցրացած անգործութեամբ։

Թագաւորը անտառին խորք, ծառի մը տակ պառկած էր, լքուած գազանի մը նման և հետաքրքրութեամբ ու անձեկով իրեն մօտեցողներուն կը նայէր։ Գրիգորիոսը յամբարէն կը մօտենար, գաղաղի որջին մօտեցողի վախով։ Ժողովուրդը շունչ բռնած, երկիւղալից՝ սուրբին կը նայէր, հրաշք մը տեսնելու խոր անձկութեամբ։ Տրդատ այլուրացած և անշարժ, կը նայէր իրեն մօտեցող մարդուն, առանց զգալու կարծես իր շուրջ կատարուածը։ Վարկահանները ժամերու պէս կ'անցնէին հոն սպասողներուն համար։ Արքան Գրիգորիոսէն չէր հեռացներ իր պարտադրանքով։ Յետոյ սաքի ելաւ, մօտեցաւ սուրբին, կարծես անակնալի եկած, և անոր ուսին դրաւ իր կարշնեղ ձեռքերը։ Անոր երեսէն կը պոկսէր սակայն զգացական ամէն շարժում։ «Տրդատ, յիշէ Յուսաստանը, Լիւնոս զօրավարը, անոր զեղեցիկ զղեկը», կը յարէր Գրիգորիոսը։ Տրդատ չէր հեռացներ իր նայուածքը Գրիգորիոսի գէմքէն, մասնաւոր խորամուխ աչքերէն, զսպուած անոնց պակուցիչ ուժէն։ Արքային գլուխը իջած էր տոյժ իր հոտածքին։ Երկու գլուխները մօտ էին իրարու, անտեսանելի ձեռքէ մը կարծես հրուած։ Տակաւ արքայի խանգարուած գէմքին վրայ կը դողդողային շարժումներ, որոնք կը յայտնէին հագցնակ զգացումներ, յիշողութիւններ, անգիտակցութեան գիտակցութեան գացող։ Անհուն էր անձեկը արքային, վախէն հալած անոր աչքերը տրտմանքէն նեղուած՝ կը մշուշուէին։ Բայց ինչ որ ուշագրաւ էր ամենէն աւելի, օգնութեան սպասողի իր նկատման վիճակն էր, որ թաքած անոր դուռ մը պէս, որուն մէջ սաքը ներսն էր անդունդէն և որ անսակտուր թեւերով թուրքի շրթունքին կը պլլուի։ Մղձաւանջը որմէ կը հալածուէր, անոր երեսին կը փռուէր շօտափելի քօղի մը նման։

պատմականներով: Գրիգորիոս քանած էր հիւանդին ձեռքերը, մինչ իր շրթները կը մրմնջէին հազիւ լսելի աղօթքը:

— Մի՛ երկմտիր, արքայ, կը յարէր սուրբը, Աստուած մեր հայրերուն պէտք ունի քեզի իր սուրբ գործին համար: Խոսքով դու խոստ եւ Աշխէն թագուհին կու լային, սակայն բոլորի մէջ կը բարախէին յուսադրիչ զգացումներ, որոնք թափ կ'անցնէին անոնց հոգիներէն, ոպիտակ թռչուններու նման: Ընս կը հաւատամ կեանքին, կ'ըսէր Գրիգորիոսը, ւայսինքն ցաւին եւ գերազոյն ողորմութեան, որոնք մտաները տարիներէ ի վեր կը սեղմեն հոգիս: Կեանքը չլթայ մըն է, շինուած անյարթի օղակներէ, եւ տառապանքը անոր սակի հանգոյցը: Երբ մեզի պակսի վիշաք, մեր հոգին կը վերածուի սեղանի մը, անձնատիրութեան աւելցուածներով լեցուն: Խառնը պէտք ունի լոյսին, վերքը՝ դարմանին, դժբախտ՝ օգնութեան: Ինչպէս քնաւթեան՝ այնպէս ալ մարդկային կեանքի մէջ այս իրողութիւնները յաճախ իրարու կը անդիպին եւ կ'արտայայտուին մարդկային գիտակցութենէն վեր տնօրինութեամբ մը, որ գերազանցօրէն առատաձայն է:

Բոլորը տակաւ կը զգային թէ իրարու լալորդոյ իրադարձութիւնները նոր հորիզոն մը կը բանային հայ աշխարհի առջև, անցեալը վերջալուստագրեւին պէս: Արքային բժշկութիւնը երազի նոր քօղ մը կը նետէր հայ աշխարհին վրայ, ինչպէս նաեւ երկսայրի սուր մը կը գնէր իրարու թեր ու գէժ ձեռքերու մէջ, նման հովին, որ իրարմէ կը զատորոշէ յարգն ու ցորենը: Հայ աշխարհը տակաւ կը թափէր ու կը բարձրանար մակերեսէն վեր, զգալով ջրամոյն արտմութիւնը իր հոգիին: Վասնզի հրաշքը հազարգութիւնն է ճշմարտութեան, մարդէ մարդ փոխանցուած սիրոյ ճամբով: Պէտք չէ մոռնալ որ հրաշքը արգիւնքն է հաւատքին, կա-

րենալ տեսնելու իրերու լոյսը եւ միացնելու ինքզինքը այն հոսանքին՝ որ գաղտնիքն ու փրկարար ստուգութիւնն է կեանքին, միացուցիչ ազդակը Աստուծոյ կամեցողութեան եւ մեր փափաքներուն: Եւ այս ուժը կ'աւելնայ անոնց մէջ, որոնք կրնան կենալ բարձունքներու վրայ, ուր հոգին կը նուաճէ մարմինը եւ ուրկէ կ'արիւի կ'ըլլայ տեսնել թէ ամէն արարք եւ խորհուրդ կ'ապուած է անվրէպ մեծ եւ անմահ բանի մը:

Մեղքին գիտակցութիւնը տակաւ կը խորոնար արքային մէջ, զօրացնելով չարին գէժ մաքառելու իր ուժը: Զղջումի մէջ է որ կը պողաքերի եւ կը դարբնուի արդարութեան սուրբ: Բաւական չէ ցաւի զործուած յիսալին հոմար, անհրաժեշտ է բարոյապէս ուժաւորուիլ, դարձնելու անցեալը: Արքային մէջ հետզհետէ կը կատարուէր հոգեկան յեղաշրջում մը, լուսաւոր բայց եղբարկան, որ կը ստիպէր զինքը որբագրելու իր ձեռքով գործուած սեղանները եւ վերականգնելու իր անկումէն, որուն մղձաւանջը ունէր: Մինչեւ այն առնի իրեն անձանթ ոյժ մը կը լուսաւորէր իր հոգին, իրեն զգացնել տալու թէ ինք նահատագրուած զոհ մը չէր, այլ արժէք մը, մեծ գործի մը ի խնդիր:

Թագաւորի բժշկութենէն յետոյ, պատահականներու եւ աղնաւականներու մեծ մասը հաւատքի եկան: Գրիգորիոս, այդ օրերու առաքեալը, կը պատմէր իր շուրջ ինչներուն մասն ու Յարութիւնը Գրիգորիոսի, որ եկած էր փրկելու մարդկութիւնը: Աշխարհ եկած չէր Ան մեր գրգռութեան թերեւ իրաւունքները: Այլ մեր ազատագրման հրովարտակը: Նոր ոգի մը կը բերէր, վանելու առեւտրութիւնը եւ սեղծելու նոր եղբայրութիւնը մարդերուն, շնորհելով մեզի երկնաւոր Հօրը որդեգիր ըլլալու առհաւատչեան:

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՆԵՐ

Ծ Ե Ր Ո Ւ Ն Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ

(1355 ? - 1415 ?)

Ծնած է ժ. Դարի կիսուն հաւանաբար: Հօրը անունն էր Ստեփանոս, մօրը՝ Էլիսաթուն: Կինը կը կոչուէր Արդուն: Եղած է աշակերտ Կիրակոս եւ Յոհաննէս կրօնաւորներու եւ Գէորգ Վարդապետի: Ապրած եւ ստեղծագործած է Ոստան քաղաքին մէջ: Իր գրչական եւ մանրանկարչական աշխատանքը տեւած է շուրջ քառորդ դար (1390-1412): Ծանօթ են հետեւեալ գործերը:

1. — Նարեկ, 1390: Գրիչ եւ նկարիչ Ծերուն: Կազմող՝ Թումա: Ստացող՝ Յովհաննէս վանահայր. — Զեռ. Երեւանի, Թ. 4938:

Հստ 2. Յակոբեանի, «Ծերունի, որպէս մանրանկարիչ-ծաղկողի երեւակայութիւնը յռայլ է յատկապէս լուսանցազարդերի մէջ. իրական ու երեւակայական կենդանապատկերներ, թռչուններ (բուսամտախիւների համակցութեամբ), ճարտարապետական մանրամասներ, զարդահիւսուածքներ, իւրաքանչիւրը իւրովի տպաւորիչ ու գունազեղ» (Վասպուրականի Մանրանկարչութիւնը, Բ., էջ 56):

2. — Նարեկ, 1391ին օրինակուած Վանի մէջ, Ծերուն քահանայի աշակերտ գրիչ Թումա քահանայի ձեռքով: Նկարիչ՝ Ծերուն քահանայ: Ստացող՝ Աիմէոն կրօնաւոր. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 1674:

3. — 1391ին վերստին նորոգած է Աւետարան մը տառաքնականաբար եւ ցանկաբար եւ ծաղկաբար: Աւետարանի գրիչը եղած է Արիստակէս: Նորոգել տուողը՝ Աիմէոն քահանայ: Կը պարունակէ Աիմէոն քահանայի եւ անոր որդիին՝ Աստուածատուրի, ինչպէս նաեւ ծաղկող Ծերունի նկարները. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 8772: Յիշտ. Ժ. Դարի, Թիւ 739:

4. — Աւետարան, 1395, Ոստան: Գրիչ եւ նկարիչ՝ Ծերուն: Ստացող՝ Ոստանտուր կրօնաւոր. — Զեռ. Լենինգրադի:

5. — Տօնական, 1401, Ոստան: Գրիչ եւ ծաղկող՝ Ծերուն: Կազմող՝ Սարգիս:

Ստացող՝ Ստեփանոս կրօնաւոր. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 4670:

6. — Աւետարան, 1412, Ոստան: Գրիչ եւ նկարիչ՝ Ծերուն: Ստացող՝ Ստեփանոս քահանայ՝ որդի Սարգիս ներկարարի. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 4157: Յիշտ. Ժ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 140:

Ծերուն քահանայ կը խնդրէ յիշել զբզկապետին իւր զփրակոս կրօնաւոր, եւ զՅովհաննէս կրօնաւոր, որ զգիրն ուսոյց, եւ զԳէորգ վարդապետն, որ զծաղկին ուսոյց» (Յիշտ. Ժ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 140):

Հրավարդ Յակոբեանի գնահատումով «Ծերունը ուրոյն տեղ ապահովեց իր համար Վասպուրականի դպրոցում, թողնելով նաեւ որոշակի հետք ու հետեւորդներ» (նոյն, էջ 65):

Ժ Ե. Դ Ա Ր

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս Խ Ի Զ Ա Ն Յ Ի

(1360 ? - 1420 ?)

Յովհաննէս քահանայ ծնած է ժ. Դարու երկրորդ կիսուն սկիզբները հաւանաբար: Որդին էր Մկրտիչ քահանայի (+ 1392). Աշակերտած է Դամադիէլի սուրբ ուխտին առաջնորդ Յովհաննէս եւ Կիրակոս վարդապետներուն: Յովհաննէսի գործուսէութեան շրջանը տեւած է աւելի քան քառորդ դար (1390-1417): Իր մանրանկարչական արդիւնքէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Աստուածաշունչ, օրինակուած 1390-1400 թուականներուն, Խիզանի մէջ, Պետրոս արեղայի եւ Յովհաննէս քահանայի ձեռքով: Նկարիչ՝ Յովհաննէս Խիզանցի: Ստացող՝ Յովհաննէս րարունի. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 346:

2. Յակոբեանի համաձայն, այս ձեռագիրը «իւր շքեղութեամբ թերեւս եզակի նմոյշ մըն է Վասպուրականի ժ. Դարի մանրանկարչութեան մէջ: ... Իրօք այդպիսի շքեղութիւն, նուրբ ու բարձր ճաշակ մինչ այդ Վասպուրականում չի հանդիպել» (Վասպուրականի Մանրանկարչութիւնը, Բ., էջ 94):

2. — Նարեկ, շուրջ 1392 թուին: Գրիչ եւ նկարիչ՝ Յովհաննէս: Ստացող՝ Յովհան-

նէս կրօնաւոր. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 1675: Յիշտ. ԺԴ. Դարի, Թիւ 127:

3. — Աւետարան, Պետրոս արեղայ օրինակած է Խիզանի մէջ. 1392ին: Յովհաննէս նկարազարդած է 1394ին: Ստացող՝ Թադէոս արեղայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 3717:

4. — Մաշտոց, 1401, Խիզան: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Յովհաննէս: Կազմող՝ Մկրտիչ կրօնաւոր: Ստացող՝ Գրիգոր Նպս. Մովսէս. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 696. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 13:

5. — Աւետարան, 1401, Խիզան: Դրիչ՝ Ջաքարիա: Մաղկող՝ Յովհաննէս. Ստացող՝ Աստուածատուր քահանայ: Կը պարունակէ ստացողին նկարը. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 4223: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 5:

6. — Աւետարան, 1402, Խիզան: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Յովհաննէս քահանայ: Ստացող՝ Յովհաննէս քահանայ եւ ընտորդին՝ Սուրբառ քահանայ: Կը պարունակէ ստացողին նկարը՝ իր կնոջ եւ որդիին հետ. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5562: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 19:

7. — Աւետարան, 1404, Խիզան: Դրիչ՝ Ստեփանոս քահանայ, որդի Մելքեանի († 1404): Նկարիչ՝ Յովհաննէս: Ստացող՝ Մովսէս կուսակրօն քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5727: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 47:

8. — Աւետարան, 1417, Խիզան: Դրիչ՝ Յովհաննէս քահանայ: Ստացող՝ Ստեփանոս կրօնաւոր, որդի Յովհաննէսի. — Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5441: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 213:

Հ Յակոբեան կը գրէ. Խիզանցի Յովհաննէսի «աշխատութիւնները, իրաւամբ, համարվում են Վասպուրականեան ոճի տիպական նմոշներ եւ, ըստ էութեան, գառնում այդ ոճի լաւագոյն չափանիշը» (նոյն, էջ 83):

Դ Ա Ն Ի Է Լ Ա Ղ Թ Ա Մ Ա Ր Յ Ի

(1380 ? – 1450 ?)

Մնած է զ. 1360 թուին: Որդին էր Կարապետ քահանայի եւ Դուռ–Մելիքի: Նշած է աշակերտ իր հօրեղոր՝ Ջաքարիա փիլիսոփայի, զոր կը կոչէ իր «հոգեւոր

հայրը»: Իրրեւ ստրկաւագ յիշուած է 1404ին: Ընդհանրապէս ապրած եւ գործած է Աղթամարի մէջ: Նշած է ուսուցիչ իր եղբոր՝ գրիչ Թումայ կրօնաւորին:

Դանիէլ քահանայի կենակիցը կը կոչուէր Շամսա–Հաթուն: Իրենց զաւակներէն կը յիշուին, 1441ին, Ստեփանոս կրօնաւոր, Յովհաննէս եւ Ջաքարիա:

Իր քառասնամեայ (1403–1444) զրբապան եւ մանրանկարչական գործերէն ծանօթ են 9 հատ, ըստ հետեւեալին:

1. — Աւետարան, 1403: Դրիչը՝ Դանիէլ եւ հայրը Կարապետ քահանայ: Նկարազարդող՝ Ջաքարիա փիլիսոփայ: Պատուիրատու՝ Սիւրբար քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 4923:

2. — Մաշտոց, 1404: Դրիչ՝ Դանիէլ ստրկաւագ: Ստացող՝ Կիրակոս քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 4717:

3. — Տօնական, 1409: Դրիչ՝ Դանիէլ: Ստացող՝ Յովհաննէս տանուէր. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 994:

4. — Ճաշոց, 1412: Դրիչ՝ Դանիէլ: Ստացողը՝ Յովհաննէս եւ Ստեփանոս. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 9093:

5. — Աւետարան, 1426: Դրիչ՝ Թումայ կրօնաւոր. Մաղկող եւ կազմող՝ Դանիէլ քահանայ. — Ձեռ. Վրաց Թանգարանի, Թիւ 23:

6. — Աւետարան, 1433, Ուրանց գիւղ: Դրիչ՝ Թումայ կրօնաւոր: Մաղկող եւ կազմող՝ Դանիէլ քահանայ: Ստացող՝ Ներսէս քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 4963:

7. — Աւետարան, 1436, Աղթամար: Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող՝ Դանիէլ քահանայ. գրչութեան մասնակցած է իր եղբայրը՝ Թումայ կրօնաւոր: Ստացող՝ Յովհաննէս տանուէր. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 6543:

8. — Աւետարան, 1441: Դրիչ՝ Դանիէլ քահանայ: Նկարազարդող՝ Թումա Մինասենց. Ստացող՝ Մկրտիչ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 5515:

9. — Ճաշոց, 1444: Դրիչ՝ Դանիէլ քահանայ: Ստացող՝ Առաքել քահանայ. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, Թիւ 644:

Հրավարը Յակոբեանի համածայն «Ոյ միայն պատկերագրութեամբ, այլ նաեւ տնօրէն Դանիէլի մանրանկարները սկզբունքօրէն բան չեն աւելացնում Աղթամարի

մանրանկարչութեան մէջ: Ջնայած նա աշակերտել է շնորհալի մէկին՝ Ջորջարիային, բայց, այդու ամենայնիւ, մնում է նրանից ցածր աստիճանի վրայ» (Վասպուրականի Մանրանկարչութիւնը, Ա., էջ 100):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(1386–1455)

Աստուածատուր Եպս. Ակլայ ծնած է 1386ին: Որդին էր Աստմի (+ 1417ին կամ աւելի առաջ) եւ Շաքար խաթունի: Իր մօրեղբայրն էր Յովհաննէս Որոտնեցիի աշակերտներէն Ովսանանց Յակոբ Վարդապետը, որ նահատակուած է 1426ին:

Աստուածատուր իր ուսումը ստացած է Անծնապատի Վանքը, քեռիին մօտ, եւ հմտացած գրչութեան արուեստին՝ գրել, ծաղկել, ոսկել եւ կազմել: Ան արեղայ էր 1417ին կամ աւելի առաջ: Իր յիշատակայ (1403–1455) գրչական եւ մանրանկարչական աշխատանքի արդիւնքէն կրնաւք յիշել հետեւեալները:

1. — 1403ին, երբ տասնեւփեց տարեկան էր, Անծնապատի Վանքին մէջ օրինակած է, իր քեռիին համար, վերջին մասը Ոսկեփորիկի մը. — Ձեռ. Վիեննայի, թիւ 705: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Գ. Մասն, թիւ 414, էջ 313:

2. — Զառոց, նախ քան 1417: Ստացող՝ Արևուշահ: «Ձեռագիրը հարուստ է լուսանցազարդերով եւ բարձրորակ մեծադիր մանրանկարներով» (Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, էջ 222, ծնթ.). — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4551:

3. — Աւետարան, 1417: Դրիչ՝ Յովհաննէս, ի Վանքն Ակոռոյ: Ծաղկող՝ Աստուածատուր արեղայ: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 215, էջ 203, ուր կարելի է տեսնել Յովհաննէս գրչի եւ ձեռագիրը ստացողներուն նկարները. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4641:

4. — Աւետարան, 1419, Ս. Վարդան Անապատ, Ոստան: Ստացող՝ Մարտիրոս: Նկարները պատճենահանուած են Սարգիս Պիծակի օրինակէն (Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, էջ 227). — Ձեռ. Երեւանի, թ. 2670:

5. — 1455ին, երբ 70 տարեկան էր, Աւետարան մը գրած, ծաղկած եւ կազմած

է «ի յանառիկ դղեակն» անուէր ջնջուած է: Ստացող՝ Առաքել. — Ձեռ. Ս. Թ. թիւ 3235:

ԹՈՒՄԱՅ ՄԻՆԱՍՆԵՐ

(1390? – + 1455)

Թումայ արեղայ յայտնի գրիչ, ծաղկող եւ կազմող էր միանգամայն: Մնած է ԺԴ. Դարի վերջերք: Որդին էր Սիմէոնի եւ Սրբունի: Աշակերտած է իր քեռիին՝ Թումա միայնակեցի: 2. Յակոբեան կը գրէ. «Մեզ չյաջողուեց պարզել թէ Թումա Մինասնեցը իր քեռու մօտ՝ միայն գրչութիւն է սովորել. թէ նաեւ նկարչութիւն» (Վասպուրականի Մանրանկարչութիւնը, Ա., էջ 104):

Թուման ապրած եւ գործած է Աղթամարի մէջ: Իր գրչական եւ մանրանկարչական գործունէութիւնը տեւած է աւելի քան երեսուն տարի (1420–1452): Այդ գործունէութեան արդիւնքէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1. — Աւետարան, 1420: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Թումա Մինասնեց: Ստացող՝ Վարդան արեղայ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5514:

2. — Աւետարան, 1425: Դրիչ՝ Թումա Մինասնեց: Ծաղկող՝ իր հօրեղբորորդին Մկրտիչ կրօնաւոր: Ստացող՝ խաթուն. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5542: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 345:

3. — Աւետարան, 1428: Դրիչ եւ ծաղկող՝ Թումա Մինասնեց: Ստացող՝ Արքահամ կրօնաւոր. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 6324: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, թ. 400:

4. — Աւետարան, 1441: Դրիչ՝ Դանիէլ: Նկարիչ՝ Թումա Մինասնեց: Ստացող՝ Մկրտիչ տանուաւոր. — Ձեռ. Երեւանի, թ. 5515:

5. — Աւետարան, 1444: Դրիչ՝ Հայրապետ արեղայ՝ ծաղկողի քեռորդին: Ծաղկող եւ կազմող՝ Թումա Մինասնեց: Ստացող՝ Թումայ Դաւաղեցի, վաճառական. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 4629: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 637:

6. — Մաշտոց, 1445: Դրիչ՝ Թումա Մինասնեց: Ստացող՝ Յովաննէս կրօնաւոր Բրժոնց. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. Մասն, էջ 579:

7. — Դանձարան, 1445: Դրիչ, ծաղկող եւ ստացող՝ Թումա Մինասնեց. —

Ձեռ. Երեւանի, թիւ 5521: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա., թիւ 654:

8. — Աւետարան, 1447: Թումա Մինասնից գծագրած է «ձերարցեալ անձամբ եւ տկարացեալ մարմնով»։ Ստացող՝ Մովսէս Բին. Ուրանցի. — Ձեռ. Երեւանի, թ. 4438: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա., էջ 608:

9. — Նարեկ, 1452: Դրիչ՝ Թումա Մինասնից. — Յիշտ. Ժե. Դարի, Բ. Մասն, էջ 23:

Հ. Յակոբեան կր կարծէ թէ «Թումա Մինասնիցի համար նախատիպ են ծառայել Գլածորի մանրանկարչութեան դպրոցի մեծանուն նկարիչ Աւագոս տեղծագործութիւնները» (նոյն, էջ 107):

Իր տեսութեամբ «Ինչպէս պատկերագրութեան, այնպէս էլ ոճի տեսակէտից Թուման հիմնականում չընդունեց Աղթամարի վարպետների ընդունած ձեւերից» (նոյն, անդ):

ՔՐԻՍՏՈՍԱՏՈՒՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(1390 ? – 1460 ?)

Քրիստոսատուր Եպիսկոպոս ծնած է ԺԴ. Դարու վերջին տասնամյակին հաւանաբար: Որդին էր Յովհաննէսի: Կը յիշուի իբրեւ արեղայ 1417ին, իսկ 1449ին որպէս եպիսկոպոս եւ առաջնորդ՝ Կափայի մօտ նոր շինուած Երաշխաւոր Ս. Աստուածածին մենաստանին: Ան գրչութեամբ եւ մանրանկարչութեամբ պարապած է տասնեւհինգ տարի (1417–1432), առաւելապէս Կափայի մօտ Ս. Անտոնի վանքին մէջ: Մանօթ են իր գործերէն հետեւեալները:

(6)

1. — Նարեկ, 1417, Բեմհակի վանք (Ղրիմ): Դրիչ՝ Քրիստոսատուր կրօնաւոր: Ստացող՝ Մաղաքիա կուսակրօն քահանայ. — Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 222:

2. — Աւետարան, 1420, Ս. Անտոն (Կափա): Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող՝ Քրիստոսատուր: Ստացող՝ պարոն Աստուածատուր. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 7686: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 272:

3. — Շարակնոց, 1423, Ս. Աննա (Կափա): Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող՝ Քրիստոսատուր արեղայ: Ստացող՝ Աւետիք կուսակրօն արեղայ. — Ձեռ. Փարիզի Ազգ. Մատենադարանի, թիւ 51: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 416:

5. — Շարակնոց, 1429, Ս. Անտոնի վանք: Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող՝ Քրիստոսատուր: Ստացող՝ Մարտիրոս կուսակրօն քահանայ. — Ձեռ. Փարիզի Ազգ. Մատենադարանի, թիւ 69: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 425:

6. — Զաշոց, 1431, Ս. Անտոն: Դրիչ, ծաղկող եւ կազմող՝ Քրիստոսատուր, որդի Յովաննէսի. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 7434: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 442:

7. — Բանք Զափաւ՝ Ն. Շնորհալոյ, 1432, Ս. Անտոն: Դրիչ՝ Քրիստոսատուր: Ստացող՝ պարոն Շամշատին, «ի վայելումն որդւոյն իւրոյ պարոն Խաչատուրի»։ — Ձեռ. Վիեննայի, թիւ 543: Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Մասն, թիւ 463:

Հստ Հ. Յակոբբոս Տաշկանի՝ քաղմագոյն, գեղեցիկ եւ յաջող են ձեռագրիս լուսանցագործերն ու նկարները:

Ն. ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ «ԵՂԾ ԱՂԱՆԴՈՑ» Ի ՄԷՋ

Եզնիկ վարդապետի «Եղծ Աղանդոց» տիպոգրաֆիկ փոքրիկ մատենանը մին է Հայոց հին մատենագրութեան մեծարժէք երկերէն, և այդ պատճառաւ արժանացած է բացառիկ աւելորդութեան: Մենք ևս, փափաքելով մեր լուսման ընծայել հայ բանասիրութեան հիւրընկալ զանձանակին, այն յօդուածով կը ներկայացնենք մեր մատենին լուսանցքներսւն վրայ նշանակուած սրբագրութիւնները, որոնց մէկ մասը ուրիշներէ առնուած է, իսկ միւս մասը մեր կողմէ դիտուած:

Մեր ձեռքի տրինակն է Վենետիկի 1926 ի հրատարակութիւնը:

1. — էջ 16. — զհոգւոց մարդկանց — մարդկան:

2. — էջ 20. — Բայց միայն այսց կառաց — յայսց:

3. — էջ 21. — ընդ բնաւս սլանան — բնաւ:

4. — էջ 25. — յկատուածոյ շնորհն — յկատուածոյ շնորհան:

5. — էջ 27. — յանգարդս և յանարգս — յանարգս:

6. — էջ 28. — հիւղն ի յկատուած էր — հիւղն յկատուած էր:

7. — էջ 29. — զքնութիւնս առնել, ոչ միայն արդս և զարդս — զքնութիւնս առնել, և ո՛չ արդս և զարդս:

8. — էջ 30. — այլ կամ քաղաք կամ առաւարք — այլ կամ քաղաք կամ առաւարք:

9. — էջ նոյն. — այլ ի դիպացն որք դիպինն ... ի հիւսնութիւնէ հիւսն — այլ ի դիպացն որ դիպինն ... ի հիւսնութիւնէ հիւսնն:

10. — էջ 30-31. — Զի մարդ և յառաջագոյն քան զարուստն է — Զի մարդն յառաջագոյն քան զարուստն է:

11. — էջ 31. — և ոչ արգասիս — ևս զարգասիս:

12. — էջ նոյն. — ուստի լանայ մորալիսառն զյատակն պղտորել — մորալիսառնն:

13. — էջ 35. — արար բարի արարուածս — արարածս:

14. — էջ 36. — ի յօդուածոց և ի պէսպէս բնութիւնց — յօդուածոյ:

15. — էջ 37. — հթէ հիւղեայն լեւալ իցէ — ի հիւղեայն:

16. — էջ 38. — և ցրտոյ ջերս — ջերմ:

17. — էջ 42. — օտար մարմնոց ցանկանայցէ — մարմնոյ:

18. — էջ 51. — ճշդիւք քննիցեն — ճշդիւ:

19. — էջ նոյն. — Քանզի ոչ հթէ յորժամ ... մի թէ պատճառ չարեաց զտէրն պարտ իցէ իմանալ ... և շնորհեաց միւսոյն — Քանզի ոչ հթէ յորժամ ... պատճառ չարեաց զտէրն պարտ իցէ իմանալ ... և շնորհեաց միւսումն:

20. — էջ 53. — այլ կարծեօք ի թեթուս մատուցեալ, հթէ լիցի և թէ չլի-նիցի — այլ կարծեօք ի թէ թէս մատուցեալ, հթէ լիցի, հթէ չլինիցի:

21. — էջ 60. — իսկ արդ հթէ ոչ էր անարար, առնն, ըստ ձեզ՝ օտաւանայ — իսկ արդ հթէ ոչ անարար էր, առնն, օտաւանայ:

22. — էջ 64. — յորժամ մրցել ընդ բանսարկութիւն մարտնչիցի — մատչիցի:

23. — էջ 77. — Եւ այլ ոք զարջոյ թոժիւն սնուցեալ կաքաւիչս ուսուցանէ — և այլոք զարջոյ թոժիւնս սնուցեալ, կաքաւիչս ուսուցանէ:

24. — էջ նոյն. — Եւ այլ ոք զկապիկս — Եւ այլոց զկապիկս:

25. — էջ նոյն. — Եւ այլոյ զքարբոս իգակերպս կալեալ — Եւ այլոց զքարբոս իգակերպս կալեալ:

26. — էջ 90. — օտար քաղաքաց — աւարք քաղաքաց:

27. — էջ 92. — զի որպէս այլովք հաւատովք — այլոց:

28. — էջ 98. — զի ոյր իւր ինչ ոք է ... և որ ոչ է իւր — զի ոյր իւր ինչք է ... և որ ոչ է իւր:

29. — էջ 102. — տառերենայք — ստոր-
նկայք:

30. — էջ 105. — ի միջոյն քրորեկից
ցուցանէ — ցուցանէր:

31. — էջ 109. — Եթէ առ երես արա-
րած իցէ — Եթէ երէս արած իցէ:

32. — էջ 109-110. — զոր արաւելին
կոչեն. — Ըստ երևոյթին լուսանցքի ծա-
նօթութիւն մըն է, զոր տարբեր ձեռք
մը մտցուցեր է բնագրին մէջ:

33. — էջ 118. — Եւս Եթէ բառնայցի
ի վեր այնպիսի վիշապն ոչ Եթէ — Եւս
Եթէ բառնայցի, ոչ Եթէ:

34. — էջ 120. — հասակաց և փայտից
— հասկաց:

35. — էջ 121. — անմանչից — ան-
մաքնչոց:

36. — էջ 126. — Թէ ոք ի մէնջ —
Թէ որ ոք ի մէնջ:

37. — էջ 133. — չէ պատճառ — չէ
պատշաճ:

38. — էջ 140. — առ ի դար հայելայ
— դար:

39. — էջ 142. — և ի տալ զբարձունսն
— զբարձունսն:

40. — էջ 143. — որ ի վերն քան —
որ ի վեր քան:

41. — էջ 145. — նոյնպէս և ի փա-
ռաւորութենէ անտի բախտաւոր — ի
բախտաւորութենէ:

42. — էջ 147. — այլ իջեալ միմեանց
— զիջեալ:

43. — էջ 149. — ծակեաց զորոքայնն
— զորովայնն:

44. — էջ 155. — դայաացին — դայ-
աային:

45. — էջ 156. — մեռանէր Որմիզդ —
մեռանէր որդի Որմիզդի:

46. — էջ 157. — այնչափ այնչափ —
այնչափ այնչափ:

47. — էջ նոյն. — միանգամ ամուս-
նաւորաց և մահկանացուաց ազգ է —
միանգամայն:

48. — էջ 160. — որ յերկրէ են՝ բու-
սանիցին — որ յերկրէն են՝ բուսանիցին:

49. — էջ նոյն. — Որմիզդի բարիք
արարածոցն սատակել — արարածոցն ա-
րարչի սատակել:

50. — էջ 164. — Դիմ. — էջ 125,
Խորագիր, Գիրք Երկրորդ, Եղծ Քէշին
Պարսից, որ կը շարունակուի մինչև էջ
216: Ըստ երևոյթին ճիշդ չէ հրատարակ-
չական այս բաժանումը: Վասնզի պարս-
կական երկարժամութեան տիրական ա-
նունները՝ Ջրուան, Որմիզդ և Արհմ, կը
տեսնուին միայն էջ 125-160, և 164րդ
էջին վրայ կը կարդացուի, Վիսկ այլ
այլազգ կարծեցին զսատանայէն:

51. — էջ 170. — Եղանին — Եղեն:

52. — էջ նոյն. — այնպիսի ինչ ե-
րեակ — այնպիսի ինչ սեւորակ:

53. — էջ 171. — Կ մինչ գեռ Եղն է
— Եղեն է:

54. — էջ 172. — երկրական անուանո
— երկրական անուանո:

55. — էջ 180. — յաղակատանս հառ-
եալ — հառեալ:

56. — էջ նոյն. — զինչան հայրենիս
— զարարան հայրենիս:

57. — էջ 186. — նոցա չէր աղուաց-
եալ — մեղուցեալ?:

58. — էջ 193. — հարդերն ազնիւս
— հանդերն:

59. — էջ նոյն. — և թուլութենէ —
և ի թուլութենէ:

60. — էջ 195. — Եւ մի իմն ի հակա-
ռակորդէն — Եւ միւսն ի հակառակորդէն:

61. — էջ 200. — որ ոչ գաւանէ —
որ ոչ գաւանէր:

62. — էջ 203. — լուսատու լինել որք
ի ներքոյ երկնից — լուսատու լինել ի
ներքոյ երկնից:

63. — էջ 208. — քանզի ոչ կարէ
ակնբաց ի ցամաք գործել — քանզի ոչ
կարէ ակն՝ բայց? ի ցամաք գործել:

64. — էջ 215. — և է մարմին և վե-
րայ — և է մարմինն և ի վերայ:

65. — էջ 219. — Եւ լուսին, ասէ ի
ներքոյ է — ասեն:

66. — էջ 221. — և բնաւ իսկ զաշ-
խարհ — և զբնաւ իսկ զաշխարհ:

67. — էջ 230. — և ի սուղական բնու-
թենէ — սուղական:

68. — էջ 232. — կէտքն յաւարանաց
— յամրանաց:

69. — էջ 235. — շուրջ գանթոթն
ծանրանայ — ծրանայ — Հմմտ. էջ 204:

ՀՐԱՋԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻՑ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԻՆ

Հրատարակող՝ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

8. Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆԻՆ

25.

[26 նոյ. 1930, Երևան]

Գերազատիւ Հայր,

Ստացայ Ձեր նամակը 14 հոկտ. և Եղիա Բաղրամյանի փորձը, — Շատ լաւ է ապււնած. ութը թերթի մէջ ընդամենը միմիայն 57 սխալ կայ. շատ ոչինչ բան է. մանաւանդ որ միմիայն մէկ տող է փոխացրած. ինչ պիտի ընէինք, եթէ ամբողջը փոխցնէր և ըսեր թէ ապեցի:

Վերջին երեսին վրայ որ դեռ փորձ է, կայ երկու սխալ. տակէն հաշված առաջին տողը աւրհնութիւնն պիտի ըլլայ աւրհնութիւն. տակէն 7րդ տող Յովնանէս — ուղղել ըստ ձեռագրին՝ Յովնանէս:

70. — էջ 237. — Եւ քանի անթիւ բիրտուց կախարդաց — անթիւ բիրտուց կախարդաց:

71. — էջ 246. — զկէսն յիւր յինքնուն ունիցի — զկէսն իւր:

72. — էջ նոյն. — որ անբաժին և անքանակ — անքակ. — Հմմտ. էջ 255:

73. — էջ 251. — որք յանդիմանէին — որ յանդիմանէին:

74. — էջ 260. — Այլ մի սք — Արդ մի ոք:

75. — էջ նոյն. — Զայնպիտիս — զայսպիտիս:

76. — Դիւ. — էջ 262 կան հետեւեալ տողերը. «Եւ մանաւանդ որ քան զամենեսին իմաստնագոյն համարին զՊղոտոն . . . Եւ արդ ընդ նմա իսկ մարտիցուք գոռութեան բանիւք . . . Զի յորժամ ըզնորա մեծարոյ կարծիսն գծակցուք, և հանցուք զնա յաշաց իւրոցն խորհցելոց, ապա ցուցցուք թէ ո՛վ Աստուած է, և զինչ նորա արարածք»:

Պղատոնի մեծարոյ կարծիքները գրծակցու այս յայտարարութեան համապատասխան ապահով էր. ընդարձակ բաժին մը, որ չի տեսնուիր Եղիսիկի մեզի հասած այս երկին մէջ:

Եղիսիկ նման յայտարարութիւն մը կատարած էր նախապէս և գրած էր. «Եւ ընդ Պարսից քէչին գտողս, ապաւինեալ ի շնորհան Աստուծոյ, մատիցուք ի պայքար» (էջ 123): Այս յայտարարութեան անմիջապէս կը հետեւի Պարսից քէչին եղծումը:

Հետեւարար բնական է խորհիլ թէ ան Պղատոնի սխալ կարծիքներուն եղծումին ալ դրի առած էր, որ դժբախտաբար կերպացած է ամենակուլ ժամանակին:

77. — էջ 267. — ապա թէ ունիցիս զոք այլ աստուածս — առ աստուածս:

78. — էջ նոյն. — այլ խորհեալ ի բաց մերժէր — խորհեալ:

79. — էջ 273. — Պատասխանի. արդարեւ որպէս — Արդարեւ որպէս:

80. — էջ 286. — և յայլոց ընկերացն — և այլոց:

81. — էջ 288. — Եւ եթէ բժիշկ . . . մատուցանել, զի որ սկզբան — Եւ եթէ բժիշկ . . . մատուցանեն, որ սկզբան:

82. — էջ 303. — այլ եղիցի ձեր այոն այո, և ոչն ոչ. և թէ որ ինչ աւելի է — այլ եղիցի ձեր այոն այո, և ոչն ոչ. և որ ինչ աւելի է:

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Ներփակելու կուղարկեմ վրիպակներու ցանկը, օտար բառերը, յատուկ անունները, ծանօթութիւն մը դնելու ամենագոյնը: Կերևայ թէ ասոնց փորձերն ալ կը ստանամ. բայց կխնդրեմ որ գոնէ քիչ մը ուշադրութիւն րնէք. վիճանայի Մխիթարեանց ազարանին համար շատ ստորացուցելի է այսօրոյն սխալաշատ ազագրութիւններ լայն ընծայելը:

Արմատա անի՞՝ Բ հատորին 1-1000 էջերը ձեռք բերելու համար հետեւեալ ձեւերը կան.

1) Պետհրատի՞ կազմատան մէջ Բ հատորի ամբողջական օրինակ մը կայ (միայն Բ հատոր), շեղ կազմած, կաշկակազմ, որ արժէ 25 ա. . կուզէք, առնեմ զրկեմ Ձեզ՝ Ձեր հաշուին:

2) Մարքվարթի՞ Բ հատորը եթէ ձեռք բերէք, պահեցէք Ձեր քով, նոյնպէս Ձեր հաշուին:

3) Ես այստեղ իմ աւելորդ օրինակներս պարզելով գտայ 1-1000 էջերը, մի-միայն կպակսի 16 էջ. եթէ գտնեմ մեր արխիվին՝ մէջ նստե այս 16 էջը, կուզէք զրկեմ (ներողութիւն՝ խաւրիմ) Ձեզ, բայց օտար համար քիչ մը ժամանակ սպասել պէտք է:

4) Եթէ կուզէք, դիմում ընենք փոստի վարչութեան. ես Ձեզ զրկած էի քանի մը կապոց. եթէ պահած էք ասոնց երեսները, նայեցէք և գրեցէք ինձ փոստային համարները, գրուած կըլլայ կարմրասառ Յ՝, քոյն ալ թուանշան մը: Ձեր համարները բոլորը գրեցէք զրկեցէք (խաւրեցէք), ես ստացականներուս հետ կհամեմատեմ, որը պակաս է, կպահանջեմ. կամ կգտնեն կվերադարձնեն կամ 25 ա. կուտան, որով Պետհրատի օրինակը կգնենք:

Դ հատորի պակասները կզրկեմ ի ձեռքայ:

Հատորներուն ճակատ գնելու աւելորդ կը համարեմ. բոլորին ալ առաջին հատորի ճակատը բաւական է. կուզէք. քանի մը օրինակ խաւրեմ:

Բառագրքիս վրայ Ձեր քննակալուն՝ չեմ կարդացած. չեմ ստացած որ կարդամ. ինչքան ալ գէշ գրուած ըլլայ, չպիտի նեղանամ. երբ Meillet մը գրած է գրուածութիւն, որ ոչ մի գրքի համար արուած է, ալ ինչո՞ւ պիտի նեղանամ ո՛չ մասնագէտի մը խորժանքէն:

Մարքվարտի պատասխանին կպատահեմ:

Ստացայ շնորհակալութեամբ Սքադր¹⁰. կարգացի, կարեւորն առի և յետոյ ուրի գրադարան (համալսարանի), Ձեր կազմէն նուէր անուանով:

Karstի նոր աշխատութիւնն ալ ստացայ (բանասիրութեան պատմութիւնը)¹¹. շատ անպիտան գործ. կարգացի և նուիրեցի մեր գրադարանին. Նման գործեր եթէ հրատարակուին, կխնդրեմ որ ուղարկէք: Գինը միշտ վրաս հաշուելով:

Հանդեսէն ստացայ 1928+9, իսկ 1930 թուէն միայն յնվ.-փետրվ.: Գրապալատին խօսեցայ, ըսին որ ո՛չ միայն իմ առեւնով օրէէ բոն ստացած չեն, այլ առհասարակ որեւէ Հանդես ստացած չեն և Ձեզի նմանկ են գրեր, ասոր ալ պատասխանեմ որեւէ Հանդես յաջորդ թիւերը կխնդրէի որ առաջվան¹² պէս ի մի խանը ստացած չեն: Հանդեսի յաջորդ թիւերը կխնդրէի որ առաջվան¹³ պէս ի մի հաւաքելով, ուղարկէիք Հոստոնզիլում¹⁴ Արտոն Եղիազարեանին¹⁵. անիկա կյաննէն ուր որ հարկ է:

Կպատահեմ փորձերուն և պատասխանի:

26 նոյ.

Ձերդ Հ. ԱՅԱՌԵԱՆ

[ՀՍՍՀ Լուսմոլիվոմասի¹⁶ կլոր կնիք հայերէն եւ ռուսերէն]

[Յ. Գ.] Քանի մը անգամ պատահեցայ Աղբալեանի¹⁶ լեզուաբանական յօդուածներուն Հանդեսին մէջ. ատեն աւելի ապուշ բան կարելի՞ է գրել. ամօթ է Ձեզի ալ, Ձեր Հանդեսին ալ, որ այդքան ագիտական բաներ գրուին գիտութեան անունով դիտաւորէիք մէկ օրինակ Մարքվարթի Sūdarmenien und Tigrisquellen գիրքը¹⁸, Փոխադարձեմ կուղարկէի իր նորատիպ ճշգրտագուշակ չափ և կշեռք վերնագրով ուսումնասիրութեանէն քանի մը օրինակ որ համարժէք կըլլայ կամ քիչ մը աւելի:

1 Տե՛ս նամ. 24, ծան. 4:

2 Ի՞նչ պարտա՞յտն է այսպէս. քաղաքը անընդհատ էր:

3 Եւ ի՞նչ է աշխարհէն արժանապատեան քառարանի:

4 Պետական հրատարակչութիւնը նշանակող յապառանգ:

5 Ե. Մարկուարտ (J. Marquart, 1864-1930), գերմանացի արեւելագէտ և հայագէտ, բանասէր, լեզուաբան, աշխարհագէտ: Մարքշվարթի Բ. հատորը, այսինքն՝ «Հայ. արմ. քառ. Բ. հատորը, որ նրան էր վերապահուած»:

6 Արիւն (առաւ.), հայ. պիւնդ:

7 Այդ առաւ. գլխագիրը, որ նման է հայ. Յին, առաւ զամբողջ պատմութեան, յանձնարարեալ բառի 1ին գիրն է, որին յաջորդում է պատմութեան նամակի փոփոխութիւնը:

8 Հ. Ն. Արիւնեան, գրախօս: Ն. Արապեան, Հայերէն արժանապատեան քառարան, ՀԱ, 1930, էջ 482 և յաջ. Գրախօսութիւնը ամբողջ քառարանի մասին է, քանի որ այն ժամանակ դեռ լրիւ չէր տեսնուի:

9 Անտուան Մեյլէ (Antoine Meillet) չորս գրախօսութիւնները հայ. թարգմանութեամբ տե՛ս նրա մեր կազմած և թարգմանած «Հայագիտական ուսումնասիրութիւնները հատորում (Երևան, 1978), էջ 690-694: Անն այստեղ նկատի ունի յատկապէս հետազոտողը. «Ոչ մի լեզուի համար չկայ այսքան հոխ, այսքան կատարեալ ստուգարանական քառարան: Հայերէնում, որ անեցելի է մ. զր. Անտուանին երկար տարիներ իմ աշակերտների թուում. նա մէկն է նրանցից, որոնք պատիւ են բերում այն գաղափարին, որից անցել են» (Ն. Կ., էջ 183):

10 Հ. Ա. Վարդանեան, Մասնագրութիւնք Երևան: Պետական և քաղաք. վիճակ, 1930:

11 J. Karst, Geschichte der armenischen Philologie, Heidelberg.

12 Ինքնագրում՝ այսպէս, այն ժամանակ գործող սովորութեան սովորութեամբ:

13 «Լեզուաբանութեան ժողովրդական կոմիտար», Կիմարեղ՝ Կոմիտարիտայ, այժմ «Լեզուաբանութեան միութեամբ» և «Կոմիտարիտայ»:

14 Արաւազդ Եղիազարեան (1899-1974), լեզուաբանութեան ժողովրդական կոմիտար է եղել 1929-1931 և 1934-1936 թթ.:

15 Տե՛ս ծան. 13:

16 Նիկոլ Աղբալեանի մասին տե՛ս նամ. 8, ծան. 37:

17 Յակոբ Մանանդեան (1873-1952), ռուսերէլ է վիճակում, Երևանի համալսարանի 1ին տնօրէնը, քերական բանասէր և պատմագէտ:

18 J. Marquart, Südarmenien und Tigrisquellen nach griechischen und arabischen Geographen Վիճակ, 1930, 648 էջ:

26.

[Երևան, 9 մայիս 1931,
ըստ ՀԱ 1953, էջ 454]

Միտիի բարեկամ,

Հ. Ն. Արիւնեան,

Ձեր նամակը (14 մարտի) ստացայ: Հետաժողով էի նախ ձեռք բերելու Ձեր մատենախօսականը¹. վերջապէս այսօր կտրուցի և նամակս նոյն թարմ ապաւորութեան տակ է որ կգրեմ: — Գրած էիք թէ ցաւած եմ արդեօք Ձեր նկատողութեանց համար. ի՛նչպէս կարելի էր այդ տեսակ հարց տալ. այնպէս արտագին և հոգեբուժական արտայայտութեանց համար ի՛նչպէս կրնայի ցաւիլ: Ո՛չ թէ ցաւի, այլ ամօթի զգացմունքով համակուեցայ և աչքերս լեցուեցան, երբ կտրուցի Ձեր սովորականէն շատ աւելի բարձր գովասանքները, որոնց մէկ մասը կվերագրեմ Ձեր անձնական ծանօթութեան, որովհետեւ ուրիշ է անձնապէս ծանօթանալ մէկուեւ աշխատանքին, ուրիշ է հեռուից հեռու: Դուք երկուքն ալ հղաք և տեսաք: Գալով այն խումբ մը գիտութեանց, որ ըրած էք, փոխանակ ինձի ցաւեցնելու, առիթ ոյթի տան ինձի աւելի խորամուխ ըլլալու քննութեանց մէջ և հասնելու աւելի կատարեալին: Ձկայ գործ մը որ ինք իր մէջ կատարեալ ըլլայ: Եւ ես ամէնքէն աւելի լաւ գիտեմ իմ աշխատութեանս պահանջները: Բայց կատարելագոյնին հասնելու համար միայն մի միջոց կար. ըլլալ վիճակում Միտի թորեանց Մատենադարանին առընթեր: Եւ այն էր իմ ծրագիրս ու նպատակս 1900 թուէն ի վեր: Միայն կողքէի ինչքան հայկական կարեւոր կեդրոն կայ, պատիւ, տեսնել, հաւաքել, յետոյ անցնել վիճակում, հոն

հանր¹¹,
Գրապալատին յայտնեցի ինչ որ բւած էիք։ Հանդէսէն ո՛չ մի օրինակ ստաց-
ուած է։ Կապասեմ իմ օրինակներուն ապահովեալ առաջման Ձեր առաջարկած ձևով։
Կիսդրենը որ սրէն է ձեռով չարգարացնէք ն. Աղբալեանի հրատարակութեան
ամսագրութիւնը¹², ինչպէս ժամանակին Բաթումականի¹³ յօդուածները տպագրելու մէջ
յանցաւոր էք եղած է աոչ Դուռք այստեղ¹⁴ խառնովունցաք) Կիմայ ալ յանցաւոր էք
Աղբալեանի ձառառուքները հրատարակելու մէջ։ Հյ. բեր < պրո- biver ստուգա-
բանութիւնը¹⁵ Թողելով՝ ելլել հյ. անհամար բառէն ոծանցել, յիմարութիւն մէ,
որ ո՛չ մէկ կերպով կարող է արգարանալ։ Նման խռոթ յիմարութիւն մ'ալ սպիսակ
բառի ընդի հայ լինելու մասին իր գրութիւնն է¹⁶, Երեսն շառն ժխտին ունի սպի-
տակ բառը՝ փոխառեալ լինելու պահանջէնց¹⁷. Եսլ, Ե (ընդի լինելու պարագային
պիտի բլլար ք) և ակ վերջուորութիւնը (որ միայն պահուստկան է)։ Կրնայ մարդ
ի հարկէ Ձեր բւածիկ պէս զանազան կարծիքներ ունենալ (ինչ. Մոռ, Karst, նոյն
խի Բաթումականի, բայց Աղբալեանինը կարծիք չէ, այլ գիտութեան բացարձակ
տգիտութեան Karst և Մառ, կամ Բաթումականի, չպիտի բռնէին թէ սպիսակ ընդի է,

որովհետև անոնք գիտեն քնիկի և փոխառուի մասին արուած օրէնքները: Աղբալ, եանը չգիտէ և այս չգիտնալով հանդերձ գրելն է դատապարտելի: Անելի դատապարտելի էք Դուք, որ այդ կարգի բաներուն լայն տեղ կուտաք Հանդէս սուր էջերուն մէջ:

Esquisses նոր հրատարակութեան մասին Meilletն ինձ գրած էր¹⁰: Ամէն կերպ յորդորեցէք որ ընէ այդ բանը: Վիեննայի Մխիթարեանց մեծագոյն արժանիքներէն մէկը պիտի ըլլայ հայերէնի միակ համեմատական քերականութիւնը հրատարակած ըլլալը:

Karstի Originesը ստացայ (10 տուլար). գրուածնիշ փակցուած էր 2.68, ասիկա ալ տուլարի վերածեցէք և ինձի ըսէք, որպէսզի Գիտական ինստիտուտէն պահանջեմ: Գիրքը անոնց ծախեցի:

Հիմայ ունիմ երկու խնդիր Ձեզի: —

1) Կիսնդրիմ որ մէկ օրինակ գնէք և ուղարկէք ինձ ապահովեալ ծրարով՝ La Revue de stomatologie, 1931 թիւ, յնդ. — մայ. (յաջորդներն ալ ապագային կստանանք). — հասցէն՝ Editeurs: Masson et Cie, Bould. St. Germain, 120, Paris VI.

2) Աւելի կարեւոր և մարդասիրական մի խնդիր: Հոս կայ հին ուսուցիչ մը՝ Լեոն Խոսնանմեան, պետական թշակի արժանացած. երկու հասկանա արդիները որքէն մեռան. աղջիկ մը ունի, որ նոր աւարտեց համալսարանը. ամուսնական դժբախտութեամբ մը քանի մը շարքի առաջ տաւարած ունեցու. հայրը յուսանաւորութեան մէջ է. բժիշկը ըսած է թէ կարելի է բժշկել, եթէ սրտկուռի այս ինչ դեղը, որ միայն Գերմանիա կայ, Դիմեց ինձ և խնդրեց որ բերել տամ: Ես նախ դիմեցի Չեկոյի բժշկին և խորհուրդ հարցուցի: Բժիշկը բացաւ կանոնագիրքը և կարդաց հետեւեալը. — «Որեւէ ֆիրմա կամ գործարան իրաւունք չունի օրեւէ դեղ ստանալու արտասանմանէն՝ վաճառելու կամ այլ նպատակով: Բայց հիւանդ մը կամ հիւանդի աէրը կարող է արտասանման բնակող օրեւէ անհոտ ստանալ օրեւէ դեղ. դեղը կուգայ մաքսատուն, հիւանդը իր գեղատուածով կնիքկայանայ մաքսատուն և ազատօրէն կստանայ ուղարկուած դեղը: — Այս օրէնքի հիման վրայ, ես հիմայ Ձեզմէ թախանադին կիսնդրիմ, որ հոգ Վիեննա գնեցի և կամ Գերմանիայէն Ձեզ ուղարկել տալով ստանալ հետեւեալ դեղը. — Freiburg (Breisgau) Physiologisch-chemisches Laborat. Hugo Rosenberg. Pyri'ér stärke I, II, III, IV (ամէն մէկէն երկու տուփ) և V, VI, VII (ամէն մէկէն մէկ մէկ տուփ):

Այս դեղերը Դուք սնծամբ հոգ ստանալէն յետոյ, խնդրեմ ապահովեալ ձեռով ուղարկեցէք հետեւում հասցէով՝ Erivan, Rue Amirian 23, Lévon Khasaniamian. Առաքումը և գինը (տուլարով) ինձ ծանուցէք: Շատ կիսնդրեմ որքան կարելի է օգտակար եղաւ որ հիւանդութիւնը չստատկանայ:

Սրտագին և անձկալի բարեններով իմ սիրելի եղբոր [...] ¹⁰:

[Հ. ԱՅԱՌԵԱՆՆ]

¹ Տե՛ս նամ. 25, ծան. 8:

² Երեւանի պետ. համալսարանի հրատարակչութիւնը 1971-1979 թթ. ապագիր վերահրատարակեց Աճի շէյա՝ արմ. բառ. ու, ապակետիպ վեց և ապ. Դրդ հատորը վերածելով չորս ապագիր հատորի, ըստ արմ. յաւելուածի տեղագրելով իր տեղում: — ՀԱ, 1983, էջ 454-555: Աճի մասին խօսելիս Հ. Ն. Ակիսեանը մէլընքել է այս նամակի սկզբից մինչև այս ընծայէ բառը:

³ Բառարանի յաւելուածը ապ. Դրդ հատորում էր. բովանդակում էր նաև առաջարանն ու վերջարանը. պատասխանել է Ն. Ակիսեանի դիտողութիւններէից մի քանիսին:

⁴ Տե՛մալ (առաւ.), հայ. «թափ»:

⁵ Բառարանի ապակետիպը Աճի ձեռագրով էր:

⁶ Չէտք է քննադատաբար օգտագործել Հ. Ն. Ակիսեանի պատմագիտական աշխատութիւնները, որովհետև նա թոյլ է տուել պատմագրական անշտութիւններ, արեւ է անապատացելի ենթադրութիւններ: Ըստ նրա՝ ճրգ դարի պատմագիր Եղիշէի «Կասե վարդանայ և Հայոց պատերազմին» գործը պատկերում է 572-590ի կարմիր վարդանի գլխաւորած ապստամբութեան պատմութիւնը (Եղիշէ վարդապետ և իւր Պատմութիւն Հայոց պատերազմին, հատ. Ա, 1932, հատ. Բ, 1936):

⁷ «Պատմություն Եղիա Բանանյան», տե՛ս նամ. 24, ծան. 4:

⁸ Խոսքը «Հայ. արմ. բառ. քանոն»-ի Ռ հատորի 1-10 էջերի վերաբերեալ է, որ Աճը պէտք է ուղարկէր Վիեննա:

⁹ Տե՛ս նամ. 25, «Կիզըը»:

¹⁰ Տե՛ս նամ. 25:

¹¹ Տե՛ս նամ. 23, ծան. 7:

¹² Տե՛ս նամ. 25-ի 8. Գ.:

¹³ Տե՛ս նամ. 10, ծան. 16: Ռիւր (ՀԱ, 1928, էջ 70-72):

¹⁴ Երևանում. Հ. Ն. Աղինեանը գրել է. «Առաջին տեսութիւնս իրեն հետ տեղի ունեցաւ 1924 հոկտեմբերին Երևանի Անուանեալ յանախ կը տեսնուէինք մինչև 1928 ապրիլ, այսինքն՝ Աղինեանի ձերբակալումը (ՀԱ, 1953, էջ 450):

¹⁵ «Հայ. արմ. բառ. քանոն»-ի Ռիւրի ստուգաբանութիւնն է՝ պղւ. bevar, մանիք. պղւ. bivt, մա-նաւանդ պարս. bevar (bivār). չկայ նամակի ձևը: Ն. Աղբալեանի կարծիքը չի նշել ստուգա-բանութիւնների պատմութեան մէջ:

¹⁶ Ն. Աղբալեան, Սպիտակ (ՀԱ, 1929, էջ 552):

¹⁷ Այսպէս «Հայ. արմ. բառ.» սպիտակ, պղւ. spektak (բոս Հիւսիմանի), Վճառ այսմ մեր բառի նախնին է՝ սպլտակ, ուր անշուշտ է յետոյ է դարձել ի: [...], Աղբալեան, ՀԱ, 1929, 552 համարում է բնիկ հայ. (սխալ է, որովհետև այս գէպքում պիտի ունենայինք ք հ. ոչ թէ օ, չհաշուելով գեւ-ակ վերջաւորութիւնը):

¹⁸ Antoine Meillet, *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique* (Ուրուգիժ դասական հայերէցի համեմատական ֆրականոնիան), Վիեննա, 2րդ բարեփոխուած հրատ., 1936: Մեր հայե-րէն թարգմանութիւնը անտիպ է:

¹⁹ Նամակի սեր լուսնապատկէնի վրայ մի քանի բառ, ըստ որում ստորագրութիւնն ու թռեկանը չեն երևացել թղթի ոչ հիշտ կտրուելու պատճառով: Թարգմաւր՝ ըստ ՀԱ, 1953, էջ 454-ի և Աբրահայր Գր. Մանեանի ստուգման:

27.

[4 նոյ. 1936, Երևան]

Սիրելի բարեկամ,

Ստացայ 14 մարտի Ձեր գրութիւնը և պատասխանեցի 19 ապրիլին. մինչև այսօր պատասխան ստացած չըլլալով, ենթադրեցի որ կամ նամակս կորսուած է և կամ նորէն լեւոստան ճամբորդելու ելած էք: Պիտի կրկնեմ նամակիս բովանդա-կութիւնը:

1) Թեհրանի Ձեռագրաց ցուցակի փորձերը օրագրած ուղարկեցի Ձեզ. միայն երկու էջ կար անսխալ. միւսները ամէնն ալ, նոյն իսկ գերմաներէնը սխալներ ու-նէին. եթէ ասոնք ուղղելու հնարք կայ, ուղղեցէք. իսկ եթէ կարելի չէ, կարեւոր-ները վրիպակաց ցանկ մը կազմեցի, այդ ցանկը դրէք գրքին վերջը: Բայց գրքին երեսը խոշորատառ մեծ սխալ մը կայ, անիկա անհրաժեշտ է ուղղել, Անուանեալ ցանկն ալ նորէն կազմեցի և խրկեցի. կիսգրէի խնամով ապել, որպէսզի անոր մօր ալ վրիպակաց ցանկ մը կազմել հարկ չըլլայ:

2) Ձիւր ուղարկած գումարը ստացայ՝ նոր կուրսով¹:

3) Ստացայ Ձաւրիսան քեր[ականութիւնը]². Խնչ պէտք է վճարել:

4) Meillet-ի *Esquisse*-ը³ եթէ ապուցեալ, կիսգրեմ օրինակ մը հասցնէք ինձ. նոյնպէս Թեհրանի ցուցակէս մէկ օրինակ կազմելու. աւելի պէտք չէ:

5) Եթէ հարկ ըլլար Հայոց լեզուի պատմութիւնը⁴ ապել Հանգէսի մէջ, արտա-տպելու պայմանով, քանի՞ օրինակ կարող էիք տրամադրել հեղինակ, իբրև հօնօրոք:

6) Թեոկլի⁵ լուսնակարչի մը հետ գացինք քննեցինք. լուսնակարին համար պահանջեց մէկ էջին՝ ապակին ալ միասին տալով՝ 12 ուռքի. ուռքն verso և recto 24 ու. — եթէ երկու օրինակ ապուի, Վ. Բ. 28 ուռքի — Բայց՝

7) Տասը օր առաջ ժողովոյսրէի՝ նախագահ ընկ. Գուրոյեանը⁶ մեր դատախա-ններէն ժողով մը գումարեց և պահանջեց որ ամէնքս ալ մէյմէկ գիտական աշխա-տանքի լծուինք, ուսումնասիրելով էլ միածին և Երևանի 9000 ձեռագրերնրը, խոս-տանալով կառավարութեան կողմէ ամէն աջակցութիւն: Քանի մը գիրք որոշուեցաւ

հրատարակել այս տարի որոնցմէ են Սերէոսը պիտի պատրաստէ Մալխասեանը) և Թէոնը (պիտի պատրաստէ Մանանդեանը), Վերջինս յանձն տոնելով գործը իր վրայ, խոստացաւ համեմատել ամբողջը յունարէնի հետ, սխալները ուղղել եւ. և ըստ ամենայնի գիտական հրատարակութիւն մը պատրաստել: Այս պարագային Ձեր մասագրութիւնը ընդունայն կըլլայ, որովհետեւ ինչպէս իմացայ, Ձեռագրին լուսանկարը հանել և երկրէն դուրս ուղարկելն ալ առանձին արժանութեան կարօտ է, որ այս պարագային կրնայ չթոյլատրուիլ:

8) Ընկեր Զօրեանը կուզէ ձեռնարկել խոշոր գործի մը՝ կազմել Հին հայ մասեցալուրերէն համաբարբառը. ըսի իրեն թէ Վիեննացիք արդէն կազմած են Ոսկեդարի համաբարբառը. միտք ծագեցաւ երկուստեք փոխանակութեան. առաջի որոշեցինք լուծել խնդիրը հետեւեալ ձևով. առաջին հերթին Զօրեան (և ընկերները) կկատարեն խորհնացոյ համաբարբառը, մէկ օրինակ (ձեռագիր), կխաւրեն Ձեզ, պայմանով որ Դուք ալ խաւրէք Փառառօրը: Այնուհետեւ կուզան ուրիշ գործեր, և այսպէս մինչև վերջ¹⁰, Համաձայն էք: Եւ կամ եթէ չէք, ի՞նչ ձե կառավարէք մեզի:

9) Զօրեանը կխնդրէ Ձեզմէ որ առ այժմ զգոստակերտ, ձեռակերտ և ագարակէ բառերու բոլոր սակեղարեան օրինակները առիթ իրեն, եթէ կարելի է. պէտք չկայ անշուշտ վկայութիւնները մէկ մէկ գրելու, այլ միայն գրքերու էջերը: Եթէ կուզէք այս նիւթը Հանգիսի մէջ տպեցէք, իբր առանձին յօդուած¹¹,

10) Հանգիսէն ստացած եմ 1935 թ. 10-12 և 1936 թ. 1-3. տարին վերջանալու վրայ է և Դուք դեռ հո՞ս էք: Հիմայ արդէն արթնութիւն կայ Հանգիս ստանալու. և գրադարանի մէջ ալ ազատ կտրիյի է կարդալ, լաւ կըլլայ, եթէ Դուք ալ հրատարակութիւնը կանոնաւորէք և մանաւանդ ունենալով զանազան աշխատակիցներ և ոչ թէ միայն Հ. Ակինեանը¹²,

Ձեռնենալով այլ ինչ ի գրել, մնամ սպասող Ձեր պատասխանին՝

Յարգանաց բարեներով՝

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

1936 Նոյ. 4, Երևան

¹ Կուրս (առաւ.), հայ. ընթացիկ սակարանային արժէք, սակագին:

² Վ. Զալիսեան, Փետրականութիւն հայկազնեան եզուի, աշխատախրեալ ի Հ. Արսէնէ Այտընեան, Վիեննա, 1885:

³ ՏՊՄ Նամ. 26, ծան. 19:

⁴ Հր. Ահաբեան, Հայոց լեզուի պատմութիւն, Ա մաս, Երևան, 1940, Բ մաս, 1951:

⁵ Հայ. հեղինակին տրուող դրամական վարձատրութիւն:

⁶ Հ. Ն. Ակինեան, Թեոֆիլ Յաղաք ճարտարապետական կրթութեան (կամ Թէոնի Նախագիծը և Թիւնը), ՀԱ, 1934, էջ 197-212, Նորագիտ հայերէն թարգմանութեան առթիւ. Երևանի Մատենադարանի (1925 թ.) թ. 870 Ձեռ.ի մասին է. ուսումնասիրութիւնը հիմնել է տեղում այն ժամանակ կատարած քաղաածներ զրայ: Յօդուածի վերջում՝ Վերք փափաքն է հայերէնը բնագիրը ամբողջութեամբ հրատարակուած տեսնել: Բնագրին պատրաստութիւնը սիրով պիտի ուղէիք առնել յանձն, եթէ ի՞նչ. Հայաստանի լուսժողովուրդը հաճէր արամագրել մեզի օրինակութիւնը:

⁷ Ժողովուրդի Նշ. Վժողովրդական կամիւարների խորհուրդ:

⁸ Արամամ Փալպիսեան (1893-1938), Խորհ. Հայաստանի պետական աշխատող, 1935ին Ժողկամխորհի նախագահ:

⁹ Ստ. Մալխասեան(ց), Սերէոս եղիսկոպոսի պատմութիւն, քննական հրատարակութիւն, Եր., 1939:

¹⁰ Մի 12 տարուց ի վեր Երևանում մեքենագրութեամբ լոյս են տեսնում հայ հին գրականութեան երկերի Հատ արժէքաւոր Համաբարբառներ. չենք կարծում, որ դրանցից առաջ եղել են այդպիսիք:

¹¹ ՀԱԼԵԸ այդպիսի բան լոյս չի տեսնել:

¹² Արդարեւ՝ երեսունական և քառասունական թթ. Հ. Ն. Ակինեանն էր լցնում ՀԱ-ն:

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՅ ՍԵՐԱՍԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Յսղագ Տեսչութեան Գրիգոր Արքեպիսկոպոսի Գաղասացոյ եւ վասն անցիցն որ յաւուրս նորա 'ի Սեբասիա:

Իբրեւ հրաժարեցաւ յառաջնորդութենէ վիճակիս Յակոբ Արքեպոս. և բազմակիժ գիր քաղաքացւոց հնաւ առ Զաքարիա Պատրիարքն 'ի Կ. Պոլիս, անդ էր և Գրիգոր Արքեպոս. Օրադատացի՝ որ եկեալ էր յԵրուսաղէմէ իբր հրաւիրակ ուխտաւորաց: Եւ զի ընդ այն ժամանակս առեալ էին Գաղիացիք զԵգիպտոս 'ի ձեռաց Օսմանեանց, էր տաստիկ պատերազմ 'ի մէջ նոցա և ճանապարհ ծովու և ցամաքի աւերեալ յասպատակաւոր զօրաց և հինից, վասնորոյ ոչ կարաց դառնալ յԵրուսաղէմ, այլ մնաց անդ 'ի Պոլիս, և մինչ Սերաստացիք խնդրէին զայր ոք հարստան, զսա ընտրեալ Զաքարիա Պատրիարք, կտրեցաց Տեսուչ նահանգին Սերաստիոյ, Արքայական հրովարտակաւ և Պատրիարքական կոնդակաւ, զորս առեալ ել 'ի ճանապարհ և եկն հնաւ 'ի վիճակն Սերաստիոյ 'ի չքնաղ վանս Սրբոյ Նշանի 'ի 12 փետրուարի յաւուր շարաթի (ՌՄՈԸ = 1799): Յաջորդումին ձեռն էարկ և սպիտակացոյց գեկեղեցի Ս. Աճածնին որ 'ի Ս. Միհաստանիս, և զանազան նկարիք գեղարարեալ պայծառացոյց: զխաչկալն նորոգ շինեաց և ոսկեզօծեալ շքեղացոյց: 'ի սմին ժամանակի հնաւ վաղճան կնիաց Տեսուչ Ղուկասու Սրբազան կաթողիկոսին և հաճութեամբ Ազգիս ընտրեցաւ 'ի տեղի նորին Դանիէլ Արքեպոս., որ էր Պատրիարք Երեմի 'ի Կ. Պոլիս, զոր յետ բազմադիմի վրդովմանց և խռովութեանց և աքսորականաց նորին յեւդոնկիա, կրկին հրաւիրակս առաքեալ յէջմիածնէ կոչեցին զնա 'ի կաթողիկոսութիւն, վասն որոյ

յուղի անկեալ եկն հնաւ 'ի քաղաքս Սերաստիա՝ 'ի հրաշակեալ վանս Ս. Նշանի և կոցեալ անդ զառուրս երիս, ուղեորեցաւ ընդ նմա և Գրիգոր Արքեպոս. մինչև ժինկա և անտի զարձաւ 'ի վանս իւր, և Դանիէլ Արքեպոս.՝ ընտրեալն 'ի կաթողիկոսութեան հասեալ 'ի Պայազիտ լուաւ եթէ Դաւիթ եպոս. Թիֆլիզցի օծեալ և նստեալ է կաթողիկոս 'ի Ս. էջմիածին, վասն որոյ գնացեալ նստաւ յԵրեք-Պորան կոչեցեալ մենաստանի և անտի գրեալ ծանոյց ազգիս մերոյ զամենայն հանգամանս զայստիկ 'ի ժամանակիս այսմիկ (ՌՄՄԱ = 1802) Սերաստացի Ալէստին Բղէշին եկն իշխանութեամբ 'ի քաղաքս և ապան զՊաւլոս կոչեցեալ նաւն և ըզ-Տէլի Համզան՝ որք հարստաւորիչք էին ազգիս: Յայսմ ամի՝ յերրորդի առուր փետրուարի ընկալաւ զիշխանութիւն քաղաքին Հիւսէշին Բղէշին Ֆրաի կոչեցեալ և զի 'ի վաղուց հետէ 'ի հեռուստ անտի հռչակեալ էր համբաւն անգութ և մարդախոշոշ բարուց նորին, վասնորոյ միաբանեալ քաղաքացւոցն զինեցան ընդ գէմ նորա շայք և այլազգիք և ո'չ թողին նմա մտանել 'ի քաղաքն և մինչդեռ պատաղէր առնուլ զքաղաքն՝ 'ի դիմաց ամենեցուն գանդատանք հասանէին յունկն Արքեպի՝ յորմէ ցատուցեալ Արքային՝ հրաման եհան հառանել զգլուխ նորա, վասն որոյ զօրք բազումք ժողովեալ պաշարեցին զնա 'ի իման գիւղն և յետ իբրեւ երկուց ամսոց հատին զգլուխ նորա 'ի 12 ապրիլի, և 'ի բազմավրդով ժամանակիս յանթիւ զօրաց գումարեկոց՝ յուղով վիշտս և տառապանս կրեցին քաղաքացիք և գիւղականք՝ մոնաւանդ Ս. Միհաստանս և Գրիգոր Արքեպոս., զի իբրեւ 50 հեծելազօր հրամանաւ Քաղաքապետին եկեալ նստան 'ի Ս. Վանս, առ 'ի պաշտպանել զսա 'ի թշնամեաց, զորոյ զպիտոյսն և

զերիվորացի՝ հոգայր Դէտն իբրեւ ամիսս երիւս։ Մինչ չեւ եւ էր ոգի առեալ Գրիգոր Արքեպս. ի ի յոգնադիմի վշտակորութեանց աստի, ժամանեալ հասին առ նա բազում գրութիւնք աստի եւ անտի ի Դանիէլ ընտրեալ կաթողիկոսէ, ի Պատրիարքէն կ. Պոլսոյ եւ ի Փիլիպպոս եւ Գաապար ամիրայից, որք էին հաաավաճառք միականի Եղեալֆ փոխարքային, եւ էին յայնմամ երեւելի ի մէջ ազգիս եւ խորխտ յոյժ, եւ յայլոց բազմաց, որք հարկադրէին զնա զնալ յերեք-նորսն կոչեցեալ մենաստանն ի հանդէս օծութեան Դանիէլ կաթողիկոսի։ Ընկալեալ Գրիգոր Արքեպս. ի զայսոսիկ գրութիւնս, ալտաւր կամօք եւ ի Սերաստիոյ ի 27 ապրիլի եւ զնաոց անդ, յոր ժողովեալ բազմութիւն Եպիսկոպոսաց եւ այլոց փառանգաւորոց Եկեղեցւոյ, օծին զԴանիէլ Արքեպս. ի կաթողիկոս։ Եւ զի Գրիգոր Արքեպս. այս էր այր պերճախօս եւ ծանօթ մեծամեծաց կ. Պոլսոյ, վասն որոյ Դանիէլ կաթողիկոսն յանձնեաց նմա ըզկոնդակս անդրանիկ օրհնութեանցն եւ զյառուկ գրեանս առ այլ եւ այլ անձինս ի մեծն Պոլիս եւ յամենայն քաղաքօ, զորս ընկալեալ եւ ի ճանապարհ եւ զնացեալ հեաա ի կ. Պոլիս եւ ընդունելի եղեւ մեծաւ պատուով եւ սիրով ի Գրիգոր Պատրիարքէն եւ ի կուսակցացն Դանիէլ կաթողիկոսի՝ որք եւ ուղերձ եւ պարզեաարարին նմա Արքայական հրամանաւ եւ Պատրիարքական կոնդակաւ զԱռաջնորդութիւն վրեակին Գաղատիոյ։ Եւ ապա Գրիգոր Արքեպս. Սերաստիոյ եւ իբրեւ Դեա Գաղատիոյ եւս, սկսաւ ընթեռնուլ յեկեղեցիս զկոնդակ օրհնութեան Դանիէլ կաթողիկոսի եւ յիշատակել տալ զանունն ի Ս. Պատարագին։ Եւ եղեւ իբրեւ զնաոց ի Ղաւթիա յեկեղեցի Ս. Լուսաւորչին, արք ռմանք խորհրդեամբ կուսակցացն Դաւթ կաթողիկոսի՝ պատառեցին զգոնդակն Դանիէլի վասն որոյ վրդովուցմն մեծ եւ խռովութիւն ստատիկ անկաւ՝ ի մէջ ազգիս ի կ. Պոլիս, եւ յետ աւուրց ինչ աքաբրեցին զԳրիգոր Պատրիարքն ի Ս. Էջմիածին առ Դաւթ կաթողիկոսի եւս եղին ի տեղի նորին ի մեծն Պոլիս ըզԹովհաննէս Արքեպս. ի, որ երկու ամա

յառաջ նստեալ եւ էր Պատրիարք եւ ապա աքաբրեալ յԵղեղկիա, եւ մինչ չեւ եւ էր եկեալ նա յԵղեղկիոյ՝ եղին ի Տեղապահ զԱնդրէոս Եպս. ի Դեա Գաղատիոյ, եւ զի տեղութիւնն ունէր սա Գրիգոր Արքեպս. ին Սերաստիոյ, հեաա հրաման Արքեպսկոսն եւ ետ աքաբրել զնա եւ նա անցեալ նստաւ յԻսկիւտար, եւ վաճառեալ զբազում ինչս՝ ձեռնառուութեամբ ոմանց զերծաւ յաքաբրեանաց եւ ապա դարձարարեալ եկն յառաջին վրեակ իւր ի Սերաստիա ի 11 մարտի։ Եւ մինչդեռ Գրիգոր Արքեպս. կայր ի կ. Պոլիս, եկն ի Սերաստիա՝ փոխարքայ միականի Եղեալֆ Բէշիւն եւ սեղանաւոր նմին Փիլիպպոս Ամիրայ, զոր բարեպաատն Ժամ համարեալ ի խառնք քաղաքիս, զնացեալ մատուցին աղերս՝ առ ի հանել զհրաման Արքեպսկոսն վասն նորոգութեան Ս. Աճառի եկեղեցւոյ եւ նա յանձն էաւ եւ խոստացաւ կատարել զխնդիր նոցին։ Վասն որոյ միարանեալ քանոնայից, ի խառնաց եւ ժողովորդեան քաղաքիս, ուխտս եւ դաշինս եղին եւ զրեալ ստորաբերցին զի ի կետեալ եւ ի մահ ի միտսին լիցին, եւ ապա տեալ վճառդիւր ի դատաւորէն յղեցին ի մեծն Պոլիս ընդ Տէմիւրեան Պ. Գրիգորին եւ Տ. Պապեան Ս. Կարապետին, ընդ որս եւ յուրով բազմակնիք դրութիւնս աղերսանաց առ այլեայլ անձինս, եւ ինքեաաք աստ սկսան պատրաստել զամենայն պիտոյս շինութեան՝ զգերան, զքար եւ զկիր եւս, եւ քակեալ հարթայատակ արարին զընակութիւնս Եկեղեցւոյն՝ որք էին ի շրջապատի նորս եւ վարձու տուեալք ոմանց, եւ այսպէս յարգարեալ կազմ եւ պատրաստ սպասէին դարձի թղթատարացն։ Իսկ նոքս զնացեալ անդր միացին իբր ամիսս ութ կամ տասն եւ չհղե օգուտ ինչ ի Փիլիպպոս Ամիրայ, եւ ոչ յայլոց, վասն որոյ դեգերեալ յայսր եւ յանդր եւ ծախսեալ յուրով դրամս՝ իբր 35 քսակ՝ ձեռամբ Ռէյիզ Ղալիպ Էֆէնտիի հանին յԱրքեպսկոսա զՀրամանագիր եւ ընկալեալ դարձան փութեանակի ի Սերաստիա։ Յայնժամ ժողովուրդն ի խառն հանին քաղաք մինչ ի դրունս մեծամեծացն այլազգեաց եւ նօքօք հաճեցուցեալ զՏիվրիկցի Բէշիւն

առին հրաման և 'ի 25 յունիսի (ՌՄԾԲ = 1803) սկսած 'ի շինութիւն և 'ի հիմանց անտի նորոգ կերտեալ կանգնեցին հասարակին և ամբակուս պարսպաւ, եթնեակ չքնաղ խորանու, երկեակ սրբատամբ և աւանդատմբ, հնդեակ դրամբ, 24 լուսամտաք, և Առաջնորդարան պատշաճաւոր սենեկաք են: Եւ յաւարա շինուածոյն՝ յաւուր Տօնի վերացման Ս. Խաչին 'ի 13 սեպտեմբերի արարեալ ժեմանդէն նաւահատին զհնամբ խոյոց և զուսանաց և Առաջնորդ Գրիգոր Արքեպս. չքեղափայլ հանդիսիւ և երեկիլ փառաւորութեամբ ժողովեցեալ զԱժմային պատարագն օրհնեաց զԵկեղեցին և էօծ ինքն իսկ զԱւագ Խորանն որ յասուն ամէնօրհնեալ Ս. Աժմային էր կառուցեալ և եղև կառուցեալ, և յաջիւ սեղանն որ յանուն Սրբայն Գրիգորի Լուսաւորչին ձերոյ եւ օծանել Յովհաննէս վարդապետին և զայլոն ամենայն ըստ իւրաքանչիւր կարգին օրհնեալ կատարեաց զանգամանս օծութեան և օրհնեաց զիշխանսն և զժողովուրդն և վճարեալ զանդէսն արձակեաց զնստա: Զմանէ արտա ասանաւոր ինչ գեղեցիկ Յովհաննէս վարդապետ Սեբաստացի՝ յորում կարգաւ պատմէ զանգամանս շինութեան և զատարարութեան 'ի խորհրդական միտա այլաբանէ: 'ի ամին ժամանակի (ՌՄԾԳ = 1804) եկն իշխանութեամբ 'ի քաղաքս 'ի 10 յունվարի Ապումախ Մուհամմէտ Բէգէին, այր գամանաւս և գաւառաւորոյ, որ եւ յալով շեղութիւնս աղգիս և խահրեաց զընդ որ վիճակայինս ժանրարեան և անհանդուրժելի հարկս 'ի վերայ զնելով և բաց 'ի բազմադիմի հարկապահանջութեանցն էառ տասն և վեց քսակ դրամ տուգանս 'ի Ս. Եկեղեցւոյ և տասն և հինգ քսակ 'ի քաճանայից, վասն որոյ բազմացաւ պարտքն և մինչ նա այսպիսի անգութ և անողորմ բարւաք առաւպեցուցանէր զքաղաքս, յաճախեցին վասն նորա գանգատաւորք 'ի Մեծն Պալիս, վասն որոյ եկն հրաման յԱրքայէ

յեւ իբրև երկուց ամաց և աքսորեցին զնա յԵդնիկիս (ՌՄԾԵ = 1806), Յետ այսորիկ տեսեալ Գրիգոր Արքեպս.՝ եթէ պարաք Ս. Վանուց և Ս. Եկեղեցւոյ խառնեալ ընդ յիւրարոս կացուցին զգաւմար մեծ հանդերձ տոկոսիւքն, որաբ ժողով մեծ յեկեղեցւոյ Ս. Աժմային և առաջի արար նոցա զյալովութիւն պարտուցն և յորդորեաց զնստա դարման դեղայ մատուցանել այնմ, որք յեւ բողոքմ խորհրդոց՝ յայա արարին զի միւս անգամ ժողովեցեցն աղբմութիւնս, վասն որոյ գործադիր և նպատաւաւաք կացուցին զՍեբաստացի Յովհաննէս վարդապետն որ և յաւուր չարաթու 'ի տօնի եթանասուն և երկու աշակերտացն Գ. ի 'ի 6 հոկտեմբերի սկսաւ 'ի գործ և հաւաքեաց տասն և չորս քսակ դրամս և յաւուր վարդապետի Կիւրակէին 'ի 21 յուլիսի (ՌՄԾԶ = 1807) ժառուցեալ զԱժմային Պատարարան յԵկեղեցւոյ Ս. Աժմային, այն ինչ կամէր զնալ և յեկեղեցի Ս. Սարգսի յանկարծակի եկն հնաւ 'ի Կ. Պոլսոյ արքայական հրամանագիր Պատրիարքական Կոնդակաւ առ Գրիգոր Արքեպս.՝ յԱռաջնորդութիւն վիճակին Գաղատիոյ, վասն որոյ մնաց նպատան Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ: Եւ ապա Գրիգոր Արքեպս. պատրաստեցաւ գնալ 'ի Գաղատիս և ժողովեալ քանանայից, իշխանաց և զխաւորաց համարուեստիցն (էսնաֆ) տեսին ընդ նմա զհաշիւ Ս. Վանուց և Ս. Եկեղեցւոյ և գտին 66 քսակ դրամ պարտո, որ 'ի ձեռն իւր գրեալ 'ի Տօմարի և կնքեալ եւ 'ի ձեռն նոցա և ինքն յալղի անկեալ 'ի 1 օգոստոսի զնաց յերկիրն իւր 'ի Գաղատիս՝ արէ էնիլիւրի, և յեւ իբրև երկից ամաց ել յայց 'ի վիճակի իւր և մինչ զնացեալ հնաւ 'ի Սպարտա անդ ժամանեալ վաղճան կենացն փոխեցաւ առ Քրիստոս և թաղեցաւ 'ի գերեզմանատան անդ 'ի Սպարտա՝ Լակեզիմոն կամ 'ի Միսիսթրոս քաղաքի յօթն գեկտեմբերի ՌՄԾԸ = 1809:

ՏԻԳՐԱՆ Ս. ԳԻՐԻՇԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 12)

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՃԱՇՈՒ ԵԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Մեր Ետրականոցին մէջ կը տեսնենք շուրջ 56 ձաշու շարականներ, մինչդեռ այդ կոչումով աւելի քան հարիւր շարականներ կան Տաղարանին մէջ (Տպ. 1907, Երուսաղէմ, էջ 51-108), ուրիմն այս վերջինը 40է աւելի տարբեր շարականներ որդեգրած է իբրեւ ձաշու շարական:

- Բուն Բարեկենդանին - Բանն որ ընդ Հօր
- Բ. Կիւր. Աղուհացից - Որ զօրէնըս
- Գ. » » - Օրհնեմք ըզքեզ
- Դ. » » - Որ արարեր
- Ե. » » - Որ պատուիրան
- Զ. » » - Որ ըզխորհուրդ
- Բ. օր Հոգեգալստեան - Նոյն և նրման
- Գ. » » - Այսօր երկնայինքն
- Դ. » » - Արեգակն արդարութեան
- Ե. » » - Զանկզքնարար
- Զ. » » - Անմահարար բաժակ
- Է. » » - Ի հարաշարժ աղբերէն
- Բ. » Վարդավառի - Ճառագայթ փռուաց Հօր
- Գ. » » - Այսօր որ էն

Մեր կատարած քննութեամբ տեսանք որ իբրեւ ձաշու որդեգրուած տարբեր շարականները ունին հետեւեալ ծագումը:

Օրհնութիւն	16
Ողորմեա	17
Մանկունք	9
Մեծացուացէ	2
Տէր յերկնից	3
Գումար	46

Օրհնութեան շարականներէն իբրեւ ձաշու ևս գործածուող 14 շարականներ կը պատկանին Ներսէս Շնորհալիի, այսպէս.

Բոլոր այս կանոնները զետեղուած ինքնուրոյն ձաշու ունեցող 56 կանոն Բարսեղեան խմբագրութեանէն ետք նոններէն 26ը կը վերագրուին Մովսէս Ետրականոցին կցուած նոր բաժինին մէջ Գերթողին, այսպէս.
(Զեռ. Ս. Թ. Թիւ 1654, էջ 494-587):

Կանոն Աստուածայայտնութեան Ճրագալուցին	1
» » Ա-Ը աւուրց	8
» Տեառներդառալին	1
» Համօրէն Առաքելոց	1
Հարցք Յորութեան ԱԶ-ԴԿ	8
Կանոն Վարդավառի Ա. աւուր	1
» Վերափոխման Ա-Գ աւուրց	3
» Մարգարէից (ԱԶ)	1
» Հայրապետաց	1
» Հոգեգալստեան Ա աւուր	1

Գումար 26

Այս բոլոր կանոնները կը գտնուին Ս. Թ. Թիւ 1654 Ետրականոցին առաջին բաժինին՝ Բարսեղեան խմբագրութեան մէջ: Պետոս Գետաղարծ կաթողիկոսին վերագրուած Համօրէն Մարտիրոսաց և Ննջեցելոց կանոններուն կից ալ կան 11 ինքնուրոյն ձաշու շարականներ, դարձեալ Բարսեղեան խմբագրութեան մէջ:

Մնացեալ 51 կանոններուն ձաշուները այլազան հանգամանք ունին: Ասոնց մէջ ուշագրու է 17 Ողորմեա պատկերներու իբրեւ ձաշու ևս գործածումը:

Թէ որոնք ձեռքով, կամ երբ եղած է ձաշու շարականներու այս կարգադրութիւնը՝ յայտնի չէ:

ՄՈՎՍԷՍ ՔԵՐԹՈՂԻ ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Մեր հնագոյն և մեծագոյն շարակա-
նադիրներէն մին է Մովսէս Քերթոզ:
Շարակոցին սկիզբը գրուած հեղինակաց
ցանկին մէջ իրեն կը վերագրուին
Ծննդեան կանոնը,
Յարութեան Մեծացեացէնքը,
Տեառնընդառաջի կանոնը,
Աստուածածնի վերափոխման առաջին
օրուան կանոնը,

Յարութեան կարգը,
Պենտեկոստէի առաջին օրուան կա-
նոնը,

Յովհաննու կանոնը,
Մարգարէից, Վարդապետաց-Հայրա-
պետաց, Առաքելոց, և Թագաւորաց կա-
նոնները, և

Սուրբ Անտոնի կանոնը:
Այս կանոններէն մէկ քանին տրուած
է ոմանց կողմէ Անտոնիա Շիրակացիին,
իսկ ուրիշներ ընծայած են զանոնք Մով-
սէս Խորենացիին:

Մեր այս յօդուածով պիտի օրհնանք
ճշդել ինչ որ կը պատկանի Մովսէս Քեր-
թոզի գրչին, և ինչ որ գործն է տարբեր
հեղինակի մը: Կը հետեւինք Շարակոցի
կարգին: Նախ կ'առնենք հարազատ հա-
մարուածները:

1. — Կանոն Աստուածայայտութեան
Ճրագաւորացին. — Ուրախացիր սրբուհի:

2. — Կանոն Աստուածայայտութեան
առաջին աւուրն. — Խորհուրդ մեծ:

3. — Կանոն երկրորդ աւուրն. —
Այսօր Բանն ի Հօրէ տնմկնելի:

4. — Կանոն երրորդ աւուրն. — Էա-
կից Հօր և Հօգուոյն:

5. — Կանոն չորրորդ աւուրն. —
Այսօր Գարբիէլ:

6. — Կանոն հինգերորդ աւուրն. —
Այսօր որ յաթոս փառաց:

7. — Կանոն վեցերորդ աւուրն. —
Անբսկզբնական տեսիլ:

8. — Կանոն ութներորդ աւուրն. —
Անհղանհիլ բընութիւն:

9. — Կանոն ութերորդ աւուրն. —
Հայս ի լուսոյ:

10. — Մեծացեացէք Յարութեան
Տեառն, ԱՁ-ԴԿ:

11. — Կանոն Տեառնընդառաջին. —
Մարմեացեալդ ի կուսէն:

12. — Կանոն Համօրէն Առաքելոց. —
Երանելի տուրք առաքելոց:

13. — Հարցք Յարութեան, ԱՁ. --
Որ եկիր ի փրկութիւն:

14. — Յովհաննու Մկրտչին Գլխաւ-
ման, Հարց ԱՁ. — Նախալաւիտեան բա-
նին պատմող:

15. — Հարցք Յարութեան, ԱԿ-ԴԿ:

16. — Կանոն Պենտեկոստէին առաջին
աւուրն. — Առաքելոյ աղաւնոյ:

17. — Կանոն Յովհաննու Մկրտչին.
— Զմարդարէ բարձրելոյն. — Երկրորդ
պատկերը, ԴԿ, որ յորովայնէ ընտրեցար,
կը թուի ըլլալ Ներսէս Շնորհալիին:

18. — Կանոն Սրբոյն Գրիգորի Լու-
սաւորչին Ելանելոյն ի վերապէն. — Ով
երջանիկ, ԲՁ Օրհնութիւնը՝ երկու պատ-
կեր:

19. — Կանոն Վարդապետի առաջին
աւուրն. — Որ ի լերին:

20. — Կանոն վերափոխման Սուրբ
Աստուածածնին առաջին աւուրն. — Այսօր
ժողովուրդ:

21. — Կանոն վերափոխման երկրորդ
աւուրն. — Այսօր զանճառելի:

22. — Կանոն վերափոխման երրորդ
աւուրն. — Այսօր հրաշափառ:

23. — Կանոն Սրբոց Մարգարէից,
Որ զաստուածային, Օրհ. ԱԿ, երկու
պատկեր: Յետոյ՝ Այլ Հարց Սրբոց Մար-
գարէիցն, ԱՁ, Որ յերկնային. — Հմմտ.
Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 1654, էջ 411-413:

24. — Կանոն Սրբոց Հայրապետացն.
— Այսօր սրբոց հայրապետացն. — Ամ-
բողջը իրն է, ներառեալ Մանկուհիք, 8
աւուր: Զնշուան միայն՝ Այսօր երկնայնոցն,
կը պատկանի Ներսէս Շնորհալիին:

Իրրեւ անհարազատ կը մնան երկու
կանոններ. —

1. — Թագաւորաց. — Կանոն Թէոդոսի
Թագաւորին. — Որ գերկաւոր. — Աւելի
հաւանական կը թուի վերագրուիլ Ներ-
սէս Շնորհալիին:

2. — Ս. Անտոնի. — Որ գերազանց-
եալ գրտար. — Ասոր հեղինակութիւնն ալ

աւելի հաւանական է որ պատկանի Ներսէս Շնորհալիին:

Հարկ կը համարինք այստեղ գնել շարք մը Մովսէս Քերթոզին բարացուցական եղող բառերէն և ասոյթներէն՝ իբրև ներքին վկայութիւն:

1. — Ամպ լուսոյ սիւն գործեալ ի հրալից վիժին:

2. — Անժկնկի ի Հօրէ:

3. — Արեամբըդ քո լուսաւորեցնէր սուրբ զհկեղեցի:

4. — Գերակայք:

5. — Երեքօրեայ յարուցեալ լոյս ծագեցար սառեւրանըստացոյ:

6. — զոր միշտ ունիմք բարեխօս առ քեզ աէր Ասաբւած հարցըն մերոց:

7. — Էիցըս էակ:

8. — Իճաշկմանէ մահաբեր պաղտոյն:

9. — համագոյական:

10. — հրաբուն սեւք:

11. — ձեռնադրէր Կարապետն: Ձեռնադրեաց ըզքեզ:

12. — Մեհա:

13. — յառաջ ըզղխեալ անհատաբար:

14. — Նախայախեան որդի:

15. — նոյնադոյ բնութեամբ:

16. — Որ բանիւ զարարածս բարձեալ ունի:

17. — Որ ի յերկինքս համբարձար և ընդ աջմէ Հօր նըստար:

18. — Տընօրինեցար յարգանդի կուսին:

19. — փայլակնած:

20. — փըրկել ըզմեզ ի փորձութենէ և յամենայն վըտանդից մերոց:

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ԳՐԱՍՈՍԱԿԱՆ

ԳՐԱՍԵՂԱՆԻՍ ԹՈՒՂԹԵՐԷՆ

Հեղինակ՝ ՍՂԻՇԷ Ծ. ՎՐԳ. ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ
Տպ. Մշակ, Ֆրէզնօ, Գալիֆորնիա, 1981

Գրասեղանիս վրայ է Անթիլիասի Միսրանուժեան երիտասարդ ու եռանդուն անգամներէն Հոգշ. Տ. Եղիշէ Ծ. Վրգ. Մանճիկեանի «Գրասեղանիս Թուղթերէն» հատորը, ուր Հագեշնոր Հայրը ճիգն ու վնասը ըրած է իր խոհերու, ապրումներու և զգայնութիւններու զուսպեղ փունջը (սէղագրութիւն) բառին. գոյնին խօսքը ըրի և ոչ հոտին, ու գիտենք տարբերութիւնն ու տեսակարար կշիռը երկուքին՝ 145 էջերու վրայ սրբաւրած մատուակելու ընթերցող, աւելի ճիշդ՝ գրասէր հասարակութեան:

Հայր Եղիշէ կ'ըսէ իր Շրջման Գիրքին մէջ. «Օրը օրին, ժամանակի և պահանջներուն համեմատ ստորագրուած գրութիւնները, օրութեան ի հետ և նման, շտապ իրենց այժմեականութիւնը կը կորսնցնեն»: Ու քիչ վարը կ'աւելցնէ. «Ոչ ոք թող փորձէ նորութիւն որոնել անոր մէջ»:

Ու կը ծագի հարցումը. — Եթէ ոչ նորութիւն, հապա ի՞նչ է որ կը փնտռուի ամէն գրքի կամ յօդուածի մէջ, մանաւանդ երբ գիտենք թէ ներկայ մարդկուսութիւնը սրբա՞ն սիրահար է նորին ու նորածնութեան: Գրողին ճիշդին պարտքը չէ՞ միթէ գարեք շարունակ միծ միաքերէ հասած խոհերն ու մտածման բիւրեղացումները նոր կաղապարներու մէջ գնել, իր խոհերն ու ապրումները արուեստին հուրքովն ու մոգութեամբը պայծառակերպել, առ լանոնց նոր երանգ ու դիմագիծ, ու բարձրանալ հասարակէն, սոցալականէն ու ընթացիկէն վեր:

Միւս կողմէ սակայն, արդար պիտի չըլլար նսեմացնել, թերգնահատել ճիգը երիտասարդ վարդապետին, երբ իր հօտին — եղած է այլապէս միջավայրերու մէջ (Իրան, Ամերիկա) ու ներկայիս կը

վարէ կիպրոսի Առաջն. Տեղապահի կա-
րեոր ու պատասխանատու պաշտօնը —
օգտակար ըլլալու վսեմ տենչէն զպա-
նակուած կը գործէ թուղթին ու գիրքին:

Գրական արժէք՝ իր առողիբու ետին:
Չեմ այնքան միամիտ փնտռելու զայն:
Այդ յաւակնութեամբ չէ արդէն որ ճամ-
բայ ելած է վարդապետը: Ու նաեւ մենք
ալ իր հետին ապասը ընկելու տառջողորու-
թեամբը ճամբայ ելած հոգևորականէն
չենք սպասեր որ առաջնորդուած ըլլայ
նման մասհոգութիւններէ:

Պէտք է ըսել որ հեղինակը կը պատ-
կանի շողշողուն ու ինքնակերպ ամական-
ներով իրենց նախադասութիւնները ծան-
րորեն նկատ, ուսեցնելու թէքնիքին ա-
պաւինած գրողներուն: Բնանք, պատա-
հար, 27րդ էջը ու կարգանք. «Աստղ
մը յանկարծ ասուլակեցող, բլրեղացող
փարոսի եցաւ (Քրիստոսի Մենդանն առա-
ջին է ակնարկութիւնը): Հրեշտակներ ...
հողեսաբուռ եղանակով խնկաբերուն ող-
ջունեցին ...»: Բայց իր առողիբը տաքնա-
լու փոխարէն կը դառնան բռնազբօսիկ,
հակառակ իր պիտիկ ճիգերուն՝ իր ենթա-
գրած արուեստի գոլը անոնց ներարկելու:
Առաջին մասը առած է «Օրացոյցի
Թերթեր» ենթախորագիրը: Հոն կ'երևին
կտորներ, որոնք կը փորձեն նմանիլ
քարոզի:

«Առաջին Երկունք» ենթախորագիրը
կրող գրքի երկրորդ բաժնին մէջ, հեղի-
նակը ընդհանրապէս վիճակագրական տե-
ղեկութիւններ է որ կու տայ Ամերիկայի
իր պաշտօնավարութեան շրջանէն:

Իր գրքի վերջին բաժնին մէջ, հե-
ղինակը, Նախնեաց Կաժմունեցով ենթա-
խորագրի տակ, կը խօսի Խաչատուր Կե-
սարացիի, Սայաթ-Նովայի, Ն. Մառի և
Թորամանեանի նման երախտաշատ դժ-
քերու մասին, վերլուծել փորձելով ա-
նոնց գործը ու վերաբերելով կարկառուն
գիծերը անոնց նկարագրին:

Արդար պիտի չըլլար սակայն միայն
միասին մօտեցում մը այս գրքին:
Հայաստանը ունի գիտակցութիւնը իր
աւերու անբուժարարութեան և հեռու է
գրական յաւակնութիւններէ: Ու ասիկա
բարենիշ մը կ'ապահովէ իրեն: Կը սիրէ

գիրն ու գրիչը, հակառակ իր աշխարհ
զբաղումներուն, երբ իրմէ աւելի պատ-
րաստուածներ իրենց հոգևոր ծառայու-
թիւնը կը պարփակեն ծիսակատարութեան
աւամանէն ներս ու կ'անգիտանան զրաւոր
խօսիլն ալ ոյժը՝ արտերու աղնուացման
ու քարոյականի տմբապնդման կենսական
ու արբազան գործին մէջ:

Խորապէս կը հաւատարմութիւն հեղինակը
հեռու է Վարդ երեմեմ իր մասին քնաւ
չխօսուելէ աւելի գէշ խօսուելը կը նախ-
ընտրէ՝ հանգանակին հաւատարմութիւնը
մօլնեթէ ու անտիտաներէ:

(Տողերս գրողը երեսուն տարի առաջ
քաւած է կանխահասօրէն տիպով երևելու
իր մեղքն ու մարմնջը):

Հայր Եղիշէ տակաւին հեղինակն է
այլ գործերու, որոնք այս հատորին մեղ-
քերն ու արժանիքները կը կրկնեն:

Գրելը իրենց առօրեայ ժամանակա-
ցոյցին մաս դարձուցած անհատները, ըս-
ուած է յաճախ, կորելի է բաժնեկրկն
խաճերբու: Առաջին խուճիկն կը պատ-
կանին անոնք, որոնք տասնամեկներով
գրիչ կը շարժեն ու թուղթ կը մրտեն,
յամառելով միշտ աւելոյթ մնալ պատնէշի
վրայ, առանց տեղ մը հասնելու, իսկ
երկրորդին անոնք՝ որոնք ծնած քախ-
տաւոր աստղի տակ, պէտք չունին շարու-
նակական վերելքի, հասնելու համար գա-
ղաթին: Մարդեր՝ որոնք կը գրեն, որով-
հետեւ չեն կրնար չգրել, որովհետեւ գրելը
մաս դարձած է իրենց կեանքին ու էութե-
ան: (Խօսած եմ այս էջերէն Դ. Վա-
րուժանի և իր Վարժիքի Հողը քերթու-
ծին երկնամէկն մասին):

Եթէ բախտը չէ միջոցաւ որ Հայր
Եղիշէ ըլլայ այս վերջիններէն, յուսով
ենք գէթ որ ան պիտի չըլլայ նաեւ առա-
ջիններէն:

Ամէն պարագայի, ուրախութիւն է
մեզ յանձնիւ Հ. Եղիշէի ողջունել Հայ-
նկեղեցիին գիրով և ծառայող գիտակից
ու արթնամիտ պաշտօնեան:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՆԵԱԿԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՁ

Իրր տրդիւնք դարուս կէսէն սադին ծաւալած եկեղեցիի շարժումին, այս տարի ևս, 20րդ անգամը ըլլալով, Երուսաղէմի մէջ կայացաւ Եկեղեցիներու կամ Քրիստոնէական Միութեան Եօթնակը: 18–25 Յունուար, ութ օրերու ընթացքին, տշլաղան կրօնական համայնքներու պատկանող բաւական թիւով հաւատացեալներ, եկեղեցական թէ աշխարհական, հաւաքուեցան ամէն երկնոյ տարբեր աղօթաւմայրի մը մէջ, միասնաբար աղօթելու վնհ տյգ նպատակի իրազօրծման համար և միևնոյն ժամանակ աւելի մօտէն ծանօթանալու քոյր Եկեղեցիներու հոգևոր երոժշուեթեան ու պաշամունքին:

Ս. Բաղաթիս մէջ իրենց ներկայութիւնը ապահոված համայնքներէն երկուքը, Բոյն–Օրթոտոքս և Ղպտի, այս տարի ևս դուրս մնացին գեղեցիկ այս շարժումէն: Դուրս մնացին նաեւ փոքրաթիւ համայնքեր (Հայ–կաթողիկէ և Ասորի–կաթողիկէ), իրենց միջոցներու անբաւարարութեան պատճառաւ: Ու նաեւ Ռուսեր և Ռումանացիներ, որոնք թէև ունին եկեղեցի և քահանայ (առաջինները՝ մէկէ աւելի), սակայն գրեթէ չունին համայնք Երուսաղէմի մէջ: Ու զուցէ հետեւած ըլլալուն համար Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ուղեգծին: Բողոքականներ բերին եռանդուն մասնախօսութիւն:

Կանխենք ըսել թէ այս հաւաքոյթները տարբեր և գոգցեա բացառիկ իմաստ կը զգենուն Երուսաղէմի մէջ, ուր գրեթէ բոլոր Քրիստոնէական Եկեղեցիներ, իրենց ստորաբաժանուններով (թիւով 15, առանց հաշուելու Բողոքական նորեկուկ աղանդներ), յաջողած են իրենց ներկայութիւնը բերել և շարունակել յընթաց դարուց: Թէև պէտք չէ մոռնալ մէտալիին միւս կողմը, ուր աթորակութեան մորմոջն ու միևնաթորութեան ձգտումը իրոր գէժ հասած են յոճախ համայնքները և անախորժ միջադէպերու և ցաւալի ու ամօթալի կողմութիւններու դուռ բացած:

Աղօթածողները կայացան հետեւալ կարգով. — Կիրակի, 18 Յունուար՝ Ս. Փրկիչ Ֆրանչիսկանց, Երկուշաբթի, 19 Յունուար՝ Լուսեբրահիաններու, Երեքշաբթի, 20 Յունուար՝ Անկիթեաններու Սէյնթ Ճօրճ, Զորեքշաբթի, 21 Յունուար՝ Հայոց Ս. Յակոբեանց, Հինգշաբթի, 22 Յունուար՝ Սիոնի վերին Ընթրեաց վերնատան, Ուրբաթ, 23 Յունուար՝ Եթովպացեաց կամ Հապէշաց, Շաբաթ, 24 Յունուար՝ Սկիւթական Սէյնթ Էնտրիւզ և Կիրակի՝ 25 Յունուար՝ Յոյն–կաթողիկէներու (Միլիթիթ) Աւետման եկեղեցւոյ մէջ: Բաց աստի, վերջին օրը, կէսօրէ առաջ ժամը 11ին, Մա. րոնիթ ծէսով Պատարագ մատուցուեցաւ Ֆրանչիսկաններու Մայր Եկեղեցւոյ մէջ համայնքապետ Մօսն. Օլոսթրիի Հարֆուշի կողմէ, որ քարոզեց Արարերէն լեզուով:

Առաջին երկու օրերը մեր Միսնդեան տօնին զուգահրդիպած ըլլալուն, մերինները մասնակցութիւն չունեցան: Իսկ մնացեալներուն ներկայ եղան, երբեմն միասնաբար և երբեմն առանձինն, Հոգշ. Տ. Տ. Անուշաւուն վրդ. Ջըլանեան, Բարսեղ Վրդ. Գալէմտէրեան և Գուսան Արդ. Ալեանեան:

Շատ բնականօրէն բոլոր աղօթածողներու յայտագիրներն ալ բաղկացած էին Սուրբ Դրժի զոյգ կառկարաններէն վերցուած ընթերցուածներէ և հոգևոր երգերէ:

(Արեւելեաններու շարականը և Արեւմտեաններու hymnը): Գրեթէ բոլորին ալ ընթացքին արտասանուեցան Նիկիական Հանդաժնակը կամ Հռոմաւանքը (Ռոդոքականներու մօտ՝ հրճաւառի ձեւով) և Տէրունական Աղօթքը (Իւրաքանչիւրը իր մայրենի լեզուով): Բացի Լուսաբականներու և Հապէշներու հաւաքներէն, քարոզ ալ խօսուեցաւ:

Գովելի էր հաւատացեալներու մեծախումբ ներկայութիւնը, մանաւանդ երբ նկատի առնենք վերջին երեք օրերու կլիմայական խտուութիւնը ու մանաւանդ հեռաւորութիւնը եթովպական ու Սկովտական եկեղեցիներուն, որոնք կը գտնուին քաղաքի արեւմտեան կամ Հրէական բաժնին մէջ:

Ուրուագծային մօտեցումով ջանանք բնութագրել իւրաքանչիւր հաւաքոյթի ուշադրու ու յատկանշական երեւոյթները:

Ֆրանչիսկաններու Մայր Տաճարին մէջ կայացած աղօթածոցովը բացուեցաւ Սուրբ Հոգւոյ շարականի երգեցողութեամբ: Երգուեցաւ նաև Վիժնացուցէ՛ն: Երգչհոսի վրայ նաւագուեցան հոգեւոր երաժշտութեան ընտիր նմոյշներ: Ընթերցուածները հղան Անգլերէն, Ֆրանսերէն, Իտալերէն, Գերմաներէն, Արաբերէն և Սլոնեմերէն լեզուներով: Մաղթումքներու բաժնին մէջ՝ տոնոց վրայ աւելցան Լինկերէնն ու երբայերէնը: Քարոզիչն էր Հայր Ճօրճ Պուսթանի:

Լուսաբականներու հաւաքին նախագահեց համայնքապետը՝ նորապսակ Նա'իմ Նաստար Եպիսկոպոսը: Հասեցան Արաբերէն, Գերմաներէն և Անգլերէն լեզուները: Եղաւ նաև Յունարէնով Աւետարանական ընթերցում: Երգչհոսը հրամցուց պատուփններ՝ Պախի կրօնական երաժշտութիւնէն: Բոլորն ալ ապա քարձրացան քովետի օրհնը, ճաշակելու համար մատուցուած հացն ու գինին:

Անկլիքաններու մօտ եղած ուղթածոցովին տիրապետող լեզուներն էին Անգլերէնն և Արաբերէնը: Ի բացակայութեան Եպիսկոպոսին, Երէցներէն մին վարեց երկուոյթը և կտրճ բայց ազգու քարոզ մը խօսեցաւ:

Մեր մօտ կայացած հաւաքին յայտադիրը կը պարունակէր մեծու մասամբ Ս. Ծննդեան և Մկրտութեան մեղեդիներէ: Եղան նաև Եթովպերէն և Արամերէն (Ասորերէնի բարբառ մը) լեզուներով ընթերցուածներ: Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Անգլերէն քարոզ մը կարդաց: Պատրիարքարանիս բարեկամ Հայր Նիկողայոս Էկէնտէր (Տօրմիսիոն վանքի վանահայրը) իր թերխաշ Հայերէնով աղօթք մը կարդաց:

Վերջին Ընթերցող Վերնատան հաւաքը այս տարի ևս եղաւ ամենէն խորհրդաւորը, սրբավայրէն թիւադրուած աղբուսներու ազդեցութեան տակ անշուշտ, Հայ շարականն ալ հնչեց նուիրական այդ կամարներուն ներքեւ: Քովետի Սուրբ Հոգիի մատուռ տնտնով ծանօթ անհուկին մէջ անցուած հոգեւոր խոկումի քանի մը վայրկեաններէ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Ի օրհնութեամբ փակուեցաւ հաւաքոյթը:

Եթովպական կլորակ եկեղեցւոյ մէջ ալ, կտրք մը լեզուներու հետ, լսուեցաւ Հայերէնը, Հապէշաց: Աթոնոս Եպս.ը քանի մը խօսք բրաւ աւարտին, որ իրենց վարդապետներէն մէկուն կողմէ թարգմանուեցաւ Անգլերէնի:

Սկովտական եկեղեցւոյ մէջ քարոզիչն էր Համայնքապետ Տքթ. Ճօն Միլըր Սքօթ: Քանի մը լեզուներու կտրգին լսուեցաւ նաև Տանիմարքերէնը:

Յոյն-կաթօլիկներու եկեղեցիին մէջ կայացած եղբարեկիչ հաւաքոյթը եղաւ յոյժ ապաւորիչ: Վերոյիշեալ լեզուներուն վրայ աւելցաւ Ռուսերէնը: Օրհնուեցան հացը, գինին, ցորենն ու ձէթը, որոնցմէ առաջին երկուքը ճաշակելու հրաւիրուեցան ներկաները երկուոյթի աւարտին, Համայնքապետ Լուսթի Լահնամ Եպս., ճորտար բեմադրաց և լեզուադէտ, կուռ ճող մը խօսեցաւ, ներկայացնելով Եկեղեցւոյ այժմու իրողութիւնը և տնօրն աղաձմերուսն միջին տասնը մէկ յայտնուած նեղձրատութեան արդիւնք լուրուածութիւնը իբրեւ տնքնական երեւոյթ և հակառող՝ Քրիստոսի կամքին: Ամենէն ետքը, ներկայ հոգեւորականները հրաւիրուեցան եկեղեցւոյ դասէն իրենց օրհնութիւնը աւելու մաղովուրդին:

ԾԻՍՈՅԻՆ ՏՆՐԻ ԸՌԱԶ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

13 Յունուար, Հին Տոմարով տարեկերթի առթիւ, Միարանութիւնը երկկոյն, ժամերգութիւնէն յետոյ, Պատրիարքարան ելաւ: Սրբազան Պատրիարքը, յետ պատշաճ խօսից, Օրացոյց բաշխեց մօէնուն:

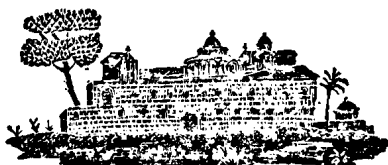
14 Յունուար, Հինգշաբթի, Ամանոր ըստ Հին Տոմարի: Ս. Պատրիարքը այդ առթիւ քարոզեց, ապա Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ աւանդական զուգարութեամբ, մասնակցութեամբ Միարանութեան, ժողովուրդին և աշակերտաց: Ուղերձներ խօսեցան Տ. Մկրտիչ Սրբազան Աղանուտի, Յովսէփ Սարկաւազ (Ապատեան, ապա Բարգէն Եպիսկոպոս) և Ժամանակագրաց և Ժաղաքացւոց վարժարանի աշակերտներ: Ս. Պատրիարքը սիրով և օրհնութեամբ պատասխանեց մօէնուն: Կէսօրէ վերջ Ս. Պատրիարքը Տնօրէն Ժողովոյ (տեղամօց) նաև Ժառանգաւորաց այցելեց, և դարձեալ ուղերձ և օրհնութեան խօսքեր եղան: Պետական Պաշտօնատարքը, Հիւպատոսներ, Հաստատութեանց Տնօրէններ առանց բացառութեան Ս. Պատրիարք Հօր շնորհաւորական այցի եկան:

18 Յունուար, Երկուշաբթի, Սուրբ Ծննդեան Ճրագաւոյցի օրը, Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միարանութիւնը պաշտօնական շերթով ցերեկէն առաջ դնաց Բեթղէմէմ, ուր դիմաւորուեցաւ կառավարիչէն, քաղաքապետական մարմինէն, որուն մինչև կէս ճամբան ընդ առաջ էին եկած, և ստրիկանութիւնէն: Վանսեց հրապարակին առջև կազմուեցաւ Թափօր և Վերսուրդ մեծ ճերգուեցաւ որտաթուր: — Առաջին անգամ այսօր հնչուեցան նաև հինգ զանգակները, որոնց համար վերջերս հայկական ճարտարապետութեամբ զանգակաւուն էր շինուած վանքի մեր բաժինին վրայ: Այս զանգա-

կատան հիշարարկուն եղանակաւորութիւն ծախքը, 50 ոսկի, վճարած էր Տ. Մուշեղ Վրդ., որուն համար Ս. Պատրիարքը յայտնեց օրհնալից զօրհնակութիւն: — Կէսօրէ վերջ ճշրայտաւորով մուտք գործեցինք Ս. Ծննդեան պատմական մեծ Տաճարը: Ս. Պատրիարք Հայրը և Միարանութիւնը ուխտ կատարեցին Ս. Այրիին առջև, ապա Ճրագաւոյցի Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ վերը. մեր սեղանին առջև: Ս. Պատրիարքը և Միարանութիւնէն մաս մը դարձան Երուսաղէմ, Սուրբ Ծննդեան տօնը պաշտելու համար ի Ս. Սաղոթ:

Երեքշաբթի, 19 Յունուարին, տօն Ս. Ծննդեան, գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւններ և Ս. Պատարագ տեղի ունեցան ի Բեթղէմէմ և Երուսաղէմ, Բեթղէմէմի մէջ հանդիսաւորեց, պատարագեց և քարոզեց Տ. Մեսրոպ Սրբազան, Միւս ազգերուն պէս մեզ ևս պատհնութիւն տրուած ըլլալով ձայնասփիւռի, Ս. Այրին առջև երգուած ճփառք ի բորձունքին, Աւետարանին, միւս ամուսնեաներուն և Վերսուրդ մեծ ճերգ և Լուսաբարապետ Սրբազանի աւետարար պատգամին հաղորդ եղան Պաղեստինի և արտասամամի ազգայիններէն և օտարներէն շատեր, որոնցմէ յետոյ ընդունուեցան զօրհնակութեան քաղմաթիւ գիրքեր: — Իսկ Երուսաղէմի մէջ, Ս. Պատրիարքը քարոզեց, ժամը 9ին Բեթղէմէմէն վերադարձաւ Միարանութիւնը և Վասօր տօնէ Ս. Ծննդեան ճերգով և Վերսուրդ մեծ ճերգ ի Պատրիարքարան, ուր Ս. Պատրիարքը ընդունեց մօէնք բարեմաղթութեամբ և օրհնութեամբ:

(«Արմ», 1937, ԺԱ. Ցարի, Փետրուար, Թիւ 3, էջ 64):

ՍԱՐԿԱԿԱԳԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս օտիկ եւս, Ս. Սեփանոսի օտիկն (6 Յունուար, Երեւան), Սարկապոսկան ձեռնագրութիւն կատարուեցաւ Ս. Արտեմ ճեռ: Ձեռնագրութեան էին Ընծայարանի Բ. Տարուան ուսանող Տրց. Սուրեն Ներսիսեանի եւ Ա. դասարանի կազմող Տրցապետներ (Ուրարակիր) Մասթոս Իսրայելեանն ու Վարդան Պուրեհեանը, իսկ ձեռնագրողը՝ Լուսարարապետ Գեորգ. Տ. Գաբրիէլ Արեւիկայ. Գաբրիէլեան:

Ընծայարանը ձեռնագրիչ Սրբազան Զորմէն սասցան, ջրչուրեան մասնաւոր աղօթքներով, բուրվաւ՝ խնկիւն Աստուծոյ Տունը, Աւետարան՝ կարգաւոր «յունկն հաւատացեալոց» եւ Ս. Սիկիր՝ կատարելու համար վերաբերուի Սուրբ Պատարարին:

Յուրիչ եր պարն երբ երեւն ալ ժողովուրդին կը դառնային ձեռամբաւ, ի հռան աւելարեն իրենց հրաժարման: Նորնմաները անմիջապէս սկսան սպասարկել Ս. Պատարարի Խորհուրդին:

Քսան օտիկ ետք, Քրիստոսի Անուանակոչութեան օտիկն (26 Յունուար, Բ.Շ.), ճոյն կարգին արժանացաւ Ընծայարանի Բ. դասարանի ուսանող Տրց. Պետրոս Աստուծան, որ առաջին շնորհաբաշխութեան ասեն հեռու եր քաղաքէ: Ձեռնագրութիւնը կատարեց Պատ. Փոխանորդ Գեորգ. Տ. Կարեղ Նալիսկոյոս, Ս. Յարութեան Տանարանի մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին առջեւ:

Ստորեւ՝ անոնց կենսագրութիւնները. —

ԲԱՐՇ. ՍՈՒՐԵՆ ՍՐԿ. ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ ծնած է Պէյրութ՝ 1967ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Նոր Հանքի Սահակեան Վարժարանի մէջ: 1978ին եկած է Յունուարի, ուր առակեցած է Ժառանգ. Վարժարանին մինչեւ 1982, երբ մեկնած է իր ծննդավայրը՝ ի սես իր ծնողաց: Լիբանանի խառնակ կացութեան պատճառաւ հոն եւս չորս օտիկ միայն ետք անցնող աւանակ վերադարձած է Յունուարի եւ մասն Ընծայարանի բաժինը:

Իր նախասիրած նիւրը եղած է Եկեղեցական Յրաժողովութիւնը:

ԲԱՐՇ. ՄԱՏԹԵՈՍ ՍՐԿ. ԻՊՐԱՃԵԱՆ ծնած է Պէյրութ՝ 1966ին: Նախակրթութիւնը ստացած է Մարտիրոսեան Ազգային Վարժարանը՝ Անթիլիան: Ապա մօտ չորս օտիկներ յաճախած է Անթիլիանի Պիմալայի Գաբրիէլներ: 1985ին եկած է Յունուարի եւ Ժառանգ. Վարժարանի բարձրագոյն կարգը քաղաքական վարչութեամբ աւարտել ետք անցած է Ընծայարանի բաժինը: Իր նախասիրութիւնները եղած են Կրօնագիտութիւն, Գրականութիւն եւ Պատմութիւն:

ԲԱՐՇ. ՎԱՐԴԱՆ ՍՐԿ. ՊՈՒՐԷԿԵԱՆ ծնած է Պէյրութ՝ 1969ին: Նախնական ուսումը ստացած է Զիլայի Թոյնոց Բոյնի ազգային վարժարանը: 1981ին Յունուարի գալով՝ առակեցած է Ժառանգ. Վարժարանին եւ աւարտած զայն քաղաքական վարչականով: Իր նախասիրած նիւրերն են Գրականութիւն, Կրօնագիտութիւն, Պատմութիւն եւ Ժողովուրդներ:

ԲԱՐՇ. ՊԵՏՐՈՍ ՍՐԿ. ԱՍՈՂԼԵԱՆ ծնած է դարձեալ Պէյրութ՝ 1961ին իր տարական կրթութիւնը ստացած է Եկեղեցի Բ. եւ Է. Թորոսեան Վարժարանին մէջ: 1976ին Զայրենի մեկնելով՝ կ'աւակերտի Ս. Էջմիածնի Զոգեւոր Ճեմարանին: 1980ին, աւարտել ետք Ընծայարանի Ա. դասարանը, կ'անցնի Երեւան եւ կ'ընդունուի բիւ 1 քաղաքի բժշկական ուսումնարանի Laborator բաժինը, ուրկէ 1982ին կը վկայուի որպէս «Laborator assistant»: Նոյն օտիկն կը մեկնի Երեւանի Բժշկական Համալսարանը, ուր կը մնայ օտիկ մը: 1986ի աւանակ գալով Յունուարի՝ կ'աւակերտի Ընծայարանին:

«Սիւն» այս ուրախ առիթով կը շնորհակալուի չորս Սարկապոսկան, մաղթելով որ մօտաւոր ապագային արժանի ըլլան քահանայութեան սուրբ աստիճանին:

Մ. ՅԱՊՈՒԻՆՆԵՐՍԵՆ

Ս. Վարդանանց տոնին առիթով (26 փետր.), որ տնական տոնն է ազգիս վեհապառ Հայրապետին, հետեւեալ հեռագիրը յղուած է Մայր Աթոռ. —

Երուսաղիմ, 25 Փետրուս 1987

Ն. Ս. Օձնեքիս Տ. Տ. Վաղգիս Ա.

Կարօղիկոս Ամենայն Հայոց

Ա. Էջմիածին

Ձեր Սրբութեան անուամակոչութեան օգնին ուրախ առիթով, հանեցեք ընկուելի մեր, Ս. Յակոբեանց Միութեանութեան եւ Սաղիմահայ համայնքի չեղմանից ընդհանուր երկրները, երկու ու երջանիկ օրերու լուսաւոյն բարեմակութիւններով հանգե՛նձ:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԱՆ

Պատրիարք Հայ Երուսաղիմի

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Վ Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Վ Կ Ա Ն Ք

● Եր. 3 Յուն. — Ս. Արքաւոս քաղ. մերոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Գուսան Արեւայ:

● Կիր. 4 Յուն. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Կոմիտաս Վրդ.: — Ամեն. Ս Պատրիարք Հայրը Նախագահաց Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնած հանգիստաւոր Նախատնակին:

● Բշ. 5 Յուն. — Ս. Գալի մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնդրայր առաւելոյն (Տօն Ստեփանիան Ս. Արքայոս Երուսաղիմի): Ըստ սովորութեան, շաբաթ ի բարձունայի առեւն, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը զգեւատաւորուած բարձրացաւ Տեառնեղբոր Աթոռի պատուաւորներին Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանի յատուկ բարեմաղթութիւնները քաւ. Ն. Ամեն. բարձր եւ հարկաւ կենաց համար Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուց Պատր. Փոխաւորդ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեան: Իսկ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Գաղանձեան Նախագահաց Ս. Աթոռայ հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներու համար կատարուած տարեկան հոգեգիտեան պաշտամունքին:

— Նախատնակին ի Ս. Յակոբ Նախագահաց Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանը: Բար.

վառակիր Հայրերն էին Հոգը. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղշանեան եւ Հոգը. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկատարեան:

● Գշ. 6 Յուն. — Ս. Սեղիմոսի մեղաւկային: Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանը Նախագահաց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Սարկաւագաց Հանգիւն, որուն մասնակցեցան Ընծայարանի 3 Սարկաւագներն ու 3 Ռարաւկիրները, որոնք քիչ ետք ընդունեցին Սարկաւագութեան աստիճանը Նայ Սրբազանէն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Սեղիմոս մատրան մէջ (Աւանդատուն): Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Գուսան Արք. Ալեանեան:

— Կիրորին, Պատրիարքարանի մէջ ճաշկերոյի տուեցաւ ի պատիւ Սարկաւագաց, որուն ընթացքին յորդորական խօսքով հանգեւեցաւ Հոգը. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղշանեան:

● Գշ. 7 Յուն. — Նախատնակին ի Ս. Յակոբ Նախագահաց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.:

● Եշ. 8 Յուն. — Պետրոսի եւ Պողոսի առաւելոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղշանեան:

● Ռր. 9 Յուն. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը Էջրաշարի մէջ հանգիստութեամբ մուտք գործեց Մայր Տաճար եւ Նախատնակին Նախագահելէ ետք թափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

● Եր. 10 Յուն. — Տօն Ս. Ռդոյոն Ռոսման: Գերշ. Լուսարարապետ Տ. Գարեգին Արքեպս. մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատրան մէջ եւ պապ, ամպիւղանի տակ եւ Կենաց Պատրիարքան ի ձեռնին, Նախագահաց մեծահանգեւ թափօրին: Ի Պատրիարքարան, ուր յետոյ բոլորն ալ ելան երգեցողութեամբ, Սլբազանը Նշարի խմբին համեմատ:

● Կիր. 11 Յուն. — Բարեկեղան Ս. Ենդեղան պահոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկատարեան: Ս. Թարգմանչաց Երդ. Վարժարանի աշակերտութիւնը Ս. Հաղորդութիւն ստացաւ:

● Գշ. 14 Յուն. — Կաղանդ (Նոր Տարի քոս Հին Տոմարի): Կէս գիշերին, աստղադարձ երկիւնքն ու զաւլ զք Միաբանութեան եւ ուսանողութեան հետ բաղմոյնի տոյր լուսարարապետ Սրբազանը քոսէ ինչ մատրիւլու Նոր Տարին ի Յունաց (Ս. Յարութեան Տաճարի) Կաղանդողանքէն ետք, զպիրաներ երգեցին Ս. Ենդեղան մեղեդիներ, մինչ Լուսարարապետ Սրբազանը քոսէ պահին պատշաճ ջանք մը խօսք: — Առաւօտուն, ի Ս. Յակոբ, Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց, ըստ սովորութեան, Ժամբանոյ Հոգը. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեանը, որ քարոզեց ալ (տե՛ս էջ 21): Յետոյ բոլորն ալ երգեցողութեամբ ըրարձարացան Պատրիարքարան, ուր Ն. Ամեն. Ս. Թարգմանչաց փառքիկներէն

մէկուն ժաղկեպոսն չով բրտած գողտր ուղեբռնէն ետք, քանի մը պահին յարմար խօսքեր ըրաւ և աւանդական նախինչը բաժնեցր:

● Եր. 17 Յուն. — Ս. Բաքոյի նայապեօնի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Սեպուհ վրդ. Սարգիսեան (Անթիլիասի Միաբան):

● Կիր. 18 Յուն. — Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան: Առաւօտեան ժամը 10ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերու երկար շարքանով մը և քանդան օրերը յիշեցնող հանգի զօղ համբայ ելաւ զէպի Բեթլեհէմ Յունաց Ս. Եղիա վանքի մօտ սովորական դիմաւորութիւնէն ետք, ժամը 11ին Թալիօրը հասաւ Ս. Ծննդեան ընդարձակ ուր դիմաւորութեան եկած էին Բեթլեհէմի Գաղաքացեան ու Ջինաւորական Կառավարիչը, և ուր կը տողանցէին Զ. Ե. Մ. Բ. Լ. Մ. Ի երկուսն արիւնիքը՝ իրենց փողեքախաւմերով: Հոն էին նաեւ զպիրները, զգլխաւորութեամբ Ս. Ծննդեան վանուց նոր Տեսուչ Հոգը. Տ. Ոսկի վրդ. Որդեքեան, որոնք Թալիօր կազմած՝ տարւեալ ժամն շարականը երգելով բարձրացան մեղ վանքը և ազգայնացան Տեսարան:

— Կէսըկ ետք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկ. զգլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր Ներշաւփառնով մօտք գործեցին Ս. Ծննդեան Տաճար ուր Ս. Ալրի ուխտէն ետք, մեր բաժնին մէջ պաշտուեցաւ Ճրագալոյցի կարգ: Իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Ալրին մէջ: Ժամարարն էր Անթիլիասի Միաբան Հոգը. Տ. Կոմիտաս Ե. վրդ. Օհանեան: Ապա Հանդիսացան Սրբազանը նախագահեց նախատեսակին, որմէ ետք Միաբանութիւնը երգեցողութեամբ բարձրացաւ Ս. Ծննդեան կայավանքը՝ ընթերիքի:

— Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան Տաճարի մեր բաժնին մէջ, սկսեալ ժամը 10:30 էն:

● Բշ. 19 Յուն. — ԵՆՈՒՆԻՒ ԵՆ ԱՅՏՈՒՆՈՒՆՈՒՆՈՒՆԻՒՆԻՒՆ: Կէս գիշերին, զանգերու խորհրդանշան գողանչէն ետք, Միաբանութիւնը Գիշեր Ս. Ալրի, ուր կատարուած արարականութիւնը, մօտ մէկ ժամ, կը ձայնափռուէ ի տալիսէն ուստիզայանէն: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր Եւրդ միջոցին առաւ Ծննդեան իր պատգամը (տե՛ս էջ 2) և, ընդունելէ ետք ներկայ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու — Երեսնագլէմի և Բեթլեհէմի Գաղաքացեաները (Թէտի Գոյլէք և Ելիա Յըէյն) և տեղւոյն Ջինաւորական Կառավարիչը — վերադարձաւ Երեսնագլէմ: Մինչև լուսաբաց շաբաթականող արարողութիւնները կը կազմէին զոգր Պատարագին — առաջինը՝ Տաճարի մեր բաժնին մէջ, մատուցուած Անթիլիասի Միաբան Հոգը. Տ. Եպիսկ. Ե. վրդ. Մանգիկեան, իսկ երկրորդը՝ հանդիսաւոր Ս. Ալրին մէջ, մատուցուած Պատր. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիս. Գարեգինէն — և անոնց միջև կատարուած ձերբհանգիքը որտաղրաւ կարգէն:

— Նախաճաշէն ետք, Միաբանութիւնը Երեսնագլէմ վերադարձաւ:

● Երեսնագլէմի մէջ, Ս. Ծննդեան Ճրագալոյցի Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարաւութիւն, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Համբարձում վրդ. Գէշիշեան: Նախատեսակին նախագահեց Տաճարին Տեսուչը՝ Հոգը. Տ. Վաղարշ վրդ.:

— Իսկ Երկուշաբթի առաւօտ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագը մատուց, ըստ սովորութեան, Ս. Հրեշտակապետաց վանուց Տեսուչը՝ Հոգը. Տ. Սևան վրդ. Դարպեան Լուսարարացեալ Տ. Գարեգին Արքեպ. նախագահեց ձերբհանգիքի արարականութեան:

Թէ՛ երեկ և Թէ՛ այսօր, ի բացակայութեան ժառանգաւոր սաներու, երգեցողութիւնները կատարուեցան տեղացի զպիրներու կողմէ:

— Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիս.:

● Գշ. 20 Յուն. — Յիւսուսկ մեկնոց: Մայր Տաճարի Ս. Գլխադրի մատուց մէջ պատարագէն, ըստ սովորութեան, Աւագ Թարգմանը՝ Հոգը. Տ. Սևան վրդ. Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիս. նախագահեց հոգեհանգստեան կարգին:

● Եր. 21 Յուն. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Ռուբէն վրդ. Տօմպիկեան:

● Կիր. 25 Յուն. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Գուստան Արդ. Ալեանեան:

— Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիս.:

● Բշ. 26 Յուն. — ԱճՈՒՆԱՆՈՒՆՈՒՆՈՒՆ ՏԵՄԵՆ: Առաւօտուս, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիս. զգլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր Ներշաւփառնով մօտք գործեցին Ս. Յարաւութեան Տաճար, ուր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը և Սարգիսապ. ձեռնադրեց Տոց. Գեորգի Ասողիսեան (տե՛ս էջ 5): Վանք գարձին, Միաբանութիւնը Հայոց Թաղի մօտաքէն լեւոյ ի լուսոյ շարականը երգելով յառաջացաւ և բարձրացաւ Պատրիարքարան, ուր Գերշ. Լուսարարացեալ Սրբազանը նախագահութեամբ կատարուեցաւ Տեսօրնէք, որ ժամարարը Հօր գլխաւորութեամբ կրկնուեցաւ վանուց տեղականութեան մէջ: Երգեցողական Սուրբ Ծննդեան և Մկրտութեան շարականներ և, Ս. Աթոռայ բարիքներէն զատ, օրնուեցաւ տօնին յատուկ հերիսայի աւանդական ճաշը:

— Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարացեալ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպ.:

● Գշ. 27 Յուն. — Ծնունդ Յովհաննէս Կարապետի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Գոմիտաս վրդ. Ներպէթեան:

● Եր. 31 Յուն. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գիւսադէրի, ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Արղ. Ալճանեան:

● Կիր. 1 Փետր. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զյւլանեան:

● Եր. 7 Փետր. — Հայրուղեացն Արամայի եւ Կիրիլի: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գիւսադէրի: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Զյւլանեան:

● Կիր. 8 Փետր. — Բարեկենդան Ուղաքաւորի պահոց: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Գէշէլեան: Գատարուեցաւ հոգեհանգրտեան պաշտոն՝ Ս. Աթուռոյ Միաբան Հոգշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեանի մահուան առաջին տարեիցին առթիւ:

● Ուր. 13 Փետր. — Նախատունակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկ. Գաբրիէլեան:

● Եր. 14 Փետր. — Ս. Ուրգիս զօրավարին: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգիս մատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Արղ. Ալճանեան Գերշ. Լուսաբարապետ Սրբազան նախագահեց Սարգիս Կիւլպէնկեանի հոգւոյն համար կատարուած տարեկան հանգստեան պաշտամունքին:

— Երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, Լուսաբարապետ Սրբազանը Ուրաք կրելու արտօնութիւնը շնորհեց Ընծայարանի առաջին կարգի ռուսանոց Սարգիս Գեորգիւսեանի:

● Կիր. 15 Փետր. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Եր. 21 Փետր. — Իտաճակայ Պարբէի հայրապետի: Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գիւսադէրի: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Գալպատեան:

● Կիր. 22 Փետր. — Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Հայրիկ Վրդ. Գալպատեան:

● Դշ. 25 Փետր. — Վարդանանց հանդիսաւոր նախատունակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Գաբրիէն Արքեպս.:

● Եշ. 26 Փետր. — Ս. Վարդանանց զօրավարացն մերոց 1366 վկայիցն (Յիւսալի մեկուցեց ի Տօն ձաղալի): Մայր Տաճարի Աւագ Սեդանին վրայ պատարագեց, ըստ միաբնութեան, ժառանգ. Վարժարանի առժմ. Տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Գուսան Արղ. Ալճանեան, որ Ս. Հայրուղեացին տուաւ տաներուն: Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. նախագահեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վաղդէն Ա. Իանեան տօնին առթիւ կատարուած չալարապետական Մալթանքոյն, իսկ յետ Ս. Գատարազի՝ հոգեհանգստեան պաշտամունքին:

— Տեսուչներդառաջի մեծանշան նախատունակին հառաջին (Անգատառանին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.:

— Գերշ. Սրբազանը նախագահեց նաև դիւանապետի Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Եկեղեցիի հ. Հովնան կարգերուն:

— Գերշ. Նախկին ժառանգ. Վարժարանի գաշտին վրայ կր վառէր տօնին աւանդական կրակը: Հակառակ խիստ ցուրտին, բաւական թիւով ժողովուրդ փութացած էր գաշտ:

● Ուր. 27 Փետր. — Տեսուչներդառաջ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Գատարազը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեդանին վրայ մատուց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբրիէլեան:

● Եր. 28 Փետր. — Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն (381): Տեսուչներդառաջի տօնի այս տարի զուգարկած ըլլալով Բուն Բարեկենդանը կանխող Ուրաքն օրուան, Ասորաց Ս. Մարգարէ Աւետարանի եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած Ս. Գատարազը յետաձգուեցաւ այսօրուան: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գոմիտաս Վրդ.: Երթ առ դարձի Թափները գլխաւորեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.: Ապա Միաբանութիւնը հիւրասիրուեցաւ Ասորաց Գերշ. Եպիսկոպոսէն:

— Երեկոյեան ժամերգութեան ընթացքին կատարուեցաւ Մայր Տաճարի խորաններուն հ. գլխաւոր սրբանկարներուն վարագոյրումը:

ՊԱՇՏՏՈՆԱԿԱՆ Ք

● Եշ. 1 Յուն. — Ս. Երկիր այցելող Նիւ Եորքի Կարտինալ Ճոն Օ'Բոնոր կէսօրէ ետք պաշտօնական մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Մեր կողմէ ներկայ էին Պատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպիսկ. և Տաճարի Տեսուչ Հոգշ. Տ. Վաղարշ Վրդ.:

● Կիր. 4 Յուն. — Երեկոյեան, Բարձրաշնորհ Կարտինալը այցելութեան եկաւ Պատրիարքարան:

● Բշ. 5 Յուն. — Երեկոյեան, Պատր. Փոխ. Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս. և Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. ներկայ եղան Անկիլքաներու Սէնթ Ճօրէ հեղեցւոյ մէջ Ամբիրկայի Եպիսկոպոսն (Epi-copal) Եկեղեցւոյ նոր Առաջնորդի ձեռնադրութեան, Պատարագի և ընդունելութեան:

● Դշ. 7 Յուն. — Ամբիրկայի Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ նորընտր Առաջնորդը այցելութեան եկաւ Պատրիարքարան:

● Եշ. 8 Յուն. — Օրթոդոքս Եկեղեցւոյ Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ, կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Գատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, շնորհաւորութեան գնաց Յունաց Պատրիարքարան: Իսկ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս., քանի մը վարդապետներով, այցելեց Ասորաց և Հապէլաց Եպիսկոպոսներուն:

— Երեկոյեան, չորշ. 8. Անուշաւան Վրդ. Ներկայ եղաւ հանդուցեալ գաղութարան Անուար Նուրիյէի մահուան քառասունքին առթիւ Նուշաւ Սինէմայի կից օրհանի մէջ կատարուած յիշատակի հաւաքայթին:

● Գշ. 13 Յուն. — Ուշ երեկոյեան, Սուրբ Ծննդեան տօնին առթիւ, Կիպրոսի համրով Ս. Աւու ժամանեցին 4 Անթիլիսսոսկան վարդապետներ՝ չորշ. 8. Եղիշէ Ս. Վրդ. Մանկիկեան, չորշ. 8. Կոմիտաս Ս. Վրդ. Օնանեան, չորշ. 8. Բարգէն Վրդ. Զարեան և չորշ. 8. Սեպուհ Վրդ. Սարգիսեան: Մեկնեցան շարք մը եռք:

● Գշ. 20 Յուն. — Մեր Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Գաղտնիքարան յաջորդարար շնորհաւարական այցելութեան եկան Յունաց և Լատինաց Ս. Գաղտնիքները և այլ յարանուանութեանց հոգի օր պետերը, իրենց հետեւողներով: Իսկ պետական ղեմքեր և իշխողառններ այցելեցին յաջորդ օրը:

● Եշ. 22 Յուն. — Ժառանգաւոր սաներ և Սարկաւազներ, իրենց ուսուցիչներուն հետ, պառլամէնի և Երեւանի քաղաքացիներէ:

— Կէսօրին, Ամեն. Ս. Գաղտնիք շարք և Առաջ Բարգման չորշ. 8. Սեան Վրդ. Ներկայ եղան Յունաց Ամեն. Գաղտնիքին կողմէ Գալիլիոյ վանքին մէջ արուած հաշիւերայթին:

● Ուր. 23 Յուն. — Կրեւել կղզիի քաղաքային Հայութեան շարքիւ Արթ. Տ. Յովսէփ Խաչկիւր Գիւն. Հայտնեան ժամանեց Ս. Գաղաք ուր քնաց մինչև Գշ., 10 փետր:

● Բշ. 26 Յուն. — Կէսօրէ եռք, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Նյուս. վարչապետարան գնաց, Իսթանբուլ այցելուլ Առաքայիտ վարչապետ Գոյ Հոսքէի գիտաւարութեան — Գերշ. Սրբազանը Եշ. 29 Յունուարի առաւօտուն ալ Գնէսէթի գիտացի պարտեղը գնաց, ողջերթ մաղիկեալ մեծապատիւ հիւրին:

● Կիր. 1 փետր. — Կէսօրէ առաջ, չորշ. 8. Սեան Վրդ. Ներկայ եղաւ Յոյն-Կաթոլիկ-ներու Նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումին՝ Գէյթ Լանինա արաւարձանին մէջ: Իսկ Նոյն երեկոյ, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Նյուս., չորշ. 8. Բարեկ Վրդ. և Տիար Գ. Լինչլեան Ներկայ եղան Համայնքապետ Լուիթի Լանոմ Նյուս. Ի կողմէ, իրենց ժամատան մէջ, Նորած եկեղեցւոյ բարերարներուն Ի պատիւ արուած ընդունելութեան:

● Կիր. 8 փետր. — Կէսօրէ առաջ, չորշ. 8. Սեան Վրդ. Ներկայ եղաւ Մարտիրոսեան եկեղեցւոյ մէջ, Ս. Մարտիր (Ս փետր.) տօնին առթիւ ժառանգուած Ս. Գաղտնիքին և քովի օրհանի մէջ արուած ընդունելութեան:

ԱՄՈՒՆՈՒԻ ՀԱՆՐԱՊԷՍ ԺԱՌԱՆԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԾԱՅՈՒՐԱՆԻ

Նախորդ տարիներու նման այս տարի ևս, բոս Հին Տօմարի Ամանորի նախընթաց երեկոյեան (Երեքշաբթի, 13 Յունուար), Գաղտնիք, Միաբանութիւն, ուսանողութիւն և Ս. Աթոռայ պաշտօնէութիւն ժառանգ. վարժարանի հաշտարանին մէջ, չեղզազարդ տօնածառին շուրջ, գիտաւարեցին Նոր Տօմարին:

Գործադրուեցաւ զեղարուեստական կարճ բայց կոկիկ յայտագիր մը, ուր մաս առին, վարժարանի քայլերդէն եռք, կրթարանի սառմ. Տեսուչ Չորշ. Տ. Գուսան Արեւայ Ալեանեան՝ բացման խօսքով, ժառանգ. սան Սիմօն Անթէշեան՝ Եղիվարդի ՎՕրօք զերթուածի արտասանութեամբ, Մարթէն Սրկ. Իդրուկեան՝ Սարմէնի Վանաւը Բազըք զերթուածի արտասանութեամբ և վարդան Սրկ. Գուրնէքեան՝ Նոր Տօմարու զօգրդի ուղերձով: Ժառանգաւոր սաներ երգեցին մէջընդմէջ, զեկեղարութեամբ եկեղեցական երաժշտութեան ուսուցիչ Տիար Սահակ Գալայեանի և գալուստի ընկերակցութեամբ եւրօպական երաժշտութեան ուսուցիչ Տիար Վանէ Գալայեանի: Յաջորդեց քանի մը վարկեանի գաղար, սրմէ եռք ՎՕրօքայով-չորսուրով սրահ մուտք զարծեց կարճաղգեստ և ողորակաւորու կազանգ Գաղան, նախ իր բանուար և ազա նիւթեղէն կաշառչէքները բաշխելու բալարին: Հուսկ ուրեմ խօսք առաւ Ամեն. Ս. Գաղտնիք շարք, որ ժամանակի գաղափարին շուրջ խորհրդածութիւններ ընելէ եռք իր օրինութիւնը առաւ բալարին: Հանգեալ վերջացաւ Տէրութեան Այթքի միաբան երգեցողութեամբ:

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Վ Ի Ր
ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ
1986

Ա) Ելեւմտական

	Նոր Ելեկ
1. — Նոր գիրքերու և թերթերու գնում	3,912.81
2. — «Սխռն»-ին՝ փոխանակուած թերթերու հաշուոյն	70.00
3. — Գիրքերու և թերթերու կազմին	528.70
4. — Ամսականք	2,000.00
5. — Աշխատավարձք	340.00
6. — Գրեհնական պիտոյք	608.82
7. — Ընթացիկ ծախքեր և առանին պիտոյք	514.50
8. — Դրոշմաթուղթ և թղթատար	1,236.60
9. — Հեռախօս	166.87
Գումար՝	9,378.30

Բ) Նոր գիրքեր եւ թերթեր

	Գնուած	Նուէր ստացուած	Գումար
1. — Հայերէն	29	437	466
2. — Անգլերէն	163	180	343
3. — Ֆրանսերէն	35	12	47
4. — Գերմաներէն	15	27	42
5. — Իտալերէն	10	4	14
6. — Սպաներէն		7	7
7. — Ըսուարէն		4	4
8. — Ռուսերէն		2	2
9. — Արաբերէն	2		2
10. — Եբրայերէն	1		1
11. — Ռուսերէն		1	1
	255	674	929

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՅԵԱՆ

Քաղաքապետ

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ԿԻՏԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԽԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՍՏԱՅԱԴ Է ՀԵՏԵԻՆԱԼ ՀՐԱՅԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- Տէրունական Աղօթքը («Հայր Մեր») — Ուիլիլմ Պարքլէյ, Հայացուցին՝ Յակոբ Սրկ. Զարեան և Արշակ Սրկ. Տղրամաճեան, Դպրեմանք—Անթիլիաս, 1985, էջ 144:
- Գիրք Աղօթից որ կոչի Կիթիլիլի, Անթիլիաս, Տպ. Կաթ. Կիլիկիոյ, 1986, էջ 160:
- Օրացոյց եւ Աստուածաշնչական Ճաշու Ընթերցումներ (ԽԳ. Տարի, 1987), ըստ Ժամակարգութեան Հայց. Եկեղեցւոյ, (Ըստ Նոր Տոմարի): Պատրաստեց՝ Նուպար Սրկ. Պէրպէրեան, Կաթ. Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, էջ 80:
- Պատմութիւն Հնդկահայ Տպագրութեան — Յ. Իրազկի (Յակոբ Տէր Յակոբեան), Խրմբագրութեամբ Վազգէն Ղուկասեանի, Անթիլիաս, 1986, էջ 560:
- «Հասկո Հայագիտական Տաւեղիրը — Նոր Երջան, Գ. Ե. Տարի, 1983–1984: Անթիլիաս. Տպ. Կ. Տանիկեան և Որդիք, Պէրսուս, 1984, էջ 550:
- Բանաստեղծական Երկեր — Դանիէլ Վարուժան, Հրատ. Դանիէլ Վարուժան Գրական Հիմնադրամի՝ 1, Անթիլիաս, Տպ. Կաթ. Կիլիկիոյ, 1986, էջ 609:
- Խնչ է Պատահում Բեմի Վրայ, Բեմի Ետեւ եւ Բեմից Դուրս — Մանուէլ Մարութեան, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Կիլիկիոյ, 1986, էջ 274:
- Բեմական Ընկերներ — Հեղինակ, ապագրութիւն, Թուական և էջ ըստ նախորդին, Մուշեղ Խշիւան Սրծակաղիր — Լեւոն Վարդան, Անթիլիաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1986, էջ 187:
- Աղօթագիրք (Հայերէն և Անգլերէն) — Եղիշէ Վրդ. Մանիկեան, Գուլիֆ., էջ 19:
- Սահակ Պարթեւ Հայրապետ, Հայ Դպրութեան Մեծագոյն Զովանաւորը (Համոռօս Կենսագրական ներկայացում) — Հեղինակ՝ նոյն, Նոր Զուլա, Տպ. Ս. Ամենափրկչեան Վանքի, 1971, էջ 31:
- Հայրենի Աղբիւրից — Անուշ Գրիգորեան: Հայրենաշունչ Քերթուածներ: Նիւ Եորք, 1986, էջ 311:
- Ուրուագիծ Հայ Դպրոցի Պատմութեան — Սարգիս Աւագ Քնյ. Անդրէասեան: Փաստաթիւ, Գուլիֆօրմի, Տպարան Արաք, 1982, էջ 933:
- Խճանկարներ — Հեղինակ և վայր՝ նոյն: Արաք Հրատարակչութիւն, 1986, էջ 144:
- Հայ Երգի 2 Հսկաներ (Սայաթ Նովա, Կոմիտաս Վարդապետ) — Հեղինակ՝ նոյն, Լոս Անճելէս, Գուլիֆօրմի, 1979, էջ 253:
- Երկու Լոյս — Հեղինակ՝ նոյն: Նիւ Եորք, 1976, էջ 171:
- Երկու Թատերասաղ, ա) Աստղահարը, բ) Կնատեազը — Մկրտիչ Հաճեան, Լոս Անճելէս, Ապրիլ Տպարան, 1982, էջ 168:
- Յորինիական Հանդիսութիւն Սրժ. Տ. Բարթող Ա. Քնյ. Խրքանեանի — Քահանայական Զեռագրութեան Քառամեակ, Մոնրէալ, Տպ. Տ. Մանուկեան, 1987, էջ 30:
- Տ. Մեսրոպ Եպս. Գ. Գրիգորեան (Եպիսկոպոսական Օժման առթիւ) — Սկզբուն Պաղտոյան, Հրատ. Աւստրիական Առաք. Եկեղեցական Համայնքի, 1986, էջ 48:
- Կնասիրա եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին (Հայերէն և Անգլերէն) — Հրատարակութիւն Պատրիարքութեան Հայոց Թուրքիոյ, Իսթանպուլ, 1986, էջ 110:
- «Օր մը» և «Երէկ, Այսօր, Վաղոր» (Կատակերգութիւններ) — Լիւսի Ս. Գարամաշուկեան — Փրիլիկեան, Գահիրէ, 1986, էջ 78: [էջ 34:
- Հայ Ազատագրական Շարժման Սկզբնաւորութիւնը — Ալիս Տեփոյեան, Գահիրէ, 1985, Խորհրդածութիւններ Արուեստի Մասին — Սիմոն Ծահրիկեան, Գահիրէ, 1984, էջ 67:
- Պատմութիւն Հայ Ազգային Հիմնադրամի (1942–1982) — Աւետիս Եսփոսեան, Գահիրէ, 1984, էջ 896:

- Ալեքսանդր Շիրվանզադէ — Հոտոր Առաջին (Պատմութեան և Վիպականներ)։ Երևան, Սովետական Գրող Հրատ., 1986, էջ 588:
- Նոյնին Բ. Հատորը (աւամուսն, աւամուսնի, աւամուսնի, Երևան, 1986, էջ 509, Հայ Սովետական Գրականութեան Պատմութիւն — Ս. Բ. Աղաբաբեան: Հատոր Առաջին: Երևան, Հայկ. ՍՍԽ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1986, էջ 575:
- Երկերի ժողովածու — Եղիշէ Զարեհ: Ա. Հատոր: Երևան, 1986, էջ 439:
- Նոյնին Բ. Հատորը — Բանաստեղծութիւններ, Պոէմներ, Թարգմանութիւններ: Երևան, 1986, էջ 414:
- Դաղձի Մաղիկ — Համո Սահեան: Բանաստեղծութիւններ: Երևան, 1986, էջ 207:
- Սիւրբաբայան Պատմութեան — Կազմեց՝ Գեղամ Սեփեան: Բ. Հատոր, Երևան, 1986, էջ 585:
- Երկեր — Ռաֆայէլ Պատկանեան: Երևան, 1980, էջ 662:
- Երկեր — Վահագն Փափաղեան: Ա. Հատոր: Երևան, 1979, էջ 458:
- Երկերի ժողովածու — Լէօ Ե. Հատոր: Երևան, 1986, էջ 672:
- Երկեր — Երուսէլ Օտեան: Երևան, 1978, էջ 735:
- Երկերի ժողովածու — Ստեփան Զօրեան: Դ. Հատոր: Երևան, 1980, էջ 618:
- Երկերի ժողովածու — Գուրգէն Մահարի: Դ. Հատոր: Երևան, 1979, էջ 697:
- Երկերի Լիակատար ժողովածու — Դ. Վարուժան: Բ. Հատոր: Երևան, 1986, էջ 446:
- Ակնարկներ Բուլղարահայ Համայնքի Պատմութեան (1896-1970) — Զ. Մ. Ղաասրեան: Երևան, 1986, էջ 299:
- Գլխապտոյտ (Պիէսներ) — Դէորդ Սարգսեան: Երևան, 1980, էջ 250:
- Երկեր — Մուրադեան: Երևան, 1980, էջ 535:
- Կապոյտ Դիրք — Վահագն Դաւթեան: Քերթուածներ: Երևան, 1978, էջ 352:
- Հէքիաթներ և Զրոյցներ — Ռուսներէնից Թարգմանեց Յարութիւն Յարութիւնեան: Երևան, 1980, էջ 414:
- Օլգա Կուլական — Կազմող՝ Նաւարդ Բաղդասարեան: Հայկական Թատերական Ընկերութիւն: Երևան, 1979, էջ 232:
- Սուրբ Պատարագ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ — Վահան Մեծի Պահոց Կերպարէնից: Բաղմաձայն: Երևան, 1982, էջ 64:
- Անդրիկ ու Թիթեոս — Ֆելիքս Կոլլոմբեան: Իսպաներէնից Թարգմանեց Յովհաննէս Գրիգորեան: Երևան, 1986, էջ 51:
- Նկարիչ՝ Ռուբէն Կրիշտեան — Թարգմ. Վարդա Յովակիմեանի: Երևան, 1986:
- Սիւմանթո և Խէզարէ — Յովհաննէս Շիրազ: Բանաստեղծութիւն: Նկարազարդումներ Դ. Խանջեանի: Երևան, 1979, էջ 116: [էջ 461:
- Երկերի Լիակատար ժողովածու — Միքայէլ Նալբանդեան: Ա. Հատոր: Երևան, 1979, Հայ ժողովրդական Հէքիաթներ — Մշակմամբ Արաշէս Նազիկեանի: Նկարիչ՝ Ռուբէն Գրիգորեան: Երևան, 1986, էջ 138:
- K'asakhi Vank'er* — Volume 15. Documenti di Architettura Armena. Milano, Edizioni OEMME, TLA Isola di S. Lazzaro, Venezia, April 1986, pp. 73.
- Der Völkermord an den Armeniern* — Ralph Giordano. Festabend zu Ehren von Ralph Giordano am 4. Oktober 1986 in Hamburg. Bremen, 1986, pp. 47.
- Les Vitraux* — Eglise Arménienne de Lyon. Lyon, Imprimerie Lescuyer Lyon, 1986.
- Archag Tchobanian et le Mouvement Armenophile en France* — Edmond Khayadjian. Marseille, Impression Centre Regionale de Doc. Pédagogique, 1986, pp. 352.
- La Place de l'Arménien dans les Langues Indo-Européennes* — Maurice Leroy et Francine Mawet (Recueil édité par eux). Académie Royale de Belgique. Publié avec le Concours de la Fondation Calouste Gulbenkian. Lovanii, 1986, pp. 101.

- The Land Between* — James M. Monson. A Regional Study Guide to the Land of the Bible. Printed in Israel, 1983, pp. 288.
- Armenian Miniatures from Isfahan* — Sirarpie Der Nersessian & Arpag Mekhitarian. Preface and Introduction by H. H. Catholicos Karēkin II. Photographs by Arpag Mekhitarian. Armenian Catholicosate of Cilicia, 1986, pp. 217.
- Via the Gospel* — Archbishop Torgom Koushagian. Meditations on the Gospel Readings of the Armenian Liturgy. Translated by H.V. Mureadian. 2nd Edition. Antelias Press, Lebanon, Armenian Catholicosate of Cilicia, 1986, pp. 151.
- The Naim-Andonian Documents on the World War I Destruction of Ottoman Armenians: The Anatomy of a Genocide* — Vahakn M. Dadrian. Cambridge, 1986.
- The Role of Turkish Physicians in the World War I Genocide of Ottoman Armenians* — Vahakn M. Dadrian. Oxford, Pergamon Press, 1986.
- Financial Aid Directory for Students of Armenian Descent*. Washington, D. C., 1986.
- Armenia* — Jack Antreassian. Reflections in Verse. New York, Ashod Press, 1986.
- The Cup of Bitterness and Other Stories* — Antranig Antreassian. Translated from the Armenian by Jack Antreassian. New York, Ashod Press, 1979, pp. 134.
- Root River Run* — David Kherdian. Illustrated by Nonny Hogrogian. Minneapolis, Minnesota, Carolrhoda Books, Inc., 1984, pp. 160.
- The Language of Oppression* — Haig A. Bosmajian. Lanham, New York, London, University Press of America, 1983, pp. 156.
- Many Hills Yet to Climb* — Jim Cook. Memoirs of an Armenian Deportee. Santa Barbara, California, Jim Cook, Publisher, 1986, pp. 255.
- The Modern Middle East and North Africa* — Lois A. Aroian & Richard P. Mitchell. New York, Macmillan Publishing Company. London, Collier Macmillan Publishers, 1984, pp. 455.
- Some of us Survived* — Kerop Bedoukian. The Story of an Armenian Boy. N. York, Farrar Straus Giroux, 1979, pp. 241.
- The Conversion of Armenia* — Agathangelos. A Retelling of Agathangelos' History Armenian Church Classics. By Valerie Goeckjan Zahirsky. Design & Illustration by Siran Kaprielian. New York, St. Vartan Press, 1985, pp. 48.
- Bitumens, Asphalts and Tar Sands* — George V. Chilingirian & T. F. Yen (Editors). Developments in Petroleum Science, 7. Amsterdam, 1978, pp. 331.
- Compaction of Coarse-Grained Sediments, II* — Same Authors. Developments in Sedimentology, 18B. Amsterdam, 1976, pp. 808.
- The Life of Jesus in Miniatures* — An Armenian Coloring Book. Illustration by Suzanne Anoushian Froundjian. New York, St. Vartan Press, 1984, pp. 23.
- Russian Azerbaijan, 1905-1920* — Tadeusz Swietochowski. The Shaping of National Identity in a Muslim Community. Cambridge University Press, 1985, pp. 256.
- The Age of Triage* — Richard L. Rubenstein. Fear and Hope in an Over-crowded World. Beacon Press, Boston, pp. 301.
- Armenian Architecture* (Introduction Book 4) — Vasken L. Parsegian (Project Director). *Monuments of the Armenian SSR. Pre-Christian to the 17th Century*. Forward by Professor André Grabar. The Netherlands, 1986.

Բ Ո Վ Ա Ն Գ Ե ՈՒԹԻԹՆ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր Ծննդեան պատգամը՝ Բերդնենի Ս. Այրեն	2
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէին	4
» » Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանէն	5
» » Քենթրլարիի Արեւիկականութենէն	6
» » Ռուսաց Պիմէն Պատրիարքէն	6
» » Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդէն	7
» հեռագիրներ՝ յղուած Ս. Աթոռէն	8
ԽՄԱՌԳՐԱԿԱՆ	
— Նոր տարի, նոր կեանք	Ե.
— Բարեկարգութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ	ԹՈՐԳՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
— Վարդապետական մը	Գ. Ճ.
ԿՐԾՆԱԿԱՆ	
— Ամանորի պատգամ	ՌՈՒԲԷՆ ՎՐԳ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ
— Մարտիկին Տեառն	ԳԼՈՐԳ Ս. ՃԵՆԻՎԻՋԵԱՆ
ՈՒՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ	
— Անվերնագիր	ՀՈՐԾՈՒՄ
— Բանաստեղծի աչքերով	Գ. ՃԱՐՏԱՐ
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ	ԵՂԻՎԱՐԳ
ՀԱՅ ՆԿԱՐՈՂՆԵՐ	
— Հայ Նշարդներ ԺԱ. – ԺԵ. Դաւիթ	Ն. ԱՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ
ՈՒՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ	
— Սրբադուրբներ ձեռն Աղանդոցի մէջ	Ն. ԱՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ
Հրաշայ Անառանի Նամակներէց Վիեննայի Միաբարեհաններին	Հրաշ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԻԱՆ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ	
— Մասնաւոր պատմագրութիւն	
Ս. Նեան վսեմաց Սեբաստիոյ	ՏԻԳՐԱՆ Ս. ԳԻՐԻՇԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ	
— Ճառու տարակոններ	Ն. ԱՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ
— Մովսէս Քերթոյի տարակոններ	» » »
ԳՐԱԽՑՍԱԿԱՆ	
— «Գրաստեղծի թուրքերէն»	Գ. ՃԱՐՏԱՐ
Եկեղեցիներու Միութեան եօթնակը Մուսաղէի մէջ	Գ.
ՅԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ	
— Ս. Յակոբի ներսէն	
Սարկ սուրբական ձեռնագրութիւն	
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Հեռագիր	
— Եկեղեցական – Բեմական	
— Պատգամական	
Ամանորի Հոնդէս Ժառ. Վարժարանի եւ Հնճարանի	
Տաշիսի Տեղեկացի Կեդրեկեկեան Մասնագործանի ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅԵԱՆ	
Տանկ՝ Կեդրեկեկեան Մասնագործանի կողմէ ստացուած գրքերու	